

Deradicalisering als uitdaging voor het jeugdwelzijnswerk

Syntheserapport

*PWO 2016-2017: 'Preventie van radicalisering via positieve
identiteitsontwikkeling in jeugdwelzijnswerk'*

Bart Van Bouchaute, Tim Vanhove, Reyhan Görgöz, Raf Debaene & Denoix Kerger

Opleiding sociaal werk

1	Probleemstelling	4
1.1	Situering.....	4
1.2	Probleemstelling.....	5
1.3	Onderzoeksmethodologie.....	7
2	Literatuurstudie	8
2.1	Historiek van het concept ‘radicalisering’.....	8
2.2	Termen: conceptuele verwarring.....	9
2.3	Het individueel-religieus verklaringmodel: theoretische controverse, empirische zwakte.....	11
2.4	Besluit: ‘radicalisering’ is een problematisch concept.....	12
2.5	Discussie: negatieve effecten van het radicaliseringsconcept?.....	13
3	Analyse van het Vlaamse beleidsdiscours	15
3.1	Aandachtspunten vanuit het theoretisch kader.....	15
3.1.1	<i>Feiten en kadering</i>	15
3.1.2	<i>Preventie van terreur, preventie van radicaliseringsprocessen</i>	16
3.1.3	<i>Maatschappelijke voedingsbodem of ideologische oorzaak?</i>	17
3.2	Kritische lectuur van de beleidsteksten.....	17
3.2.1	<i>‘Radicalisme’ of ‘moslimradicalisme’?</i>	18
3.2.2	<i>Radicalisering of gewelddadige radicalisering?</i>	19
3.2.3	<i>Preventie of vroegdetectie en repressie?</i>	20
3.2.4	<i>Maatschappelijke voedingsbodem of psycho-pedagogische aanpak?</i>	21
3.3	Besluit: dubbelzinnigheden en verschuivingen.....	22
3.4	Discussie: duiding van de bevindingen.....	23
3.4.1	<i>Geweld, Syriëgangers, radicalisme</i>	23
3.4.2	<i>Risico’s voor het preventiebeleid</i>	24
4	Casestudies in het jeugdwelzijnswerk	26
4.1	Probleemstelling en onderzoeksmethode.....	26
4.2	Analyse van de casestudies.....	27
4.2.1	<i>Kritiek op het hardnekkige concept ‘radicalisering’</i>	27
4.2.2	<i>Verklaringen voor ‘radicalisering’ vanuit het jeugdwelzijnswerk</i>	32
4.2.3	<i>Ambigue weerstand tegen ‘preventie van radicalisering’</i>	40

4.2.4	<i>Preventie van ‘radicalisering’ in de praktijk van het jeugdwelzijnswerk</i>	43
4.3	Besluiten en discussie	52
4.3.1	<i>Kritiek op het dominante discours maar geen tegendiscours?</i>	52
4.3.2	<i>Macroverklaringen versus individuele aanpak</i>	52
4.3.3	<i>Ambigu effect van het pedagogisch project?</i>	54
4.3.4	<i>Voor algemene preventie en tegen vroegdetectie</i>	54
4.3.5	<i>Overheid en werkveld: erkenning en discrepantie</i>	55
5	Besluiten	57
5.1	Problematiseren van radicale opinies	58
5.2	Moslimradicalisering: islam als oorzaak	59
5.3	De interne dreiging vanuit groepen moslimjongeren	60
5.4	Preventie wordt individuele vroegdetectie	61
6	Aanbevelingen	63
6.1	Impact van het (de)radicaliseringsbeleid en -discours op het jeugdwelzijnswerk: aanbevelingen voor overheden	63
6.1.1	<i>Algemene aanbevelingen voor overheden</i>	63
6.1.2	<i>Specifieke aanbevelingen voor overheden in hun relatie met het jeugdwelzijnswerk</i> . 64	
6.2	Houding van het jeugdwelzijnswerk tegenover deradicalisering: aanbevelingen voor het jeugdwelzijnswerk	64
6.2.1	<i>Bestrijd actief het (de)radicaliseringsdiscours</i>	64
6.2.2	<i>Focus op algemene preventie en hou afstand van vroegdetectie</i>	66
6.2.3	<i>Repolitisering van het sociaalpedagogisch project</i>	67
7	Bibliografie	70
8	Bijlage: Deontologische code	74

1 Probleemstelling

1.1 Situering

Sinds de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) kantelde de publieke en politieke perceptie van terrorisme: dat werd plots niet langer gezien als een buitenlandse bedreiging maar ook als een binnenlands proces van radicalisering (Coolsaet, 2011; 2015). Door het vertrek van Vlaamse jongeren als Syriëstrijders en zeker na de recente aanslagen in Frankrijk en België is onze samenleving nog sterker in de ban van de potentiële ‘**radicalisering van moslimjongeren**’.

Vooraf de aanval op Charlie Hebdo in 2015 met Belgische terroristen dwong de overheden in België tot een sterk beleidsantwoord. De politieke reactie bij de voor preventie bevoegde Vlaamse overheid was de focus op de preventie van radicalisering. In zijn duidelijke eenvoud was dit concept zeer aantrekkelijk voor beleidsmakers in hun pogingen om de groeiende angst te bezweren.

Als preventie van radicalisering lanceerden Vlaams minister Liesbeth Homans, bevoegd voor Integratie en Inburgering en Vlaams minister Sven Gatz, bevoegd voor Jeugd, een gezamenlijke projectoproep om organisaties te ondersteunen die een positieve bijdrage kunnen leveren aan de zoektocht van jongeren naar een eigen identiteit (Afdeling Gelijke kansen, integratie en Inburgering & Afdeling Jeugd, 2015). De oproep was het resultaat van een politiek compromis tussen een sociaalliberale insteek van ‘positieve identiteitsontwikkeling’ binnen het jeugdwerk en een securitaire insteek van ‘vroege preventie van gevaarlijke radicalisering’. De oproep was specifiek gericht naar verenigingen binnen de vrijetijdsruimte die (ook) een werking voor tieners en jongeren hebben: jeugd- en sportwerkingen, zelforganisaties, moskeeverenigingen. Beide ministers maakten voor deze projectoproep samen 650.000 euro vrij. In de toelichting bij de projectoproep werd de concrete verwachting naar organisaties als volgt gecommuniceerd: “*We zoeken projecten die inzetten op positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren, die ertoe kunnen bijdragen dat deze jongeren zich gewaardeerd voelen, betekenisvol kunnen zijn, op een positieve manier 'radicaal' kunnen vechten tegen onrecht, projecten die de positie van jongeren en jongvolwassenen in de samenleving versterken, die inzetten op het vergroten van hun maatschappelijke betrokkenheid en burgerschapsvorming, projecten die gevoelens van uitsluiting of onrecht kunnen ombuigen in positieve engagementen, projecten die jongeren zin geven in de toekomst, enzovoort. Samengevat: jongeren een stem geven, omkaderen, ontplooiingskansen bieden, samenbrengen en met elkaar verbinden zijn noodzakelijk om hun zoektocht naar positieve identiteit en maatschappijvorming te ondersteunen. We zoeken projecten die hen daarin kunnen ondersteunen.*” (Vlaamse Overheid, 2015).

Hoewel de preventie van radicalisering via het jeugdwerk een heldere invalshoek lijkt, is er heel wat **wetenschappelijk debat** over het concept ‘radicalisering’ (zie o.m. Coolsaet, 2012; Sedgwick, 2010; Schmid, 2013; Githens-Mazer & Lambert, 2010) en breder over verklaringen modellen voor gewelddadig extremisme (zie o.m. Borum, 2003; Schmid, 2013). Het concept radicalisering blijkt wetenschappelijk slecht gedefinieerd, zeer diffuus en controversieel. Kritische wetenschappelijke stemmen pleiten dan ook voor een omzichtig omspringen met dit concept en voor een meer gelaagd verklaringmodel.

Deze wetenschappelijke discussie zien we ook weerspiegeld in de houding van het **jeugdwelzijnswerk** tegenover het deradicaliseringsbeleid (Henkens, Kastit, & Debruyne, 2015; Debruyne, 2015). Enerzijds wordt de erkenning van het belang van positieve identiteitsvorming in het beleid verwelkomd, zoals dit tot uiting komt in de projectoproep. Anderzijds dreigt net de inschakeling hiervan in een deradicaliseringsbeleid omgekeerde effecten te veroorzaken. En dit om twee redenen: (1) De **vertrouwensrelatie** tussen jongerenwerkers en jongeren in de sfeer van vrije tijd komt onder druk. Net die vertrouwensrelatie geeft jongerenwerkers de kans en het mandaat om die jongeren te ondersteunen op levensdomeinen waarin zij maatschappelijke uitsluiting ondervinden door schooluitval, werkloosheid, armoede en discriminatie. (2) Door de focus op één groep van praktiserende moslimjongeren als risicogroep drijft de aandacht weg voor andere potentiële vormen van gewelddadig extremisme en dreigt de **stigmatisering** toe te nemen.

Meer dan de reële radicalisering, heeft het discours en het beleid over radicalisering dus mogelijk een grote invloed in de organisaties voor jeugdwelzijnswerk. Hun kritische verhouding tegenover het federaal, Vlaams en/of lokaal deradicaliseringsbeleid neemt niet weg dat er binnen het jeugdwelzijnswerk een **reële bezorgdheid** leeft over alle potentiële vormen van **gewelddadig extremisme**, ongeacht de ideologie waarnaar ze verwijzen (zoals religieus fundamentalisme, extreemrechts nationalisme, fascisme). Jongerenwerkers zijn vragende partij naar manieren om hier beter mee te kunnen omgaan.

1.2 Probleemstelling

De oorspronkelijke probleemstelling in de onderzoeksaanvraag was:

“Welke methodieken kunnen organisaties in het jeugdwelzijnswerk ontwikkelen om een bijdrage te leveren in de preventie van gewelddadig extremisme (en hoe kunnen de methodieken getransfereerd worden naar de onderwijssector)?

Deze probleemstelling onderzoeken we in eerste instantie op het niveau van de praktijken in het jeugdwelzijnswerk zelf: welke methoden in de praktijken van jeugdwelzijnswerk versterken de positieve identiteitsvorming en maatschappelijke binding? Tegelijk staan die praktijken niet los van het actuele deradicaliseringsbeleid. In tweede instantie onderzoeken we dus of, hoe en in welke zin het deradicaliseringsbeleid de positieve identiteitsvorming en maatschappelijke binding in het jeugdwelzijnswerk bevordert of afremt.

De eerste twee onderzoeksvragen gaan uit van de preventieve bijdrage vanuit het jeugdwelzijnswerk. Deze krijgt niet enkel vorm in de directe pedagogische relatie tussen jongeren en jeugdwerkers, maar ook in de maatschappelijke relatie met andere voorzieningen en (lokale) overheden.

De eerste onderzoeksvraag richt zich daarom op de pedagogische relatie tussen jongerenwerkers en jongeren: hoe kun je vanuit een vertrouwensrelatie met de jongeren op een pedagogisch verantwoorde manier werken aan positieve identiteitsvorming en het versterken van maatschappelijke binding bij kwetsbare jongeren? Welk effect heeft het huidige radicaliseringsbeleid op deze pedagogische relatie? Welke methodische handvatten kunnen hier ondersteunend werken in de directe relatie tussen werkers en jongeren? Vanuit welke visie en met welke aanpak kunnen de organisaties hun jongerenwerkers hierin versterken?

De tweede onderzoeksvraag legt de focus op de maatschappelijke relatie tussen organisaties in het jeugdwelzijnswerk en andere voorzieningen en overheden. Welke strategieën kan het

jeugdwelzijnswerk hanteren in deze relaties om ook in andere domeinen – zoals werk, onderwijs of veiligheid - positieve identiteitsontwikkeling en maatschappelijke binding te stimuleren? Hoe kan het jeugdwelzijnswerk, samen met die andere actoren, uitsluitingsmechanismen in de verschillende levensdomeinen van kwetsbare jongeren signaleren en structureel aanpakken? Hoe kan het zich positioneren tegenover het radicaliseringsbeleid in deze domeinen?”

Na de eerste fasen van het onderzoek – de literatuurstudie over (de)radicalisering en analyse van het Vlaams beleidsdiscours over radicalisering – werd duidelijk dat met een ambigu en controversieel concept als ‘radicalisering’ een hoofdzakelijk op concreet methodisch instrumentarium gericht onderzoeksproject niet zinvol én niet relevant voor het jeugdwelzijnswerk zou zijn. Bovendien werd duidelijk dat het gebruik van het concept ‘radicalisering’ zelf in het onderzoek (in teksten, interviews...) zorgde voor een probleem, waarbij de onderzoekers zelf een deel van het probleem met het concept ‘radicalisering’ en de mogelijke contraproductieve effecten ervan zouden kunnen worden. Daarom werd de probleemstelling opnieuw geformuleerd, nu in een meer reflexieve formulering waarin de wisselwerking tussen het discours/beleid over ‘radicalisering’ en de praktijk in het jeugdwelzijnswerk meer centraal staat.

Dit onderzoeksproject is er daarom gericht op het detecteren en analyseren welke impact het radicaliseringsdiscours en deradicaliseringsbeleid heeft binnen organisaties van het jeugdwelzijnswerk (*top down*) en welke probleemdefinities en methodische aanpak over ‘radicalisering’ de jongerenwerkers en hun organisaties zelf ontwikkelen (*bottom up*).

- **Top down:** welke impact heeft het radicaliseringsdiscours en het deradicaliseringsbeleid op het jeugdwelzijnswerk? We onderzoeken met name mogelijke bedreigingen die vanuit het jeugdwelzijnswerk werden gesignaleerd: verhoogde stigmatisering en discriminatie van ‘moslimjongeren’ en de aantasting van de vertrouwensrelatie met jongerenwerkers.
- **Bottom up:** hoe definiëren organisaties in het jeugdwelzijnswerk zelf het ‘probleem radicalisering’ en hoe pakken ze dat aan? We bekijken die aanpak vanuit twee perspectieven: enerzijds vanuit de directe pedagogische relatie tussen jongeren en jongerenwerkers en anderzijds vanuit de maatschappelijke relatie van de organisaties met andere relevante voorzieningen, overheden en met de bredere publieke opinie.

De aanbevelingen resulterend uit dit onderzoek moeten omgezet kunnen worden in strategieën van (1) overheden om het jeugdwelzijnswerk op een zinvolle en relevante manier te ondersteunen in deze kwestie; en van (2) organisaties in het jeugdwelzijnswerk om op een zinvolle en relevante manier met deze kwestie om te gaan.

1.3 Onderzoeksmethodologie

Er zijn drie grote onderzoeksluiken opgezet om tot de strategieën te komen.

- Het eerste luik bestaat uit een internationale **literatuurstudie** over de historiek van het concept ‘radicalisering’ en de verwante concepten radicalisme, extremisme, terrorisme en politiek geweld, over de gehanteerde definities van en verklaringsmodellen voor radicalisering. Door deze literatuurstudie wordt verhelderd hoe dominante assumpties een aantal paradoxen en risico’s inhouden voor het preventiebeleid.
- Een tweede luik bestaat uit een **discoursanalyse** van het recente Vlaamse beleid omtrent (de)radicalisering. Twee centrale documenten, het ‘Vlaams Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme’ (Homans, april 2015) en de resolutie (mei 2015) van het Vlaams Parlement over de bestrijding van gewelddadige radicalisering werden geanalyseerd om uitgangspunten, verschuivingen en tegenstrijdigheden in de tekst te onderzoeken.
- Een derde luik bestaat uit drie **casestudies** met bijhorende caserapporten. De casestudies werden uitgevoerd door 5 onderzoekers en 15 derdejaarsstudenten sociaal werk (afstudeerrichting syndicaal werk - sociaal beleid). Gezien de gevoeligheid van het onderzoeksthema en het belang van een veilige omgeving voor de respondenten, werd hun anonimiteit en vertrouwelijkheid gegarandeerd. Dit is echter niet eenvoudig, gezien de gemakkelijke herkenbaarheid van de beschreven activiteiten voor ingewijden. We zullen daarom geen informatie meedelen omtrent personen, locaties of context. Dit maakt de analyse jammer genoeg wat moeilijker volgbaar voor de niet-ingewijde lezer. De 3 case studies bestonden uit observaties van activiteiten en vergaderingen in elke case, 11 interviews met basiswerkers en 6 interviews met medewerkers uit het middenkader.

De resultaten van deze drie luiken – de caserapporten, beleidsanalyse en literatuurstudie – werden samen als basis genomen voor onze besluiten en aanbevelingen. Naast strategische aanbevelingen voor het jeugdwelzijnswerk geven we ook een aantal aanbevelingen voor de overheden die met het jeugdwelzijnswerk werken of het aansturen.

We drukken hier graag onze dank uit voor de constructieve bijdrage van de allerlaatste groep studenten van de afstudeerrichting Syndicaal werk - Sociaal beleid: Emiel Grimonprez, Odiel Oosterlinck, Lieselotte Debruyne, Niels Van de Vyver, Jordy Van Bogaert, Sam Beckers, Thomas Petit, Suganya Chandrasekaran, Dries Colman, Luka De Brabander, Flore De Pauw, Simon Danneels, Floris Deleersnijder, Matthias Van Brussel en Steve Van Hessche.

2 Literatuurstudie

De termen ‘radicalisering’ en ‘deradicalisering’ worden erg vaak gebruikt. Toch is er geen eenduidigheid over wat die termen precies inhouden. Ook over de oorzaken van radicalisering, over de mogelijkheid van ‘deradicalisering’ van gewelddadige extremisten of terroristen of over de preventie van radicalisering is er heel wat wetenschappelijk debat. Rik Coolsaet noemt de term ‘radicalisering’ slecht gedefinieerd, complex en controversieel (Coolsaet, 2011, p. 240). De populariteit van het concept ‘radicalisering’ staat in schril contrast met de beperkte verklarende kracht van het concept. Net daarom is een literatuurstudie van belang voor een project dat handelt over ‘de preventie van radicalisering’.

2.1 Historiek van het concept ‘radicalisering’

Na de aanslagen op de *Twin Towers* door Al Qaida op 11 september 2001 liep de sterke onderzoekstraditie over de voedingsbodem (of ‘root causes’) van terrorisme vast op de Amerikaanse morele verontwaardiging waarin elke verklaring als een vergoelijking werd afgewezen (Sedgwick, 2010). Door de introductie van de term ‘radicalisering’ maakten Europese veiligheidsexperts een discussie over de ‘root causes’ terug mogelijk (Expert Group, 2008; Sedgwick, 2010).

Na de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) door *home grown* daders werd dit concept vernauwd tot een binnenlands proces van radicalisering door moslimjongeren. Die radicalisering werd verklaard als een langdurig proces van indoctrinatie door buitenlandse extremisten, waarbij individuen radicale ideeën gingen omarmen, die zich uiteindelijk uitten in gewelddadig gedrag. De aandacht voor radicalisering groeide vooral bij de Europese Commissie die een gevaar voor sociale polarisering in de Europese samenlevingen vreesde (Coolsaet, 2016a). Vanaf dan wordt het concept Europees en internationaal in de wetenschappelijke en politieke wereld verder verspreid: het debat over grondoorzaken werd opnieuw mogelijk, maar tegelijk werd de focus gericht op het microniveau van de ‘kwetsbare’ jongeren die geradicaliseerd worden door terreurgroepen.

Bovendien raakte het radicaliseringsdebat in de wetenschappelijke en beleidswereld verstrengeld met andere heikele debatten over de multiculturele samenleving, integratie en secularisering (Fadil, 2016). In Nederland wordt ‘radicalisering’ meteen in de nasleep van de aanslagen in 2001 door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst al gekoppeld aan binnenlandse zorgen over groeiend moslimactivisme. In 2004 wordt in *Van Dawa tot Jihad* het gevaar van segregatie en geweld aan elkaar gekoppeld en radicalisering verbonden met extreme religieuze opvattingen. Radicalisering wordt gedefinieerd als de groeiende bereidheid om diep ingrijpende veranderingen in de samenleving na te streven die een bedreiging kunnen vormen voor de democratische rechtsorde. Elke verwijzing naar verklaringen in de maatschappelijke context blijven achterwege (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2004). En na de politieke moord op Theo Van Gogh in 2004 neemt de wetenschappelijke aandacht voor het fenomeen in Nederland exponentieel toe. Intussen is deze benadering dominant geworden in de westerse wereld.

‘Radicalisering’ werd de belangrijkste betekenaar in de recente ‘*War on Terror*’ en bood onderzoekers een nieuwe lens om moslimminderheden te bekijken. Samen met het

deradicaliseringsbeleid groeide een nieuwe markt van adviseurs, onderzoekers, ondernemers en gemeenschapsvertegenwoordigers. Die beweerden dat ze, op basis van hun vooral psychologische en religieuze kennis, preventieve interventies konden voorstellen gericht op moslimgemeenschappen (Kundnani, 2012, p. 3).

Radicalisering bleef echter een slecht gedefinieerd, ambigu en controversieel concept. Voortdurend blijven we dezelfde vragen stellen als in 2004: wat is radicalisering, wat is de relatie met terreur, hoe ontstaat en ontwikkelt ze, wat zijn risicofactoren en hoe verhouden die zich tot elkaar, hoe kan radicalisering worden vastgesteld en gemeten, hoe kan ze afnemen....? Terwijl 'radicalisering' een theoretisch bijzonder verwarrend concept bleef en de empirische onderbouwing zwak bleef, werd het in het veiligheidsbeleid een sterke betekenaar. Radicalisering werd de Heilige Graal in de preventie en de bestrijding van terreur (Coolsaet, 2016a).

2.2 Termen: conceptuele verwarring

Uit die historiek weten we dat het concept 'radicalisering' werd ontwikkeld in drie verschillende contexten: veiligheid, integratie en buitenlandse zaken (Sedgwick, 2010, p. 479). Precies die sterke verwevenheid met beleidsmakers en veiligheidsexperts maakt een 'zuivere' en aparte wetenschappelijke definiëring van dit concept bijzonder moeilijk. De alomtegenwoordigheid van 'radicalisering' wekt de suggestie dat er een consensus zou zijn over de betekenis van het concept. De verschillende definities in de wetenschappelijke literatuur tonen aan dat die consensus niet bestaat. De *Expert Group on Violent Radicalisation*, opgericht door de Europese Commissie in 2006, stelde dat '[r]adicalisation is a context-bound phenomenon par excellence. Global, sociological and political drivers matter as much as ideological and psychological ones' (Expert Group, 2008, p. 7; Coolsaet, 2011). Zelf hanteerde deze expertgroep als werkdefinitie 'socialization to extremism which manifests itself in terrorism'. Er zijn veel andere definities, met verschillende klemtonen: op de gewelddadige of ondemocratische methodes, op de extreme overtuigingen en de link tussen die overtuigingen en gedrag, op de gerichtheid op het doorbreken van het status quo en het streven naar fundamentele veranderingen in de samenleving, of op geweld met politieke doeleinden.... Al deze termen worden bovendien slordig gebruikt, zelfs onderling ingewisseld (Schmid, 2013).

Een helder terminologisch kader ontbreekt, ook bij onderzoek van de onderliggende concepten:

- 'Radicaal' is een 'relatief' concept: de betekenis van de radicale politieke positie kan slechts begrepen worden in verhouding tot *mainstream* politieke activiteiten (Sedgwick, 2010). Radicalisme kent twee dimensies (Schmid, 2011, pp. 679-680). Enerzijds is er de opinie: de drang naar een politieke verandering, gebaseerd op de overtuiging dat de huidige situatie onacceptabel is en dat er een fundamenteel ander alternatief voorhanden is. Anderzijds is er gedrag: de aangewende middelen om de transformatie van het systeem te bewerkstelligen kunnen zowel niet-gewelddadig en democratisch, als gewelddadig en niet-democratisch zijn. In die zin zijn radicalen niet per se gewelddadig. Uit decennia onderzoek blijkt dat een radicale attitude niet noodzakelijk zal uitmonden in gewelddadig gedrag (Moghaddam, 2009, p. 280).

- In de Angelsaksische onderzoekswereld werd ‘radicalisering’ vervangen door ‘gewelddadig extremisme’, toen de Bush-administratie vanaf 2005 de ‘Global War on Terror’ verving door de ‘Struggle Against Violent Extremism’. Maar ook extremisme is een relatief concept, dat enkel kan begrepen worden als afwijkend van een aantal *benchmarks* zoals de democratische rechtsstaat, pluralisme, de vrijheid van meningsuiting of de afwijzing van politiek geweld. De conceptuele mist en verwarring blijkt uit het feit dat verschillende overheden gewelddadige extremisten gelijkstellen aan terroristen. Een Australisch rapport stelt: “*in de internationale (en Australische) literatuur worden de concepten ‘gewelddadig extremisme’, ‘politiek extremisme’, ‘politiek terrorisme’ en ‘terrorisme’ door elkaar gebruikt. Een werkbaar onderscheid tussen ‘gewelddadig extremisme’ en ‘terrorisme’ is nog niet ontwikkeld.*” (Minerva, Garnham, Agostino, & Caluya, 2011)(eigen vertaling).

Academici schuiven sterk uiteenlopende definities van ‘radicalisering’ naar voor, zoals Della Porta & Lafree (2012, p. 4):

- de interactieve (tussen staat en sociale bewegingen) en procesmatige (graduele escalatie) dynamieken in de vorming van gewelddadige groepen;
- een proces dat leidt naar een toenemend gebruik van politiek geweld; of een escalerend proces dat leidt naar geweld in het algemeen;
- een veranderde perceptie naar gepolariseerde en absolute definities van een situatie en de articulatie van steeds radicalere doelen;
- een proces van interacties tussen gewelddadige groepen en hun omgeving;
- een verandering in overtuigingen, gevoelens en gedrag dat geweld tussen groepen rechtvaardigt en opoffering vraagt om de groep te verdedigen;
- het strategisch gebruik van fysiek geweld om een breed publiek te beïnvloeden.

Bovendien worden verschillende antwoorden gegeven op de vraag wat het eindpunt van die radicalisering zou zijn. Leidt radicalisering tot terrorisme, tot gewelddadig extremisme, tot politiek geweld...? Er zijn heel wat voorbeelden denkbaar van politiek geweld dat niet onder de noemer ‘terrorisme’ valt, zoals blokkades of sabotage, razzia’s of foltering.

Met ‘radicalisering’ wordt meestal verwezen naar niet-statelijke actoren, maar ook statelijke actoren zoals politie- en veiligheidsdiensten kunnen politiek geweld gebruiken. Politiek geweld moet gesitueerd worden op het bredere spectrum van politieke actie, zowel van statelijke als niet-statelijke actoren. Binnen een dergelijke redenering is terrorisme maar één vorm van ‘*violent politics*’ die bovendien zowel door groeperingen als door overheden kan worden toegepast. (Schmid, 2011, p. 169; Schmid, 2013, p. 14).

2.3 Het individueel-religieus verklaringsmodel: theoretische controversen, empirische zwakte

---

In de analyse van verschillende verklaringsmodellen voor 'radicalisering' (o.m. Bjorgo, 2005; Dalgaard-Nielsen, 2010; Davydov, 2015; Della Porta & Lafree, 2012; Gielen, 2008; Institute for Strategic Dialogue, 2012; McCauley & Moskalenko, 2011; Minerva, Garnham, Agostino, & Caluya, 2011; Moghaddam, 2009) hebben we een aantal cruciale problemen vastgesteld (Bartlett, Birdwell, & King, 2010; Della Porta, 2009; Hasan, 2012; Coolsaet, 2011; 2016a; 2016b; Kundnani, 2015).

In de dominante verklaringsmodellen voor radicalisering ligt de klemtoon op de radicalisering van individuen en groepen. Die benadering op **microniveau** focust op de vraag, hoe de 'kwetsbare' jongeren in het Westen (vaak moslimmigranten van de tweede en derde generatie) ideologisch en psychologisch worden gesocialiseerd. Hiermee lijken de terrorismestudies volgens Martha Crenshaw terug naar af. Terrorismestudies zijn immers ooit in de jaren 1970 gestart met de zoektocht naar individuele profielen, naar de psychologie van terrorisme. Omdat dit in empirisch onderzoek niet kon worden aangetoond, verschoof de lens naar andere verklaringsmodellen. Vreemd genoeg keren veel onderzoekers vandaag terug naar de puur individuele benadering zonder veel rekening te houden met de lokale, nationale en geopolitieke context. De kerntegenstelling in de verklaring van terrorisme blijft of we zoeken in de richting van 'root causes' in de context, ofwel in de richting van de individuele verantwoordelijkheid van mensen (Crenshaw, 2016).

Niet alleen het meso- en vooral het macro-niveau is opvallend afwezig in veel verklaringsmodellen. Ook de **interactie tussen statelijke en niet-statale actoren** in processen van radicalisering worden nauwelijks meegenomen in verklaringsmodellen. Een dergelijke relationele benadering zoekt verklaringen voor het gebruik van politiek geweld niet alleen bij 'radicaliserende' individuen en groeperingen maar ook bij staatsinstellingen zoals politie, leger en veiligheidsdiensten (Schmid, 2011).

Verklaringsmodellen die bestaan uit een opsomming van **risicofactoren** zijn populair, niet in het minst omdat ze kunnen omgezet worden in af te vinken 'lijstjes' voor praktijkwerkers. Toch zijn ze te simplistisch om vijf redenen (Schils, 2015): (1) Ze bieden geen verklaring voor de vraag wie overgaat tot politiek geweld; deze factoren zijn dus noodzakelijke maar onvoldoende elementen in een verklaringsmodel. (2) Er is verwarring over het relatieve belang van factoren. (3) Directe en indirecte (oorzaken van de) oorzaken worden te weinig in een verklaringsmodel geïntegreerd. (4) Er is te weinig inzicht in de verhouding tussen individuele en omgevingsfactoren. (5) Er is te weinig inzicht in hoe causale mechanismen werken in het verklaringsmodel.

Verder is er een belangrijke vaststelling uit decennia onderzoek: een **radicale attitude** mondt niet noodzakelijk uit in gewelddadig gedrag (Moghaddam, 2009, p. 280). En omgekeerd: het opgeven van terrorisme gebeurt vaak zonder ideologische deradicalisering. Ook hier liggen opinies en gedrag niet zomaar in elkaars verlengde. Dit inzicht zet een groot en kritisch vraagteken bij verklaringsmodellen van radicalisering waarbij ideologie centraal staat.

De kerngedachte in de dominante verklaringsmodellen is de **absorptie van extreme religieuze opvattingen door individuen in een langdurig radicaliseringsproces**. Die eenduidige en eenvoudige verklarings- en preventiemodellen staan op gespannen voet met de

nuchtere empirische vaststelling dat er gedurende die periode sprake was van verschillende terrorismegolven die niet zomaar vanuit één radicaliseringsmodel kunnen begrepen worden (Coolsaet, 2016b). Zowel het accent op religieuze motieven als op een langdurig radicaliseringsproces in de wetenschappelijke modellen kwam door die confrontatie met de praktijk onder druk. (1) Waar de eerste terrorismegolven verbonden aan Al Qaida wel degelijk onderbouwd waren met theologisch/ideologische overtuigingen als aandrijfriem, zagen we hoe na de Amerikaanse inval in Irak bij een nieuwe golf van *foreign fighters* (Syriëstrijders) de theologische onderbouwing veel verzwakte en de religieuze component vooral bij de jonge rekruten van de 'IS-generatie' afnam voor andere beweegredenen. (2) Ook de oorspronkelijke idee dat radicalisering zou bestaan uit een langdurig proces van indoctrinatie door buitenlandse extremisten, waarbij individuen eerst radicale ideeën omarmen die zich dan uiteindelijk in politiek geweld uiten, kwam onder druk in de voorbije jaren, wanneer naast terroristen die professioneel ondersteund worden door georganiseerde netwerken, ook de 'flash radicaliseerders' opduiken: aanslagplegers ondergaan op enkele weken tijd een grote gedragsverandering om dan ineens toe te slaan met een vorm van 'doe-het-zelf' terrorisme.

2.4 Besluit: 'radicalisering' is een problematisch concept

Door de introductie van de term 'radicalisering' wilden Europese veiligheidsexperts een discussie over de 'root causes' terug mogelijk maken na de aanslagen in 2001. Na de aanslagen in Westerse steden door *home grown* daders werd dit concept vernauwd tot een binnenlands proces van radicalisering door moslimjongeren en vermengd met het debat over 'de mislukte integratie van moslimminderheden'. In dit verklaringsmodel ligt de klemtoon op de absorptie van extreme religieuze opvattingen door individuen in een langdurig radicaliseringsproces. Hoewel dit **cultureel-psychologisch verklaringsmodel** wijd verbreid is en veel officiële steun geniet, botst het op theoretische controverse en gebrek aan empirische evidentie.

In de literatuur over radicalisering stellen we vast hoe een breed, algemeen concept over radicalisering is ontwikkeld, maar hoe deze wetenschappelijke brede claims tegelijk in het onderzoek werden vernauwd. We vatten dit samen in **vier paradoxen** (zie o.m. Kundnani 2015):

Brede onderzoeksclaims	Selectieve onderzoekspraktijk
Radicalisering werd academisch ontwikkeld als een breed concept met allerlei definities en complexe verklaringsmodellen	... maar de radicale ideologie bleef in het hart van de meeste verklaringsmodellen.
Er was enige erkenning van macro-oorzaken zoals discriminatie en racisme, de rol van veiligheidsdiensten en autoriteiten, grieven van minderheden,...	... maar de focus lag niet op de maatschappelijke context, maar op persoonlijke overtuigingen, persoonlijke crises en het persoonlijke traject van individuen in een radicaliseringsproces.
De modellen beweerden bruikbaar te zijn voor alle soorten terreur, ongeacht een specifieke ideologie...	... maar eigenlijk werd het onderzoek gericht op 'moslimterreur' en op het gevaar van de islam in het algemeen of in een specifieke versie.
Bovendien werd beweerd dat het radicaliseringsmodel geschikt was voor alle soorten 'radicalisering'...	... maar we zien een duidelijk verschil tussen radicalisering als een lens om naar politiek geweld van moslims te kijken, terwijl extreemrechtse terroristen vaak worden beschouwd als 'lone wolves'.

2.5 Discussie: negatieve effecten van het radicaliseringsconcept?

Ondanks het gebrek aan wetenschappelijke evidentie heeft dit cultureel-psychologisch radicaliseringsdiscours een sterke impact op het beleid, de publieke opinie en de preventiepraktijken (Coolsaet, 2016b, Schmid, 2013, Kundnani 2015). Die preventieve aanpak – verwoord als 'deradicalisering', een gebrekkige vertaling uit het Engels, waar 'deradicalisation' curatief en 'counter radicalisation' preventief is - houdt nogal wat **risico's** in:

- (1) Het risico op verstoring van de publieke opinie: 'moslim zijn' of 'radicale ideeën hebben' wordt genoeg om van terrorisme verdacht te worden.
- (2) Het risico op versterking van de maatschappelijke polarisering: het groeiende wij/zij-denken stigmatiseert moslims, allochtonen en mensen met niet-blanke huidskleur.
- (3) Het risico op de ondermijning van burgerrechten: praktijken die de privacy aantasten plaatsen 'verdachte' burgers onder toenemende controle (Backes, 2010; Romaniuk & Chowdhury-Fink, 2012; Kundnani, 2012).

De dominante assumpties over radicalisering zijn tegelijk intellectuele én politieke assumpties die duidelijke gevolgen kunnen hebben voor de klemtonen in het deradicaliseringsbeleid. We geven de belangrijkste mogelijke effecten van die assumpties kort weer in volgend schema.

Assumptie	Mogelijke effecten op het preventiebeleid
Problematiseren van radicale opinies in de democratische samenleving als stap naar gewelddadig gedrag	Minder tolerantie voor maatschappelijke opinies die afwijken van de mainstream en het status quo verstoren
Radicalisering als een specifiek proces dat leidt tot politiek geweld, ten koste van algemene inzichten uit onderzoek naar politiek geweld	Specifieke, aparte instrumenten en activiteiten in een ‘deradicaliseringsbeleid’, ten nadele van bestaande instrumenten en preventiemechanismen
Radicalisering als een langdurig proces van indoctrinatie/rekrutering, ten koste van flash-radicalisering	Deradicalisering als een ‘one size fits all’ strategie, met methodisch onvermogen om met andere situaties om te gaan
Het belang van individuele kenmerken op micro-niveau als verklaring, ten koste van maatschappelijke factoren	Preventiemodellen gericht op individuele bijsturing van radicaliserende individuen, ten nadele van algemener preventiebeleid
De islamistische ideologie als kern van het radicaliseringsproces, ten koste van de empirische vaststelling van het gebrek aan theologische motieven (knip-en-plak-islam)	Overbeklemtoning van religie en deradicalisering als het aanbrengen van een gematigd narratief, ten nadele van andere motieven
(Dreiging van) politiek geweld van specifieke groepen (moslimjongeren) in de samenleving	Versterking van de maatschappelijke polarisering: het groeiende wij/zij-denken stigmatiseert moslims, allochtonen en mensen met niet-blanke huidskleur
Een fundamenteel onderscheid tussen islamitisch, religieus gemotiveerd terrorisme en andere vormen van terrorisme, ten koste van de meer algemene voedingsbodem van terrorisme	Risk assessment en controle gericht naar moslims met een voortdurende poging om ze te verdelen in gematigden en gevaarlijke extremisten, ten nadele van het werken aan algemene factoren
Loskoppeling van het gedrag/geweld van statelijke actoren, ten koste van een relationele benadering waarbij ook het gedrag van autoriteiten onderzocht wordt	Interventies tegen bedreigingen ‘van buiten de samenleving’ of van ‘niet-aangepasten’ waarbij de tekorten in de bestaande samenleving en vanuit de autoriteiten buiten beeld blijven

3 Analyse van het Vlaamse beleidsdiscours

Deze beleidsanalyse gebeurt aan de hand van een grondige analyse van twee teksten die in het Vlaams parlement werden besproken en goedgekeurd.

De eerste tekst is het ‘Vlaams actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot terrorisme’ (Homans, 2015). Deze nota van de hand van Liesbeth Homans, viceminister-president en Vlaams minister van Inburgering, Gelijke Kansen en Armoedebestrijding werd voorgesteld in april 2015 als de definitieve versie van de conceptnota die zij ter zake reeds op 9 februari had ingediend. In dit actieplan worden een aantal maatregelen voorgesteld om een gecoördineerd beleid ter preventie van radicalisering gestalte te geven.

De tweede tekst is de resolutie van het Vlaams Parlement, ingediend door Nadia Sminate (N-VA), Ward Kennes (CD&V), Bart Somers (Open VLD), Caroline Gennez (SP.A) en Elisabeth Meuleman (Groen) betreffende de bestrijding van gewelddadige radicalisering (Sminate, Kennes, Somers & Meuleman, 2015). Dit voorstel is het resultaat van de werkzaamheden van een tijdelijke commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering. Tijdens vijf hoorzittingen werden diverse experts uit verschillende beleidsvelden en diverse getuigenissen gehoord om een inzicht te krijgen in de problematiek van radicalisering en gefundeerde aanbevelingen te richten tot de Vlaamse regering. Ook de conceptnota die het Vlaams Actieplan (Homans, 2015) voorafging werd er besproken. Deze resolutie werd door het Vlaams Parlement op 27 mei 2015 bijna unaniem, door alle fracties van meerderheid en oppositie behalve het Vlaams Belang, goedgekeurd.

In onze analyse gaan we niet in op de al dan niet meetbare effecten of de effectieve realisaties van dit actieplan of van de voorstellen in de resolutie, noch maken we een evaluatie van de haalbaarheid van de concrete maatregelen of geven we een inschatting van hun effectiviteit, maar we focussen op de onderliggende aannames, expliciete en minder expliciete uitgangspunten, verschuivingen en mogelijke tegenstrijdigheden in de tekst.

3.1 Aandachtspunten vanuit het theoretisch kader

De kritische analyse van de beleidsteksten ('discoursanalyse') gebeurt vanuit enkele aandachtspunten die we hieronder schetsen.

3.1.1 Feiten en kadering

Op 15 april 2015 dient Liesbeth Homans het ‘Vlaams actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme’ in. Daarmee namen de Vlaamse regering en het Vlaams parlement definitief initiatief om in te gaan tegen verontrustende fenomenen in de Belgische samenleving. Een aantal jonge mensen bleken immers vatbaar voor de lokroep van IS om te vertrekken als Syriëstrijder. Dat een aantal jongeren de moorddadige raid op Charlie Hebdo (07/01/2015) weigerden te veroordelen of deel te nemen aan een minuut stilte ter herdenking van de slachtoffers kreeg in dat licht verontrustende proporties. De indruk ontstond dat er een breed draagvlak was voor terrorisme.

Het Vlaams actieplan kadert dus in de aanpak van een reële problematiek: het vertrek van *foreign fighters* om in Syrië te gaan strijden aan de zijde van IS en de bereidheid van sommige burgers om deel te nemen aan terroristisch geweld in West-Europa leiden niet alleen tot gruwelijke feiten en individuele tragedies, maar brengen ook een vreedzaam samenleven in het gedrang. Het is ontegensprekelijk verantwoord dat de Vlaamse regering wil voorkomen dat mensen naar Syrië vertrekken of steun verlenen aan of overgaan tot terroristisch geweld in naam van een doctrine die geweld predikt.

Dat dit gebeurt onder de noemer van preventie van radicaliseringsprocessen is begrijpelijk vanuit de geschetste acute situatie: het gewelddadig gedrag wordt immers door de actoren zelf gelinkt aan en verantwoord door een extreme ideologie, die wordt geduid als de radicale islam. Ondanks het feit dat ook in naam van radicaal rechts, radicaal links en radicaal nationalisme geweld wordt aangeprezen en gepleegd, gaat de perceptie in de publieke opinie vooral uit naar geweld in naam van de islam. De redenen daarvoor zijn niet ver te zoeken: de daders beroepen zich er zelf op, het geweld is recent en spectaculair en IS voert er een uitgekende communicatiestrategie rond, zodat een al dan niet gerechtvaardigde indruk ontstaat dat het geweld wordt gecoördineerd door één organisatie op basis van één ideologie. Die ideologie verschijnt dan tegelijkertijd als oorzaak van dat geweld.

Bovendien beklemtonen een aantal intellectuelen (Maarten Boudry, Mia Doornaert, Herman Brusselmans...) en politici in opiniestukken het in de kern onverdraagzame karakter van de islam of de wezenlijke onverzoenbaarheid ervan met onze samenleving. De al dan niet bewust bedoelde boodschap is: hoewel de doordeweekse islamiet in onze contreien geen moeilijkheden veroorzaakt, is de stap naar een 'radicale' beleving van de islam altijd een dreigende mogelijkheid en – opnieuw – is dat de mogelijke opstap naar terrorisme.

3.1.2 Preventie van terreur, preventie van radicaliseringsprocessen

---

Dat de overheid aanslagen en medewerking met terreurorganisaties wil voorkomen is natuurlijk legitiem. Veiligheids- en inlichtingendiensten leveren op dat vlak belangrijk werk en hebben daarbij duidelijk ook successen geboekt.

Dat de overheid nog verder wil gaan en niet wil wachten tot mensen plannen beginnen te smeden en tot daden overgaan is eveneens gezond. Minstens toont het dat die overheid het fenomeen beschouwt als een maatschappelijk fenomeen, met maatschappelijke wortels die dan ook een maatschappelijke aanpak vragen. Hoe belangrijk opsporing en repressie ook mogen zijn, ze komen in zekere zin altijd te laat. Ze kunnen immers maar optreden op het moment dat mensen al te ver zijn gegaan, terwijl wat daaraan voorafgaat in principe niet tot de bevoegdheid van politie en veiligheidsdiensten behoort.

Toch roept de titel 'preventie van radicaliseringsprocessen' vragen op. De vraag is immers wat 'radicaliseringsproces' en 'radicalisering' precies inhouden.

De term radicaliseringsproces suggereert minstens dat engagement in een terreurbeweging het min of meer logisch resultaat zou zijn van een hele evolutie in de overtuigingen van een individu, dat op een bepaald moment een stap heeft gezet in een fundamenteel gevaarlijke denkrichting en daarin altijd maar verder is gegaan tot op het moment van de noodlottige beslissing terreur te plegen, het *point of no return*. Hoewel dit op het eerste gezicht aannemelijk is en in een aantal

gevallen ook zo is, komt het eveneens voor dat de voorgeschiedenis richting terreurdaad slechts zeer kort is en niemand in de omgeving die beslissing had zien aankomen (zoals bij de aanslag te Nice op 14 juni 2016 door Mohamed Bouhlel).

Bovendien veronderstelt radicaliseringsproces dat er een domein bestaat van overtuigingen die radicaal zijn en dus de eerste stap vormen op de weg naar geweld en terreur. Wie zich op dit pad begeeft, moet niet noodzakelijk tot het uiterste gaan maar is in principe al op weg. Er zijn in die voorstelling met andere woorden radicale overtuigingen die de kiem van gewelddadigheid in zich dragen en daar ook zullen toe leiden, als niet tijdig wordt ingegrepen of externe factoren dat proces niet tegenhouden. Het zou dus gaan om ideologieën die in se gewelddadig zijn, zonder dat ze expliciet oproepen tot geweld. Pas naderhand, als tot geweld is overgegaan, zou blijken dat dat geweld al oorspronkelijk in die opvatting aanwezig was.

Het probleem is echter welke opvattingen in die zin als radicaal kunnen worden bestempeld? Als er geen geweld wordt gepreekt, hoe weten we dan dat er een logische volgende stap is die wel tot geweld motiveert? Moeten we dan elke levenswijze of ideologie die ooit in de geschiedenis is ingeroepen om geweld te rechtvaardigen als dergelijke gevaarlijke ideologie beschouwen? Dat zou haast elke vorm van denken, elke overtuiging 'radicaal' en dus 'gevaarlijk' maken. Drugsbestrijding en Duterte, de verlichting en Anders Breivik, nationalisme en Franco, communisme en Stalin, economisch gewin en slavernij, ondernemerschap en Bhopal, vrije markt en Pinochet ...

3.1.3 Maatschappelijke voedingsbodem of ideologische oorzaak?

Bovendien loopt de focus op radicaliseringsprocessen het gevaar de problematiek al te zeer door een idealistische bril te bekijken, met andere woorden vanuit de overtuiging dat ideologie als hoofdoorzaak van terrorisme verschijnt, zonder veel oog te hebben voor de oorzaken of redenen die maken dat dergelijke ideologie kan aanslaan. In die idealistische optiek zijn sommige overtuigingen gevaarlijk en komt het erop aan mensen vooral voor (contact met) die overtuigingen te behoeden. Omdat die overtuigingen tegelijkertijd zo veraf staan van onze 'normale' opvattingen, is zelfs het denkbeeld dat er 'objectieve' oorzaken voor zouden zijn, a priori te verwerpen. Het idee dat er objectieve oorzaken of gronden voor zouden zijn, lijkt immers de monsterlijkheid van de misdaden te rechtvaardigen. Het is daarom verleidelijk de oorzaken te leggen in de speciale aard van de individuen zelf. In verband met de concrete aanleiding voor de acties van de Vlaamse regering (terrorisme gelieerd aan IS) komt dan heel gauw de culturele achtergrond van de ontspoorde in beeld. Die gemeenschappelijke culturele achtergrond blijkt dan de islam te zijn en zo verschijnt de islam weer als in se potentieel gevaarlijk. Die optiek houdt dus het gevaar in van stigmatisering van een hele bevolkingsgroep, wat op zijn beurt aanleiding vormt voor samenlevingsproblemen, tot de vorming van een wij-zij-rationaliteit (*ethnic profiling*, Molenbeek opkuisen...).

3.2 Kritische lectuur van de beleidsteksten

Vanuit bovenstaande algemene bedenkingen lezen we kritisch het Vlaams Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme

(Homans, 2015) en de resolutie in het Vlaams parlement (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015).

3.2.1 'Radicalisme' of 'moslimradicalisme'?

Het Vlaams actieplan maakt er in de inleiding geen geheim van dat de aanleiding voor dit plan exclusief ligt in de problematiek van de Syriëgangers (Homans, 2015, p. 3) en dat het woord radicalisme en radicalisering exclusief duidt op 'islamradicalisering' - zonder dat die term expliciet wordt gebruikt. Dat op de volgende pagina 'het radicalisme en het gewelddadig jihadisme' in één adem worden genoemd is dan ook dubbelzinnig.

Enerzijds gaat het document duidelijk over de dreiging van 'moslimradicalisering'. Het Vlaams actieplan (Homans, 2015, p. 5) meldt bovendien dat met de moslimexecutieve werd bekeken welke gezamenlijke acties konden worden opgezet in het kader van preventie van radicalisering, terwijl geen contacten met andere ideologische organisaties worden vermeld. Dat suggereert minstens dat radicalisme toch eenzijdig staat voor 'islamradicalisme'.

Anderzijds wordt de indruk gewekt dat radicalisme niet wordt geïdentificeerd met 'islamradicalisering' omdat het gewelddadig jihadisme apart wordt vermeld, zodat het radicalisme om het even welke ideologische verwantschap kan hebben. Dat wordt overigens bevestigd door de waarschuwing niet in de val te trappen van de culturalisering, omdat een radicaliseringsproces vanuit welke ideologie ook (rechts-extremisme, dierenrechtenactivisme, links radicalisme...) dezelfde mechanismen volgt (Homans, 2015, p. 5).

Bovendien waarschuwt het document voor meer polarisering. In het actieplan wordt aanbevolen om zeer voorzichtig om te springen met de term 'moslimradicalisering', omdat die term een 'bepaalde bevolkingsgroep' zou viseren en verdere polarisatie in de hand zou werken, wat op zijn beurt de voedingsbodem zou voeden voor wat moet worden bestreden (Homans, 2015, p. 5).

Een zelfde dubbelzinnigheid vinden we ook in de resolutie. Enerzijds is het uitgangspunt de inclusieve open samenleving, met respect voor een veelheid aan levensbeschouwingen, maar anderzijds is het blijkbaar toch nodig expliciet te vermelden dat de islam Europees moet worden: "We moeten een positieve ingesteldheid ontwikkelen tegenover alle initiatieven die genomen worden om de islam in te kantelen in onze Europese samenleving" (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, p. 3)

Uiteraard is dit geen vlakke afwijzing van de islam, maar toch spreekt het document zich elders uit tegen orthodoxe en salafistische interpretaties van de islam (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, p. 11). Hoe begrijpelijk dat ook mag zijn, gezien daar een duidelijk andere levensstijl en politiek wordt geprekeerd dan de onze, toch betekent dat nog niet dat die stromingen aanzetten tot geweld en terreur.

Concrete voorstellen in het Vlaams actieplan

Maatregel 5: maakt gewag van een vormingspakket van vzw Motief rond identiteitsontwikkeling van moslimjongeren en van samenwerking met imams

Maatregel 6: We gaan het overleg aan met vertegenwoordigers van levensbeschouwingen... Een moskee, die voeling heeft met de leefwereld van jongeren, kan immers mee helpen verhinderen dat jongeren hun toevlucht zoeken tot haatpredikers of radicale groeperingen.

6.9: We richten een netwerk van islamexperten op om een tegendiscours in scholen te voeren.

Een eigenaardig fragment in de resolutie is ook: "Willen we het geweld aanpakken, moeten we ook de radicalisering aanpakken. Daarbij mogen we geen taboes uit de weg gaan." (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, p. 3) De opmerking over 'taboes' roept vragen op en laat vermoeden dat hier een andere invloed aan het werk is dan het verhaal van de experts. Het is immers een uitdrukking die heel vaak wordt gebruikt in de context van beschuldigingen dat we tot nu toe veel te vriendelijk zijn geweest voor islam en vreemdelingen. Het is merkwaardig om dit te lezen in een voorstel tot resolutie dat ingediend wordt door mensen van verschillende partijen. Het laat vermoeden dat een bepaald soort columns toch hun sporen nalaten.

RISICO

Het probleem is hier uiteraard dat de problematiek van gewelddadig terrorisme in naam van de islam verklaard wordt vanuit een 'radicalisering van de islam', wat betekent dat de islam zonder meer al gevaarlijk is en dat gevaar zich alleen maar manifesteert bij radicalisering. Met andere woorden: de oorzaak ligt in wezen in de islam en enkele bijkomende factoren zetten het proces van radicalisering in gang.

3.2.2 Radicalisering of gewelddadige radicalisering?

Een tweede probleem is dat helemaal niet duidelijk is wat onder radicalisering wordt verstaan, wanneer een opvatting radicaal is en wanneer ze bovendien een opstap is naar geweld. Die onduidelijkheid, gekoppeld aan de net vermelde ambiguïteit, maakt dat de waarschuwing tegen culturalisering en polarisatie in het document zelf eerder twijfelachtig is.

Dat in het actieplan 'het radicalisme en het gewelddadig jihadisme' samen worden vernoemd, roept de gedachte op dat elke vorm van radicalisme zou moeten worden bestreden, dat met andere woorden radicalisme zonder meer moet worden aangepakt, omdat het sowieso een opstap is naar extremisme en terrorisme. De vraag is dan natuurlijk wat de term radicalisme betekent, vraag die het document niet stelt, laat staan beantwoordt. Dat op pagina 4 *gewelddadig* radicalisme een substantiële bedreiging voor de democratische rechtsstaat heet en krachtadig moet worden bestreden, kan wellicht op ieders instemming rekenen. Het betekent echter vooral dat hier zeker niet gesteld wordt dat dit opgaat voor elk radicalisme, of dat minstens gesuggereerd wordt dat er ook een niet gewelddadig radicalisme is.

Ook in de resolutie worden radicalisering, radicalisme en gewelddadig(e) radicalisering, radicalisme door mekaar gebruikt, zonder expliciet verschil te maken. Dat document veronderstelt duidelijk dat de twee in mekaars verlengde liggen. Dat merken we ook in het fragment: "Willen we het geweld aanpakken, moeten we ook de radicalisering aanpakken. Daarbij mogen we geen taboes uit de weg gaan." (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, p. 3) Volgens deze redenering is geweld alleen maar de volgende stap na radicalisering. Dit roept de gedachte op dat elke vorm van radicalisme zou moeten worden bestreden, dat met andere woorden radicalisme zonder meer moet worden aangepakt, omdat het sowieso een opstap is naar extremisme en terrorisme.

RISICO

In de beleidsdocumenten blijft het onduidelijk wat radicalisme betekent, wanneer een mening radicaal is en wanneer deze radicale beschouwing als een stap naar politieke geweld wordt beschouwd. Met deze onduidelijke term van gevaarlijk 'radicalisme' is de weg open voor gratuite verdachtmakingen en beperkingen van radicale meningsuitingen. Legitieme kanalen voor het uiten van grieven kunnen hierdoor makkelijker worden aangetast.

3.2.3 Preventie of vroegdetectie en repressie?

Het actieplan dient zich aan als gericht op preventie van radicaliseringsprocessen. Gesteld dat dit een zinvolle doelstelling zou zijn, in de veronderstelling dus dat die radicaliseringsprocessen werkelijk een opstap vormen naar terroristisch gedrag, blijkt het document toch heel gauw de aandacht te verleggen naar vroegdetectie: 'De uiteindelijke doelstelling is om jongeren en jongvolwassenen die risico lopen om te radicaliseren zo snel mogelijk te detecteren en hen zo aan boord te houden van onze samenleving.' (Homans, 2015, p. 4)

In dit citaat worden twee grenzen verlegd. Vooreerst gaat het om *risico* op radicalisering, wat een absoluut ondefinieerbare en dus eindeloos uitgebreide categorie is, omdat de vraag uiteindelijk is wie dat risico niet loopt. Ten tweede en vooral gaat het over *detectie* van jongeren en jongvolwassenen.

Op dezelfde pagina lezen we ook dat in deze context preventie en repressie hand in hand gaan. Indien dat enkel betekent dat de twee sporen tegelijkertijd moeten worden bewandeld, maar toch aparte sporen blijven, is dit een evidentie in onze samenleving. Het is niet erg duidelijk wat het standpunt van de minister hier is. Het veiligheidsbeleid is vooral federaal terwijl de deelstaten de hefbomen preventie, sensibilisering en vroegdetectie hanteren. In functie van een coherente aanpak pleit de nota voor overleg en afstemming tussen beide niveaus.

In actiedomein 1 en 2 wordt veel zorg uitgesproken voor informatiedeling, afstemming, coördinatie, samenwerking tussen de verschillende overheden, veiligheidsdiensten, politie, parket, onderwijs, lokale actoren en diensten, samenlevingsopbouw, jeugdwerk...

Hier rijst de vraag hoever die afstemming of eventuele samenwerking kan gaan. Een preventiebeleid koppelen aan vroegdetectie laat vermoeden dat de richting repressie open ligt. In de mate (jeugd)welzijnswerk hierbij wordt betrokken, roept dat alleszins vragen op over vertrouwensrelatie en beroepsgeheim. Die bezorgdheid staat in het document niet vermeld.

De resolutie is hierover duidelijker: "Om tot een geïntegreerde aanpak te komen die snel resultaat kan boeken, is het noodzakelijk de koudwatervrees tussen veiligheidsdiensten en preventie- of welzijnsdiensten te overbruggen." (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, p. 3) Wel wordt uitdrukkelijk gesteld dat er een kader moet worden geschapen voor het beroepsgeheim, zodat de vertrouwensband wordt gerespecteerd (Sminate, Kennes, Somers, & Meuleman, 2015, pp. 8, 12).

RISICO

In de beleidsdocumenten wordt een grens verlegd. De zogenaamde preventie wordt eigenlijk vroegdetectie van potentieel gevaarlijke jongeren. Dit is een zeer enge interpretatie van preventie: jongeren die het gevaar lopen 'besmet' te worden, moeten een speciale behandeling krijgen, zonder dat gewag gemaakt wordt van een mogelijke aanpak van een maatschappelijke voedingsbodem voor vatbaarheid voor dergelijke verleiding. Binnen de gegeven context wordt het dan wel zeer moeilijk om niet hele groepen of hele woongebieden te bestempelen als potentieel gevaarlijk.

3.2.4 Maatschappelijke voedingsbodem of psycho-pedagogische aanpak?

Het document stelt uitdrukkelijk dat preventie enkel kan kaderen in een inclusieve samenleving, waarin iedereen zich thuis voelt en gelijke kansen krijgt (Homans, 2015, p. 5). In die zin ziet het racisme, discriminatie, ongekwalificeerde uitstroom uit het onderwijs, moeilijk toegankelijke hulpverlening als een voedingsbodem. Het zou logisch zijn dat hieruit dan ook consequenties worden getrokken voor het beleid.

Onmiddellijk volgt daarop echter de opmerking dat kansarmoede of sociaal-economische achterstand niet eenduidig leidt tot radicalisering (hier opgevat als daadwerkelijk engagement als Syriëstrijder). Waarom deze reserve wordt gemaakt, wat de betekenis of bedoeling ervan is, blijft onduidelijk. Het is inderdaad zo dat niet elk individu dat tot terrorisme overgaat kansarm hoeft te zijn. Dat is juist het verschil tussen 'voedingsbodem' en 'oorzaak' of het verschil tussen 'oorzakelijkheid' in de sociale wetenschappen en de natuurwetenschappen.

Het lijkt hier een opmerking te zijn die vooral moet verantwoorden waarom het preventiebeleid juist geen expliciete maatregelen neemt op dat vlak. Als in de volgende alinea staat: "Nochtans beschikken leerkrachten, CLB-medewerkers, hulpverleners, jeugdwerkers over heel wat competenties om met deze jongeren om te gaan. Maatregelen ter preventie van radicalisering moeten er vooral op gericht zijn om deze eerstelijns werkers die te maken krijgen met deze problematiek te versterken in hun eigen competenties" (Homans, 2015, p. 5), dan is het duidelijk dat preventie zich beperkt tot een pedagogische en psychologische aanpak die zich vooral op de jongeren zelf richt en de maatschappelijke achtergrond onaangeroerd laat.

Concrete voorstellen in het Vlaams actieplan

Maatregel 8: we verhogen de weerbaarheid van jongeren. Weerbaarheidstrainingen zoals Bounce, Slim-R, Zapp worden gepromoot.

Maatregel 9: we versterken organisaties die jongeren kunnen ondersteunen in hun zoektocht naar identiteit.

Maatregel 11: We maken werk van een actieve Vlaamse publieksdiplomatie en maken werk van een correcte beeldvorming.

Met initiatieven in het kader van het Vlaams buitenlands beleid, ontwikkelingssamenwerking en media spelen we in op de internationale context die een voedingsbodem vormt voor radicalisering bij ons. Sensibilisering speelt daarbij een grote rol.

Er is een merkwaardig verschil tussen de uitwerking van dit punt 11 en de intro ervan: de intro suggereert de internationale context te proberen te beïnvloeden, omdat die internationale context een voedingsbodem vormt voor 'radicalisering'. De uitwerking gaat echter over internationale informatieverzameling rond radicaliseringsprocessen en preventiebeleid. Daarnaast gaat het over een mediastrategie die polarisering moet vermijden.

RISICO

De individuele aanpak is inderdaad opmerkelijk, met zelfbewustheid of veerkracht opleiding voor jongeren, of ondersteuning voor jonge moslims in de zoektocht naar positieve identiteit. Het risico hier is dat alle preventie-inspanningen van frontliniewerkers beperkt zijn tot psychologische en pedagogische aanpak van individuele (moslim)jongeren, terwijl de maatschappelijke grondoorzaken onaangeroerd blijven.

3.3 Besluit: dubbelzinnigheden en verschuivingen

In de twee genoemde beleidsdocumenten treffen we een aantal moeilijkheden, onduidelijkheden en verschuivingen aan:

1. Er is verwarring tussen radicalisering, radicalisme en gewelddadig radicalisme.
2. Enerzijds wordt gesproken over een maatschappelijke voedingsbodem voor radicalisme en gewelddadig radicalisme, maar anderzijds zet men vooral in op pedagogische en ontwikkelingspsychologische en ideologiserende aanpak (tegendiscours, betrouwbare islam).
3. De uitdrukkelijke bedoeling is preventie maar dat verschuift naar vroegdetectie en curatie.
4. Expliciet uitgangspunt is de inclusieve samenleving die staat tegenover polarisering. Dit houdt dus een uitdrukkelijk pleidooi in voor een open samenleving waarin een diversiteit aan overtuigingen en levensstijlen mogelijk is. Tegelijkertijd echter wordt er min of meer stilzwijgend van uitgegaan dat er een duidelijke opdeling zou zijn tussen 'wij met onze gedeelde waarden' en anderen die deze waarden zouden afwijzen.
5. Illustratief daarvoor is de aanbeveling om op te letten met de term 'moslimradicalisme' terwijl het toch voortdurend daarover gaat en er toch een idee is van een goede islam (door ons gecontroleerd) en een gevaarlijke.

Vooral die laatste twee punten laten vermoeden dat de hele aanpak vanuit 'radicalisering' zelf weer polarisering minstens in het discours in de hand werkt.

3.4 Discussie: duiding van de bevindingen

3.4.1 Geweld, Syriëgangers, radicalisme

Het fundamentele probleem in de hele benadering van de problematiek van Syriëgangers en (intussen) -terugkeerders is dat er geen duidelijk of principieel onderscheid wordt gemaakt tussen gewelddadig terrorisme en radicalisme.

Het is zeer moeilijk om na te gaan in welke context en met welke connotaties de term radicalisme wordt gebruikt. Het blijft een containerbegrip, een vlottende betekenaar, waarvan het gebruik niet exact te omschrijven is. Het is vooral een term uit de dagelijkse omgangstaal, niet strikt wetenschappelijk gedefinieerd. Toch is het nodig minstens een poging te ondernemen om enkele contouren van het gebruik van dat woord te schetsen.

Radicalisme gaat in de eerste plaats over opvattingen in verband met levenswijze, politiek, mens en samenleving, religie. Die opvattingen zijn altijd radicaal in verhouding tot een als 'normaal' beschouwd discours maar die radicale opvattingen kunnen in de geschiedenis de bovenhand halen en dus normaal worden.

Radicale opvattingen wijken dus van het gangbare discours af en stellen een alternatieve levensvorm voor die ook als de juiste wordt gevoeld, als het (enig) ware alternatief. Dat is radicaal omdat dat alternatief niet alleen maar een onbeduidend aspect van het leven betreft, maar een sterk merkbaar impact op de hele levenswijze en de samenleving zou hebben indien het consequent werd doorgevoerd.

Radicalen geven vaak aanstoot aan hun omgeving. Bij radicaliteit hoort immers dat men voor zijn mening opkomt, militant is, controversie zo nodig niet uit de weg gaat, niet gauw bereid is tot compromis. Dat maakt ook dat radicalisme maatschappelijk impact wil hebben, de samenleving wil veranderen zodat er ruimte is voor de praktijk van die radicale ideeën. Radicalisme werkt dus niet in het verborgene: het kan niet anders dan zich in de openbaarheid begeven, anders heeft het zeker geen effect¹.

Radicalisme houdt echter niet automatisch in dat men zijn opvatting met geweld wil doordrukken. Zo gingen radicale getuigen van Jehovah de gevangenis in liever dan dienstplicht te vervullen. Bovendien is niet elk geweld noodzakelijk terroristisch geweld. Zo zou het best kunnen dat sommige mensen inderdaad in overeenstemming met hun radicale overtuigingen naar de wapens grijpen, maar dat enkel als antwoord op geweld van de andere kant. Dergelijk geweld is natuurlijk wel geweld, maar lang niet noodzakelijk terreur. Het kan zich beperken tot regulier militair geweld. Minstens een aantal Oostfronters, Spaanseburgeroorlogsvrijwilligers, Korea-vrijwilligers en ook Syriëstrijders gingen een in hun ogen - al dan niet onder invloed van

---

¹ Het is natuurlijk altijd mogelijk dat het vervolgd wordt en zich noodgedwongen in de clandestiniteit begeeft. Die clandestiniteit, dat zich terugtrekken in afzondering kan natuurlijk wel gevaarlijk zijn. Daarom zou het moeten worden voorkomen.

propaganda - rechtvaardige strijd aan, zonder op blind geweld uit te zijn. Uiteraard weten we dat de grens tussen regulier militair geweld en terreur in de feiten vrij dun is.

Het probleem met het radicaliseringsdiscours en -beleid is echter dat het onderscheid tussen radicalisme en gewelddadig extremisme niet wordt gemaakt. De termen worden vaak door mekaar gebruikt en overlappen mekaar. Ze worden met elkaar verbonden in een cascadetheorie: van het een komt bijna logisch het ander; wie radicale opvattingen heeft, zit op een gevaarlijk pad en heeft een eerste stap gezet naar geweld.

3.4.2 Risico's voor het preventiebeleid

De gevolgen van die verwarring en onduidelijkheid zijn niet min. Het ontwikkelde beleidsdiscours houdt enkele fundamentele risico's in voor het preventiebeleid.

Van preventie naar detectie en curatie

Omdat het verschil tussen radicalisme en gewelddadig terrorisme niet wordt gemaakt, ligt de verschuiving van preventie naar vroegdetectie in de lijn der verwachtingen. Omdat radicalisme als eerste opstap naar geweld wordt begrepen, moeten we dus om dat geweld te voorkomen al ingrijpen bij die eerste stap ernaartoe. Preventie van geweld of van vertrek naar Syrië komt er dan op neer in te grijpen in het stadium voor het vertrek. Daarom komt het erop aan zo gauw mogelijk te detecteren wanneer iemand aan het radicaliseren is, met andere woorden de preventie van het vertrek naar Syrië komt neer op vroegdetectie van radicalisering. Preventie is detectie van radicalisme.

Het gevolg daarvan is dan ook dat het radicalisme moet worden behandeld, om erger te voorkomen, om de volgende stap voor te zijn. In wezen is het radicalisme al misdadig, maar nog niet strafbaar. Het is veeleer een soort ziekte, het gaat om waanbeelden die uit het hoofd moeten worden gepraat. Daar het bovendien gaat om individuen die al een stap te ver zijn gegaan, komt elke preventie van die eerste stap te laat. Daarom kan er enkel nog individueel curatief worden opgetreden. Gezien de geradicaliseerde eigenlijk al op het verkeerde pad zit, is geen andere preventie van geweld mogelijk dan hem van zijn verkeerde gedachten af te brengen.

Pedagogie, psychologie en ideologie

In het verlengde daarvan is het ook logisch dat preventie de pedagogiserende, psychologiserende en ideologiserende (tegendiscours) toer opgaat. Het wordt begrijpelijk dat de brede maatschappelijke voedingsbodem voor terrorisme en Syriëgang wel vermeld wordt, maar toch buiten beeld blijft. Een maatschappelijke voedingsbodem kan immers onvoldoende verklaren waarom een bepaald individu op een welbepaald moment ook daadwerkelijk de stap te ver zet. Naast de maatschappelijke voedingsbodem moet dus vooral een individuele oorzaak of een persoonlijkheidskenmerk de klik verklaren, er moet dus iets mis zijn met het individu, het moet bijvoorbeeld op een bijzondere manier kwetsbaar zijn. Vandaar de nadruk op weerbaarheids-trainingen en positieve identiteitsontwikkeling.

Culturalisering in plaats van het aanpakken van de voedingsbodem

Het bovenstaande helpt mee verklaren waarom de maatschappelijke voedingsbodem uit beeld verdwenen is. De aandacht is immers verschoven van preventie naar vroegdetectie en curatie. Hoewel de beleidsdocumenten uitdrukkelijk die voedingsbodem benoemen

(sociaaleconomische achterstelling, discriminatie) en nadrukkelijk oproepen de zaak niet te culturaliseren en uiterst voorzichtig te zijn met de term moslimfundamentalisme, neigen ze toch daartoe. Een merkwaardige verschuiving.

Daarvoor is natuurlijk een objectieve reden aan te geven: het geweld en de Syriëgang beroept zich uitdrukkelijk op de islam. Dat wijst natuurlijk al in die richting, hoezeer ook moge duidelijk zijn dat de ideologie van IS een karikatuur is van islam. De uitdrukkelijke vermelding dat elke ideologie tot een gevaarlijke gewelddadig radicalisme kan leiden is echter precies in deze context al enigszins verdacht: men neemt maar uitdrukkelijk afstand van een bepaalde visie omdat ze dreigt aanwezig te zijn, omdat men aanvoelt dat er een klimaat is waarin (een deel van) de openbare opinie die richting uit gaat.

Bovendien wordt radicalisme, wat enkel een zichtbare of zich manifesterende ideologie is, bij herhaling verward met gewelddadigheid.

Daarnaast leven we in een algemeen klimaat waarin stemmen met enig intellectueel aanzien grof en openlijk (Brusselmans, Wim Van Rooy) of meer omzwachteld maar niet minder duidelijk (Doornaert, Boudry, Vermeersch) de islam als een gevaarlijke en zeker niet met 'onze waarden' te verzoenen ideologie afschilderen. Dat kadert evenzeer in de wijdverspreide morele in plaats van politieke visie op democratie, namelijk dat democratie zou steunen op door iedereen gedeelde waarden, die voor andere culturen niet zouden gelden.

Verder is sowieso de verklaring van sociale fenomenen op basis van sociale factoren vandaag in een verdacht daglicht komen te staan: dergelijke verklaringen worden gemakkelijk van tafel geveegd als verantwoordelijkheid minimaliseren door het aanpraten van en verontschuldigen via slachtofferschap.

4 Casestudies in het jeugdwelzijnswerk

4.1 Probleemstelling en onderzoeksmethode

Steunend op kritische wetenschappelijke inzichten over (de)radicalisering is het onderzoek van de casestudies gericht op het detecteren en analyseren welke impact het radicaliseringsdiscours en deradicaliseringsbeleid heeft binnen organisaties van het jeugdwelzijnswerk (*top down*) en welke probleemdefinities en methodische aanpak over ‘radicalisering’ de jongerenwerkers en hun organisaties zelf ontwikkelen (*bottom up*). Hierbij krijgt de betekenis en hanteerbaarheid van door het jeugdwelzijnswerk aangebrachte **concepten** als ‘het ondersteunen van de positieve identiteitsvorming’, ‘het versterken van maatschappelijke binding’ en ‘het bevorderen van democratisch burgerschap’ een bijzondere aandacht.

Er werd voor de **caseselectie** samengewerkt met Uit de Marge vzw, de koepelorganisatie voor het jeugdwelzijnswerk en Vlaams steunpunt voor werkingen maatschappelijk kwetsbare jeugd. Er werd gezamenlijk gekozen voor grotere professionele organisaties in het jeugdwelzijnswerk in stedelijke context, waarbij jongeren met een migratieachtergrond een doelgroep zijn. We kozen voor organisaties die een expliciete reactie gaven op de projectoproep van ministers Gatz en Homans omtrent de “Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren” in het kader van de preventie van radicalisering (juli 2015). Tegelijk werd rekening gehouden met variatie in de lokale context en het lokale beleid ten aanzien van (de)radicalisering.

De onderzoeksresultaten berusten op studie van documenten en op **interviews** met 6 beleidsmedewerkers en 11 jeugdwerkers. Er werd in één case een groepsinterview afgenomen met drie jongerenwerkers. Op het eind van de casestudies werd waar nodig een afsluitend interview afgenomen met een kaderlid van elk van de drie cases. Dit had als doel de voorlopige resultaten af te toetsen en hiaten op te vullen.

De situering in de context van het lokale ‘deradicaliseringsbeleid’ berust op documenten en werd binnen één case aangevuld door een interview met de verantwoordelijke ambtenaar van het stadsbestuur.

Bij de eerste telefonische contacten stonden de organisaties wat argwanend tegenover een onderzoek rond radicalisering en deradicalisering. Na toelichting bij het onderzoeksopzet en na interne discussie met de jongerenwerkers besloten de organisaties om toch mee te werken. Bij het afnemen van de interviews werd eerst het onderzoeksopzet en de deontologische code voorgesteld en werd expliciet goedkeuring van de respondenten gevraagd (zie bijlage).

Bij de semigestructureerde interviews werd vertrokken vanuit een topiclijst. Volgende topics kwamen telkens aan bod:

- Voorstelling en eigen invulling ‘radicalisering’
- Top-down: invloed van discours en beleid op de werking/jongeren/werkers
- Bottom-up: eigen opstelling, invulling van ‘radicalisering’, verklaringen, aanpak in het direct werken met jongeren en in het structureel werk, doelstellingen/afspraken en ondersteuning.
- Samenwerking met overheden (klemtoon op stad) en partners
- Suggesties voor beleid en aanpak in het jeugdwelzijnswerk
- Open einde, mogelijkheid tot aanvulling

De interviews werden volledig opgenomen en volledig uitgetypt. Op de transcripten werd een codering toegepast in Word waarbij werd gestart met de topiclijst van het interview. De gecodeerde interviews werden uitgeschreven tot een analyse. Vaststellingen uit het onderzoek werden waar mogelijk verbonden met inzichten uit de literatuurstudie uit de vorige fase van het onderzoeksproject.

4.2 Analyse van de casestudies

4.2.1 Kritiek op het hardnekkige concept ‘radicalisering’

Het thema radicalisering is maatschappelijk een hot item. De specifieke aandacht voor het thema radicalisering in het jeugdwelzijnswerk zelf viel echter sterk samen met concrete gebeurtenissen in de eigen werking of de specifieke framing van de eigen wijk of stad of doelgroepen. De manifeste invloed van het radicaliseringsdiscours of het deradicaliseringsbeleid kwam pas veel later tot uiting in de organisaties.

In de organisaties is er **weinig formele aandacht** voor het concept ‘radicalisering’: er worden geen eigen definities gegeven, er wordt niet expliciet gewerkt aan een verdieping, zelden worden er expliciete posities bepaald of alternatieve concepten uitgewerkt. Informeel is ‘radicalisering’ wel een onderwerp, zeker ten tijde van de aanslagen in Frankrijk en Brussel, maar niet op een formele of structurele manier binnen de organisatie.

“Ik denk dat die term is beginnen opduiken in 2013. Ongeveer 3 jaar geleden. Toen men doorhad dat veel jongeren [uit Vlaanderen] vertrokken waren, hadden ze zoiets van ‘ah shit, er zijn hier wel veel gasten die vertrekken om te gaan vechten in Syrië’. Dan is die term beginnen opduiken”.

“We [bespreken] dat niet op formele vergaderingen, het is ook wat verminderd. In de tijd van Charlie Hebdo hebben we daar heel veel gesprekken rond gehad. Toen hadden we ook een zeer divers team. Blonde jonge vrouw, ik en de Marokkaanse collega. Je merkte dat er toch wel verschillende opvattingen waren over hoe we keken naar dat thema radicalisering. En vooral naar wat er allemaal gebeurd was. En nu komt dat soms nog aan bod maar niet meer zo structureel.”

Er zijn in de onderzochte organisaties wel grondige discussies gevoerd naar aanleiding van de **projectoproep** ‘Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren’ van Vlaams minister van Integratie en Inburgering Liesbeth Homans en Vlaams minister van Jeugd Sven Gatz. Deze projectoproep zette de discussie op scherp, zowel intern binnen de organisaties als extern met andere werkingen binnen de koepel Uit de Marge. De vraag was eenvoudig maar dwingend: kan je geld aanvaarden om mee te werken aan een deradicaliseringsaanpak waar je niet achter staat?

Hoewel er geen expliciete definitie binnen de organisaties wordt gehanteerd, heerst er een impliciete consensus binnen de drie onderzochte organisaties. Zowel bij de jongerenwerkers als bij de beleidsverantwoordelijken was een sterk gelijklopende visie over ‘radicalisering’ te horen. Doorheen praktijkervaringen en gesprekken wijzen de neuzen als vanzelf in dezelfde richting. Die impliciete visies convergeren naar weerstand tegen het dominante radicaliseringsconcept. Deze **algemene weerstand** berust vooral op de negatieve effecten ervan op kwetsbare jongeren

en het jeugdwelzijnswerk. Deze weerstand kent verschillende vormen. De enen gaan niet in op vragen om actief te werken aan een deradicaliseringsbeleid omdat ze in hun omgeving het probleem niet kennen en zien dat een deradicaliseringsbeleid integendeel nieuwe problemen creëert. Een andere organisatie maakt van het begrip een heus taboe: het begrip ‘radicalisering’ wordt zoveel mogelijk uit de organisatie geweerd vanwege zijn contraproductieve neveneffecten. De derde organisatie stelt dat je je als organisatie niet expliciet kunt voorbereiden op Syriëstrijders of terroristen, want het gebeurt volledig onzichtbaar: je bent altijd te laat.

Drie kritieken op het concept ‘radicalisering’ zijn sterk aanwezig in het jeugdwelzijnswerk.

4.2.1.1 Radicale ideeën leiden niet tot politiek geweld

De jeugdwerkers zien radicaal zijn op zich niet als een probleem. Ze zien immers dat een bepaald engagement steeds aan de basis van dat radicaal zijn moet liggen: een utopie, een doel, een strijdpunt. In het geval van politiek geweld kent dit engagement een destructief resultaat en dat vormt wel een probleem. Er wordt bij sommige jeugdwerkers dan ook eerder gesproken over een ‘negatief engagement’ dan over radicalisering.

“Voor mij moeten alle jongeren in de samenleving geëngageerd zijn. Allemaal! Alleen dat de samenleving voor een bijpassend kader moet zorgen, met school, met de familie, we moeten dat allemaal kaderen zodat het engagement positief en niet negatief wordt.”

Het radicaliseringsconcept wordt door de jeugdwerkers zelf dus ontleed en gereconstrueerd: radicale ideeën zijn niet problematisch op zich. Een opinie mag radicaal zijn. Een opinie is niet automatisch verbonden met gedrag, laat staan met geweld. Er leven verschillende opvattingen bij jeugdwerkers over hoe ze met opinies moeten omgaan. Sommigen pleiten voor een zo groot mogelijke vrijheid van meningsuiting, vanuit het idee dat jongeren in ontwikkeling zich moeten kunnen uiten. Anderen maken een onderscheid tussen problematische en niet-problematische opinies. Volgens hen worden opinies problematisch als ze de vrijheid van anderen dreigen te beperken, zoals de opinie dat een Kalifaat in Vlaanderen een goed idee is. Hiermee is de normale praktijk van compromis en tolerantie tussen jongeren en tussen jongeren en jongerenwerkers overschreden. Dit is het punt waarop deze jongerenwerkers zich zorgen beginnen te maken en een persoonlijk traject zullen overwegen.

“Het enige dat je kan doen is proberen contact houden met die gasten, zolang er verbaal contact is en je kan spreken met mekaar, kan je iets doen. Dan kan je proberen een invloed uit te oefenen. Maar als dat geen zin meer heeft, als je niet meer kan doordringen tot iemand, als iemand alleen nog maar antwoordt met verzen uit de Koran dat ik zeg van ‘Sorry maar ik begrijp u niet’ dan weet je van er is geen communicatie mogelijk. Dan kan je niets meer doen.”

Als radicalisering op zich niets te maken heeft met politiek geweld, maar wel met het ontwikkelen van een gedachtegoed dat afwijkt van de *mainstream*, dan kan dit voor het jeugdwelzijnswerk een positief gebeuren zijn. Het is teken van een groeiende en kritische betrokkenheid bij de samenleving.

Het concept radicalisering wordt door de jeugdwerkers beschouwd als een vaag containerbegrip dat door media en politiek verengd wordt tot een individueel proces dat uiteindelijk zal resulteren in toetreding tot gewelddadige extremistische islamitische bewegingen. De automatische link tussen radicalisme, religie en geweld wordt echter ongefundeerd gelegd, volgens hen. Er wordt eerder verwezen naar gefrustreerde jongeren met een strafblad die een gemis aan toekomst ervaren.

“Oké er zijn wel 300 à 400 gasten vertrokken en we krijgen altijd maar één kant te zien van die gasten: het zijn gasten die geradicaliseerd zijn die in naam van de islam gaan vertrekken. Dat is helemaal niet waar. Als je al die profielen één voor één naast mekaar zet, dan waren het allemaal gasten uit het crimineel milieu die in de drugshandel zaten en die al verschillende keren in de gevangenis hebben gezeten, die aan de dope zaten en die zaten te blowen vanaf 's morgens. Als je dat vergelijkt met profielen die naar de moskee gaan, dat is dag en nacht verschil. Hoe kunnen die geradicaliseerd zijn op zo een manier? Nee, dat is vanuit een frustratie, vanuit een misnoegen, vanuit een gemis dat zij in mijn ogen vertrokken zijn en dat gaan ze benoemen onder het pakketje 'ze zijn geradicaliseerd, ze zijn plots moslim geworden'.”

Hoe het thema geloof en radicalisering in de werking kwam, wijt een jongerenwerker aan de **media**. In de media wordt wel een bijna automatische link gelegd tussen politiek geweld en Islam.

“Via de media, echt via de media. En ja, het zijn ook jongeren, dus automatisch zijn wij daar ook mee bezig omdat we bezig zijn met jongeren.”

De jongerenwerkers zijn niet akkoord met deze associatie, ze geven duidelijk aan dat radicalisering volgens hen op verschillende manieren kan gebeuren. Het hoeft voor hen daarom niet per se met religie te maken hebben. Deze negatieve associatie geeft hun weerstand om het begrip te gebruiken in de eigen werking.

In de case studies werd duidelijk hoe een aantal jongerenwerkers en beleidsverantwoordelijken worstelen met de dominante beeldvorming waarin de islam een centrale betekenis krijgt in het 'radicaliseringsproces'. Er is protest tegen de verdachtmaking van deze religie. Jongeren met een migratie-achtergrond krijgen een nieuw stigma, nu als 'moslim'. Over de negatieve effecten van dit stigma zijn jeugdwerkers het in grote mate eens.

“Van daaruit voel ik vanuit de overheid een stigmatisering naar alle moslims.”

Islamofobie is courant geworden. De klemtoon op het 'islamprobleem' schuift dit aspect van de identiteit van de jongeren heel sterk naar voor en versterkt de polarisering, het wij-zij denken. Tegelijk duwt het de problematiek van achterstelling, van gebrek aan toekomstperspectief... naar de achtergrond. De verregaande, langdurige verwaarlozing van groepen en wijken is niet langer een probleem, de groepen en wijken zelf met hun 'foute religie' worden zelf het probleem.

Anderzijds merken we hoe sommige jeugdwerkers ook meegaan in het dominante vertoog over het aanbieden van een gematigd narratief als 'deradicalisering'. Sommige jeugdwerkers vinden dat het leren van een 'gematigde islam' van een betrouwbare imam deel moet uitmaken van preventie.

“De jeugdwerkers zouden eigenlijk allemaal theoloog moeten zijn en van de Islam veel kennen om die gasten echt te kunnen helpen.”

“Binnen onze organisatie zijn er aantal mensen die kennis hebben over deze kwesties. Ik spreek nu alleen voor mezelf, maar ik weet dat je bij een andere collega... die is veel dieper bezig met het geloof en hij heeft ook enorm veel kennis. Hij kan die mensen ook veel makkelijker gaan helpen in de zin van tegenargumenten gaan bieden, een tegendiscours voeren.”

We kunnen dit het best begrijpen vanuit de inspanningen rond positieve identiteitsvorming en inclusief burgerschap die het jeugdwerk al langer levert. Die inspanningen worden vandaag wel anders gekaderd, net omdat het hele debat over integratie verweven is geraakt met het debat over radicalisering. We zien hoe jeugdwerkers – zoals anderen - verschillende posities innemen in dat debat over integratie en de rol van de islam.

4.2.1.3 Het radicaliseringsdiscours heeft een negatieve invloed op de leefwereld van jongeren

---

Volgens de professionals in het jeugdwerk heeft het radicaliseringsdiscours vooral een contraproductieve invloed, zowel op collectief als op individueel niveau.

Op **collectief** niveau is de invloed negatief zowel in de internationale geopolitieke context als in onze eigen samenleving. Het vijandbeeld tussen de Arabisch islamitische cultuur en de Westerse cultuur wordt versterkt waardoor racisme en discriminatie in de hand gewerkt worden.

“De spotlight staat op ons. Vandaag omwille van onze religie en gisteren was het omwille van onze huidskleur.”

Een jongerenwerker stelt zelfs scherp dat het woord radicalisering voor de jongeren een synoniem is geworden van racisme: *“uit de jongeren zelf komt een andere term: racisme”*. Dit maakt het gebruik van de term naar de jongeren toe zeer problematisch. De aandacht voor radicalisering is volgens de jongerenwerkers sterk polariserend. De jongerenwerkers vinden het een betreuenswaardige zaak dat in de media kwetsbare jongeren geïdentificeerd worden als mogelijke terroristen.

Voor organisaties in het jeugdwerk die heel sterk zijn ingebed in het stedelijk weefsel is ook de associatie van stadswijken met ‘radicalisering’ zeer problematisch. Uitspraken over wijken die moeten ‘opgekuist worden’ – waar over mensen gesproken wordt zoals over vuilnis – voegen een **territoriaal stigma toe aan reeds gestigmatiseerden**. Het nieuwe probleem ‘radicalisering’ versterkt het al langer bestaande beeld, werkt versterkend naar de publieke opinie en de overheden, maar heeft ook invloed op het zelfbeeld van bewoners en vooral moslimjongeren. Dit lijkt op een proces dat Wacquant (2012, pp. 198-230) als mentale structuren van de marginaliteit benoemt.

Op **individueel** niveau houdt de individuele benadering van ‘risicjongeren’ volgens jongerenwerkers een “bestraffingslogica” in. Volgens jongerenwerkers leidt de stigmatisering in de pers en de perceptie van de jongeren naar verdere isolatie, naar *“desidentificatie met Belg zijn”*. Door deze labeling zullen geïdentificeerde jongeren zich isoleren en marginaliseren.

“Zelfs sommige jongeren worden in plaats van uit die rare-ideeën-hoek te trekken daar juist verder ingeduwd. Door hen daar telkens over te bevragen, lastig te vallen.”

De professionals vragen zich af of jongeren die de stempel ‘radicaal’ krijgen, in het nauw gedreven worden. Dan wordt dit een *selffulfilling prophecy*.

Volgens een beleidsverantwoordelijke kan het benaderen van jongeren vanuit het concept ‘radicalisering’ voeding geven aan wat hij *“een repressieve vorm van socialisering”* noemt. Het risico op ‘radicalisering’ wordt dan gehanteerd als een strategie om een meer activistische opstelling van jongeren uit minderheden te blokkeren. Dat kan de isolatie, frustratie bij de jongeren verhogen en dus het gewelddadig extremisme, dat men wil verminderen, net aanwakken. Die visie sluit aan bij gelijkaardige inzichten uit de wetenschappelijke literatuur over de preventie van terreur (Schmid, 2013; Kundnani, 2012 en 2015; Sedgwick, 2010).

4.2.1.4 Besluit: kritiek op én overname van het hegemonisch radicaliseringsdiscours

Het dominante discours in Vlaanderen over radicalisering laat uitschijnen dat moslimjongeren in een individueel proces door religie gedreven worden tot politiek geweld. In deze redenering lijkt de maatschappij geen rol te spelen. Als we de hier geformuleerde kritiek op een rijtje zetten, dan is de houding van veel jeugdwelzijnswerkorganisaties om niet deel te nemen aan de projectoproep van Homans en Gatz niet zo vreemd. De **inhoudelijke weerstand** vloeit namelijk voort uit de kern van het jeugdwelzijnswerk².

Hoewel men in het jeugdwelzijnswerk kritisch staat ten aanzien van het dominante radicaliseringsdiscours, wordt de sector hier onvermijdelijk door **beïnvloed**. Ondanks de weerstand tegen het concept bij de jeugdwerkers, is de **taal van radicalisering** duidelijk aanwezig. Jeugdwerkers uiten kritiek op dit dominante discours maar gebruiken er tegelijkertijd elementen uit als ze spreken over ‘risicofactoren voor radicalisering’, ‘een geradicaliseerde jongere’, ‘het radicaliseringsproces’. Weinigen problematiseren dit. Een mooi voorbeeld is hoe fel jongerenwerkers in interviews enerzijds reageren op de stigmatiserende focus op specifiek moslimradicalisering en anderzijds zelf impliciet voortdurend radicalisering met de islam associëren en religieuze vorming naar voor schuiven als aanpak. In de ene organisatie is het binnendringen van het dominante discours explicieter aanwezig dan in de andere, maar voor het jeugdwelzijnswerk is het bijzonder lastig om onafhankelijk te kunnen functioneren van het alomtegenwoordige radicaliseringsdiscours.

Radicalisering is een hegemonisch discours, het discours hangt als het ware in de lucht, kent een zeer groot *common sense* karakter, is ogenschijnlijk simpel en duidelijk en wordt door iedereen gebruikt en schijnbaar begrepen. Hierdoor is het niet zo vreemd om vast te stellen dat ‘radicalisering’ binnensijpelt in de praktijk van het jeugdwelzijnswerk, ondanks de soms snoeiharde en expliciete kritiek.

---

² Zie ‘4.2.3.1: Algemene weerstand tegen probleemgerichte preventie’

4.2.2 Verklaringen voor ‘radicalisering’ vanuit het jeugdwelzijnswerk

---

Ondanks de afwijzing van het dominante radicaliseringsdiscours, met de sterke klemtoon op het gevaar van foute religieuze overtuigingen bij individuele moslimjongeren, ziet het jeugdwelzijnswerk wel enkele mogelijke factoren voor het feit dat sommige jongeren “verleid worden door het IS-verhaal”. Bij de inventarisatie en analyse van de verklaringen voor ‘radicalisering’ in het jeugdwelzijnswerk, maakten we gebruik van de indeling van verklaringsmodellen op meso-, micro- en macroniveau, zoals dat in veel onderzoek naar verklaringen voor ‘radicalisering’ wordt gehanteerd. We gebruiken het overzicht van Schmid waarin deze niveaus als volgt worden ingevuld (Schmid, 2013):

- Het **microniveau** onderzoekt hoe het komt dat ‘kwetsbare’ jongeren in het Westen (vaak moslimmigranten van de tweede en derde generatie) ideologisch en psychologisch kunnen worden gesocialiseerd door propaganda of ronselaars. Onderzoekers wijzen op mogelijke oorzaken als identiteitsproblemen, falende integratie, gevoelens van vervreemding en afwijzing...
- Het **mesoniveau** onderstreept meer het belang van wat er gaande is in het radicale milieu: de ondersteunende of medeplichtige sociale omgeving. Deze is vaak een ontmoetingsplaats en is de ‘missing link’ met de referentiegroep. Deze referentiegroep kan geconfronteerd worden met onrechtvaardigheden en kan radicaliseren.
- Het **macroniveau** wijst op de rol van de overheid, maatschappelijke instellingen en meer specifiek de politie- en veiligheidsdiensten, processen van polarisering en uitsluiting in de maatschappij, geopolitieke spanningen, de radicalisering van de publieke opinie, een slabakkende economie... als factoren die kunnen leiden tot mobilisatie voor politiek geweld.

De drie aspecten zijn onlosmakelijk verbonden met elkaar, maar kunnen wel analytisch apart besproken worden.

Binnen de organisaties leggen de professionals de klemtoon op structurele oorzaken die ervoor zorgen dat sommige jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie zitten. Meso- en micro-oorzaken kunnen het risico op radicalisering vergroten maar in de eerste plaats moet volgens jongerenwerkers en beleidsverantwoordelijken de maatschappelijke voedingsbodem worden aangepakt. Daarom starten we met de verklaringen op macroniveau.

4.2.2.1 Verklaringen op macroniveau: de ongelijke samenleving

---

Professionals in het jeugdwelzijnswerk wijzen erop dat er in een **geopolitieke machtsstrijd** zeer bewust een **vijandbeeld tussen het Westen en de Arabische wereld** is gecreëerd. In 1973 draait de Arabische wereld de oliekraan naar het Westen dicht, in 1974 komt er in België een migratiestop. En in 1978 komt het Vlaams Blok op, een partij die in de jaren daarna meerdere keren veroordeeld is voor discriminatie en racisme. In 1981 wordt de Belgische antiracismewet aangenomen. In de praktijk veranderde er echter niet zo veel. In een verwijzing naar de typische bordjes aan de cafés met uitspraken als ‘*Interdit aux chiens et aux Nord-Africains*’ stelt een jeugdwerker: “*De bordjes verdwenen, de praktijk bleef*”. De overtuiging leeft dat er intussen wel meer dan lippendienst wordt bewezen aan de strijd tegen racisme, maar dat racistische praktijken nog steeds in de praktijk zelden worden gesanctioneerd. Ongeveer 52 jaar geleden

tekende België een akkoord met Marokko en Turkije om gastarbeiders naar hier over te brengen (Lamrabet, 2014). Jeugdwerkers vertellen hoe de opeenvolgende generaties geconfronteerd werden met economische achterstelling en culturele miskennis.

“De eerste generatie arbeiders woonde hier, werkte hier maar voelde zich hier vooral te gast. Nu, een goede 50 jaar later, hebben die mensen kinderen gekregen en hebben hun kinderen ook kinderen gekregen. Die tweede, derde en vierde generatie Belgen met migratieachtergrond voelen zichzelf niet langer ‘gast’ maar ze zijn gewoon een deel van onze maatschappij. Ze zijn hier geboren, hebben hier hun hele leven gewerkt en gewoond. Ze verwachten dan ook gelijke rechten te krijgen als de ‘doorsnee’ Vlaming. Maar ze stellen vast dat ze zowel op vlak van onderwijs, huisvesting als tewerkstelling structureel benadeeld worden én dat hun culturele achtergrond niet gerespecteerd wordt. In onze geschiedenisboeken worden Arabische islamitische denkers beschreven alsof het Europeanen waren. In het hoofddoekendebat worden hoofddoeken voorgesteld als een middel om vrouwen te onderdrukken en worden argumenten over de religieuze betekenis genegeerd. Ministers doen uitspraken over boerkinis, beschuldigen moslims ervan kerststallen te verbieden, enzovoort.” (beleidsverantwoordelijke)

Sinds de aanslagen op de Twin Towers in 2001 lijken de mensen islam te identificeren met terrorisme. Sindsdien is het volgens enkele jeugdwerkers – die zelf moslim zijn – veranderd. In de plaats van het - weliswaar ook negatief - label Belg met Marokkaanse achtergrond bleek plots de moslimidentiteit het belangrijkste label te zijn.

“Daarvoor waren we Belgen, ondanks onze Marokkaanse achtergrond. Nu zijn we moslims.” (Jeugdwerker is afkomstig uit de wijk zelf)

Twee jeugdwerkers halen het voorbeeld van ‘The Clash of Civilisations’ aan, maar vergelijken dat dan met de wereld tegen de islam. Volgens hen mag je niet meegaan in zo’n polariserend verhaal en moet je net streven naar een inclusieve samenleving.

“Ken je in je vriendengroep geen jongeren die niet van school houden omdat ze er niet toe komen? Zijn er geen dyslectici die niet kunnen lezen omdat ze problemen hebben, zijn er geen verwaarloosde vrouwen die geen moslim zijn? Ze zijn overal. Je moet naar het menselijk individu kijken en niet naar religie of origine.”

De aanwezigheid van **racisme en uitsluiting** in onze maatschappij biedt voor de jeugdwerkers een belangrijk verklaringsmodel. Allochtone jongeren worden nog steeds behandeld als tweederangsburgers.

De maatschappij geeft de jongeren vroeg op, waardoor het *selffulfilling prophecy*-effect optreedt. Het watervalstelsel en onderfinanciering van het **onderwijs** doet de gemoederen oplaaien bij de jeugdwerkers. Er moet meer geïnvesteerd worden in jeugdvoorzieningen.

“(..) maar we mogen ons niet verbazen dat het slecht gaat. We verbazen ons niet dat ze niet naar school gaan, dat ze slechte punten hebben. Dat is niet erg hé. Maar het is wel erg dat ze pas aan hen denken vanaf dat ze op een gegeven moment de samenleving potentieel kwaad kunnen aandoen.”

Het onrechtmatig behandelen van deze jongeren vormt dan een mogelijke risicofactor: zo is **ethnic profiling** een reëel probleem waardoor jongeren zich telkens opnieuw gevisieerd en gecriminaliseerd voelen. Jongeren die als derdegeneratiekinderen van migranten hier geboren

zijn, worden nog steeds als allochtoon bestempeld. Dit stigma leidt dan weer tot afkeurend en negatief gedrag door ‘allochtonen’. Dit zou volgens de jongerenwerkers heel wat frustratie veroorzaken bij jongeren, waardoor voor sommigen een zoektocht kan volgen naar een referentiegroep vanwaaruit ze een positieve identiteit kunnen ontwikkelen. Dit soort racisme en uitsluiting komt onder andere voort uit politieke beslissingen. Het radicaliseren van jongeren kan dus een rechtstreeks gevolg zijn van het gevoerde beleid op lokaal of hoger niveau.

“Pubers die aan het puberen zijn, zijn rebels, die zoeken een plaats in de samenleving. Als die hier niet het gevoel krijgen dat zij hier thuishoren, dan gaan zij sneller geneigd zijn om te vertrekken he. [...] Als je constant in dezelfde kringen in hetzelfde milieu vertoeft, je hebt geen toekomstperspectieven en je wordt niet gezien als een Belgische onderdaan of gij gedraagt u niet want we moeten zelfkritisch ook zijn want die gasten willen soms ook niet. Het is geen kwestie van aanpassen of integreren, nee het is soms ook een kwestie de juiste mogelijkheden en kansen krijgen. Ik denk dat er vandaaruit veel mensen zijn vertrokken, vanuit frustraties. Ik ben ervan overtuigd, hier is er niemand vertrokken want het beleid dat hier gevoerd is geweest, da’s ça va. Ik denk dat het veel te maken heeft met het beleid dat gevoerd wordt in een stad of mensen vertrekken”.

Mensen met een migratieachtergrond krijgen het gevoel sociaal achtergesteld te worden en onrechtvaardig behandeld te worden. Intussen zien ze op het internationale toneel hoe het Westen militaire acties uitvoert die structureel niets veranderen maar wel duizenden onschuldige slachtoffers maken. Moslims krijgen de indruk zowel binnenlands als buitenlands aangevallen te worden.

Om de cirkel van achterstelling en structureel geweld te doorbreken, pleiten een aantal jeugdwerkers voor een **structurele maatschappelijke verandering**. Om radicalisering aan te pakken, moeten de onderliggende systemen in onze samenleving veranderen zodat ze mensen het gevoel geven dat ze er wél bij horen.

“Ik zie het een beetje als een grote muur. Als je een grote muur wil bouwen dan moet je een stevig fundament hebben. Anders komen daar barsten in. Een van die barsten in die muur is radicalisering. Onze maatschappij is op dit moment niet gebouwd op een goede fundering. De jongeren hebben geen houvast. En wat gebeurt er dan? Er komen voortdurend barsten in. Je kan natuurlijk die proberen vullen, tegengaan en dichtstoppen maar als je aan die basis van die muur, dat fundament niet versterkt, dan krijg je vroeg of laat een andere barst in de muur, op een andere plaats.”

Een beleidsverantwoordelijke pleit voor een stevig maatschappelijk fundament vooraleer de breuken in de muur, de ontwortelde jongeren, hersteld kunnen worden. Dit moet zowel op vlak van de voorzieningen gebeuren als op vlak van perceptie. Het gaat over grootschalige veranderingen in voorzieningen, maar ook in maatschappelijke perceptie naar de jongeren toe. De assimilatie-eis, zoals jongeren die ervaren, werkt zeer negatief en speelt sinds 9/11

“Er bestaat een maatschappelijk kader en er zijn heel wat mensen die daarbuiten staan. De maatschappij zegt; ‘doe een effort om er binnen te treden’. Nee, vergroot het kader, en zeg tegen de mensen dat ook zij de norm zijn. Als mensen mij vragen waar ik vandaan kom en ik antwoord dat ik Belg ben, dan vragen ze ‘nee, maar van welke origine’. Dat is het bewijs. [...] Er is geen integratieprocédé. Het enige dat ze tonen is die van assimilatie. Dat wil zeggen, ik moet een deel van wie ik ben uitwissen, een van mijn identiteiten, om in het kader te kunnen passen”.

In overeenstemming met vrij gangbare opvattingen in het jeugdwerk wijzen de jeugdwerkers op het belang van een sociaal rechtvaardig beleid, gebaseerd op gelijke kansen van diverse groepen en het wegwerken van drempels voor kwetsbare groepen. Dit zou een tegengewicht moeten bieden voor de toegenomen polarisering in de samenleving.

4.2.2.2 Verklaringen op mesoniveau: extremistische organisaties bieden een alternatief

Omwille van de sterke grieven en frustraties bij een aantal jongeren, benadrukken de jongerenwerkers het belang van de organisaties, sociale netwerken en omgevingen op mesoniveau. Het hebben van **directe netwerken** als ondersteuning, erkenning en representatie van de jongeren is bijzonder belangrijk volgens de jongerenwerkers. Volgens hen verliezen veel van de jongeren die in het proces van radicalisering zitten hun vriendenkring en verwatert het contact met hun familie.

Indien de directe netwerken met familie, vrienden, school en in hun vrije tijd weinig ondersteunend of positief van aard zijn, beginnen jongeren te zoeken naar andere betekenisvolle netwerken. Een van de jeugdwerkers haalde het voorbeeld aan van enkele jongeren van de werking die een **imam** met radicale ideeën in Luik gingen consulteren in plaats van plaatselijke en meer gematigde imams.

Volgens jongerenwerkers gaan jongeren met een migratieachtergrond die zich niet thuis voelen in onze samenleving dus actief op zoek naar een alternatief verhaal. Extremistische organisaties, zoals **haatpredikers**, Sharia4Belgium en IS, bieden hen dan een alternatief.

“Er zijn hier gasten geboren die zich min of meer Belg voelen. Min of meer Belg, laat me dat even duiden, dat komt omdat ze al te vaak worden geconfronteerd met het feit dat ze op school te horen krijgen ‘jij praat nog goed Nederlands’, maar als je constant zit te zeggen dat hij goed Nederlands spreekt, dan gaat hij op den duur denken ‘hoe komt het dat ik niet word gezien als iemand die normaal Nederlands praat, waarom moet dat bij mij goed zijn?’ Ben ik dan geen Belg?’ Dat zijn zaken die mekaar constant in stand houden, waardoor iemand het gevoel heeft dat hij hier niet welkom is of dat hij hier nieuw is of dat hij hier niet thuis hoort terwijl hij hier wel thuis is – los van het feit of hij hier geboren is of niet – dat zijn allemaal kleine zaken die ermee te maken hebben waarom dat een gast op den duur in een identiteitscrisis belandt en dan vragen stelt ‘Wie ben ik?’ En dan zijn er organisaties die daar gretig op inspelen van ‘Ha kijk jij zijt daar niet thuis, gij hoort daar niet, kom bij ons, sluit u aan bij ons en wij gaan ervoor zorgen dat gij wel een identiteit krijgt en dat gij een naam krijgt en gij gaat geëerd worden,’ enzovoort.”

Meer en meer jongeren gaan op zoek naar identiteit, status en kameraadschap met gelijkgezinden via de **sociale media**. Via het internet komen jongeren daardoor wel eens in contact met radicale ideeën en radicale ronselaars.

“Internet en sociale media zijn dan vaak de enige bondgenoten van de jongeren in hun zoektocht naar hun identiteit. Via sociale media krijgen radicalen gemakkelijk hun radicale ideeën gedeeld. Jongeren beseffen vaak niet welke intenties iemand heeft wanneer die persoon je aanspreekt op sociale media, met alle gevolgen vandien”.

Jongerenwerkers benadrukken dat jongeren nood hebben aan fysieke ruimte, een veilige plek om op een **legale manier rebels** te zijn. Een organisatie waar jongeren kunnen vechten voor hun rechten. Een jeugdwelzijnswerkorganisatie, bijvoorbeeld...

“Er werd door de Staatsveiligheid gezegd: ‘Eigenlijk hebben jullie geluk dat jullie zo een rebelse werking hadden in [stadsnaam]. Het is daardoor dat jongeren bij de samenleving blijven en zich niet gaan afsluiten maar gaan vechten voor hun rechten, waardoor ze eigenlijk hun plaats opeisen in de samenleving, waardoor ze niet buiten de samenleving gaan staan’.”

Opvallend in dit citaat is dat jongerenwerkers de indruk krijgen dat hun betekenis in de preventie van politiek geweld beter en duidelijker erkend wordt door experts uit het veiligheidsapparaat dan door de politici en opiniemakers die het publieke debat beheersen.

4.2.2.3 Verklaringen op microniveau: de individuele oorzaken

De verklaringen op het individuele niveau moeten volgens de jeugdwerkers **niét** gezocht worden bij individuen die zich in een lineair proces naar politiek geweld bevinden, ingegeven vanuit een religieus gedachtegoed. Integendeel. Het belang van **gevoelens van frustratie** over het gepercipieerde gebrek aan toekomst en sociale mobiliteit wordt naar voor geschoven, in plaats van een focus op radicale of religieuze *gedachten*. Ze bestrijden de islamisering van ‘normaal pubergedrag’ en leggen de nadruk op de gevolgen van de identiteitszoektocht van (moslim)jongeren in een *no-future* omgeving. Het is geen individueel psychisch proces, maar het gevolg van jarenlange opgestapelde ervaringen van gefnuikt worden, onderdrukking en discriminatie in een samenleving met eerste- en tweederangsburgers.

Het jeugdwelzijnswerk richt zich op kwetsbare jongeren, waarvan een groot deel een migratie- en moslimachtergrond heeft. Het zijn vaak jongeren die geen goede onderwijservaringen hebben, vaak ongekwalficeerd zijn uitgestroomd en veel te vaak discriminatie en stigmatisering aan den lijve ervaren. Deze jongeren zijn door hun kwetsbare maatschappelijke positie en puberteit vaak nog wat op zoek naar zichzelf en hun plaats in de wereld. Jongeren zouden net in zo’n **identiteitscrisis** meer vatbaar zijn voor radicale ideeën. Jongerenwerkers zien deze worstelingen van jongeren in hun puberteit, maar hekelen de link die wordt gelegd met politiek geweld. Radicalisering wordt door de jeugdwerkers integendeel gelinkt aan ‘normaal gedrag’ in de ontwikkelingsfase waarin jongeren zitten.

“Als een islamitische jongere zegt: ‘Ik geef geen hand aan vrouwen’ dan is dat misschien een vorm van haantjesgedrag of stoerdoenerij. Maar het onderwijs plakt daar direct het label ‘radicalisering’ op. Dan geven ze dat door aan de stadsdiensten of de politie en komt die jongen op de lijst van ‘potentiële radicalen’. Als je pubers benoemt als radicalen zullen die zich ook identificeren als radicalen en net vatbaarder worden voor het IS-verhaal.”

Pubergedrag wordt geproblematiseerd door het te framen als ‘radicalisering’. Maar voor de jongerenwerkers zijn zwart-witdenken, het afwijken van de gangbare norm als een mogelijke vorm van rebelsheid en het op zoek gaan naar een houvast in moeilijke momenten geen

risicosignaal van politiek geweld. Dat pubers grenzen aftasten is normaal in de ontwikkeling naar volwassenheid. Dit soort gedrag mag volgens hen niet problematisch geframed worden omwille van hun etnische en religieuze achtergrond.

“Als je kijkt wat de media daar van maken, is iedereen die een ander idee heeft of een gevaar vormt voor de democratie geradicaliseerd. Als je kijkt naar de realiteit, ik ben al zo jaar in de sector: voor bepaalde gasten, zeker in de puberteit, zijn veel dingen zwart of wit. En een aantal van die gasten die nu als geradicaliseerd worden benoemd, blijven in die fase van zwart of wit. Er is daar geen grijs tussen, dat bestaat niet voor hen. Zo'n tussenschakering bestaat niet. Dat is wat ik daarvan maak, van radicalisering. Dit kan evengoed zijn over linkse mensen die een ander idee hebben. In mijn tijd waren anarchisten nogal heel heftig.”

Dit sluit aan bij wat Davydov (2015) de zoektocht naar identiteit noemt. Jongeren kunnen hun zelfbeeld oppeppen door zich af te zetten tegen een outgroup. In deze verklaring vormt extremisme een gemakkelijk antwoord op hun natuurlijke identiteitscrisis. Jeugdwerkers grijpen makkelijk terug naar gekende opvattingen en schema's uit de sociale en de ontwikkelingspsychologie, ook bij het nadenken over mogelijke oorzaken van 'radicalisering'.

De gevolgen van dit soort identiteitscrisis worden sterker als ze weinig tot **geen succeservaringen** hebben gekend. Het is dan ook erg moeilijk om als jongere met een migratieachtergrond op te groeien in een deel van de stad waar de kansen en mogelijkheden steeds voor 'de anderen' lijken te zijn. Waar een rooskleurig toekomstbeeld creëren op zich al een prestatie is. Deze jongeren hebben dan ook het gevoel dat ze onmogelijk kunnen voldoen aan de gestelde maatschappelijke prestatienormen.

Hier speelt het principe van **relatieve deprivatie** een grote rol. Het is niet zozeer de problematiek van armoede zelf die radicalisering in de hand werkt, maar wel het gevoel van achterstelling en onderdrukking, die een tegenreactie uitlokt. In de verhalen hierrond staat frustratie centraal, of de neerslag van de maatschappelijke positie in de persoonlijke beleving. We zien hoe maatschappelijke context en individuele beleving verstrengeld kunnen raken.

Verder wijzen jeugdwerkers naar een **innerlijke cultuurstrijd** bij de jongeren. Thuis krijgen ze van jongs af aan waarden en normen mee die behoren tot die culturele achtergrond. Op school krijgen ze die van de overheersende, autochtone cultuur.

“Een voorbeeld dat vaak terugkomt in scholen en culturele problemen meebracht gaat als volgt: onze ouders hebben ons geleerd dat we van jongs af aan niet in de ogen mochten kijken, als een teken van respect. Op school, als we klein waren, zeiden de leerkrachten als we iets mispeuterd hadden 'Kom hier, kom!'. Je kijkt naar de grond omdat je respect toont voor je oversten. Wat gebeurt er dan? Dan zeggen ze 'Je hebt geen respect voor mij! Je moet me in de ogen aankijken'. Je wil je respect tonen en als die dat niet begrijpt denkt dat je het tegenovergestelde doet. Twee kleine tegenovergestelde codes, die problemen meebrengen.”

De jongeren balanceren tussen twee verschillende werelden. Dit kan tijdens de puberteit, de kritieke fase waar de jongere zijn eigen 'zelf' construeert, voor problemen zorgen. Integratie - waarbij de identiteit op beide culturen gebaseerd is - lijkt de oplossing, maar daar lijkt ons samenlevingsmodel niet altijd op aan te sturen. Volgens enkele jeugdwerkers wordt er enkel een assimilatiemodel naar voor geschoven.

4.2.2.4 De rol van islam

Speelt de islam dan geen enkele rol in dit alles? Het jeugdwerk gaat het thema islam in zijn werking niet uit de weg. Het is een deel van de identiteit waar vrij veel belang aan wordt gehecht. Het thema wordt er meer besproken na gebeurtenissen als 9/11, het ronselen door Sharia4belgium, het vertrek van jongeren naar Syrië en de aanslagen in Frankrijk en België. Een jongerenwerker merkt een verschil in de gesprekken over islam vroeger en nu:

“Het is altijd zo wat, ik ga niet zeggen clash, maar het is altijd zo een levendige discussie als het op geloof aankomt. Dat vind ik wel heel opmerkelijk. Het zijn altijd hevige discussies geweest maar wel met, ik ga niet zeggen begrip voor elkaars standpunten want soms waren dat wel eens heel heftige discussies. Maar ik merkte van zowel de doelgroep als ikzelf daar heel veel aan had. Dat we heel veel bijleerden over elkaar. Het is inderdaad maar de laatste jaren dat die polarisatie meer aan de gang is, heb ik de indruk. Dat het meer teruggekropen is in ‘een verdedigen van opvattingen’ en niet meer naar het beluisteren van”.

4.2.2.5 De verklaringen verbonden

In hun verklaringen verbinden de professionals de verschillende oorzaken op de **verschillende niveaus** zeer duidelijk met elkaar. Het microniveau speelt bijvoorbeeld in op het macroniveau. Discriminatie en racisme zijn structurele problemen maar de reactie erop kan individueel sterk verschillen. Een haatprediker zal bepaalde milieus opzoeken om zijn boodschap te verkondigen maar zal ook inspelen op individuele emoties.

“Ze voelen zich al op heel jonge leeftijd gefaald alvorens te beginnen. Uitspraken zoals ‘dat is niets voor mij’ of ‘wat maakt het uit dat ik ga studeren’ zijn daar voorbeelden van. Het gevolg is dat de jongere zich gefrustreerd gaat voelen doordat hij of zij een gebrek aan toekomstperspectief heeft. Om dat te vergeten gaan ze grenzen aftasten en risicovolle dingen doen. Dat kan door drugs te gebruiken, zich bezig te houden met criminele praktijken of te participeren aan extreme sporten. De jongeren zijn als het ware verdwaald, wat ze vatbaar voor manipulatie maakt. De ronselaars spelen hierop in. Ze geven de geïsoleerde jongere een sterke identiteit, veel geld, avontuur en hij of zij zal spoedig als held aanschouwd worden. De jongere beseft op dat moment niet welke dramatische consequenties er voor in ruil staan.”

Essentieel in de kijk op de voedingsbodem voor politiek geweld is hoe de samenleving omgaat met de **grievens** over economische achterstelling en culturele miskenning van jongeren met een migratieachtergrond. Dit sluit aan bij de betekenis die aan *grievances* wordt toegekend in de onderzoeksliteratuur over politiek geweld. Gevoelens als persoon of groep onrechtvaardig behandeld te worden in de samenleving en door de autoriteiten zijn een sterke mobiliserende factor. Grievens alleen volstaan niet als factor, ze moeten gekoppeld worden aan een duidelijke vijand die verantwoordelijk kan worden gehouden. Grievens gaan samen met een amalgaam van andere push- en pull-factoren zoals de emotionele pull om te reageren op het onrecht, kicks en spanning, status en persoonlijke erecode en groepsdruk (Bartlett & Miller, 2012).

De jeugdwerkers vertelden hoe jonge moslims met die grievens omgaan:

“Je kan dus stellen dat zij [de islamitische jongeren] tweemaal slachtoffer zijn. Er zijn hier gasten die praktiseren, die geloven in de islam en die zaten met tranen in hun ogen.”

“Maar dat is van in het begin dat die gasten zich geïsoleerd voelen op een of andere manier.”

Sommige moslims zullen zich erbij neerleggen dat ze afgeschilderd worden als een minderwaardige bevolkingsgroep, die een gevaar zou zijn voor de Vlaamse waarden. Maar de meesten zullen hun frustraties tegen onze maatschappij uiten. Sommigen proberen het maatschappelijk debat op een legale manier te beïnvloeden, door racisme aan te blijven klagen en te proberen om vooroordelen te doorbreken. Anderen kiezen voor verschillende vormen van geweld.

Een jeugdwerker schetst een portret en een proces van groeiende haatgevoelens tegenover de anderen dat pas vervolgens grond vindt in de religieuze radicalisering. Hij omschrijft dit als *“delinquente haat door frustratie”*. De mooie term *‘mufti cocotte minute’* is blijkbaar een omschrijving van een snelle omwenteling. Dit gaat over een ervaren kloof tussen de gestelde maatschappelijke normen, daarmee samenhangende frustratie en gebrek aan toekomstperspectief.

Volgens de jeugdwerkers leeft bij een grote groep jonge moslims een soort van uitzichtloosheid. Wat ze ook doen, ze behoren tot de groep met de meeste werkloosheid. Het watervalstelsel binnen het secundair onderwijs geldt nog harder voor jongeren met een migratieachtergrond. Het hoger onderwijs is blank, de gevangenen zijn zwart en bruin. Ze lijken gedoemd te mislukken. Als een ronselaar hun dan een verhaal vertelt van een heilige strijd waardoor ze in het volgende leven helden zullen zijn, dan klinkt dat wel aantrekkelijk. Dit sluit aan bij wat Rik Coolsaet de *no future*-subcultuur van de huidige ‘IS-generatie’ noemt: *“Wat ze allen gemeen hebben, is het gevoel niets te verliezen hebben in eigen land en alles te winnen te hebben door IS te vervoegen, op het strijdtoneel of virtueel. Dat is de no future-subcultuur, die de IS-generatie kenmerkt. De verklaring voor hun beslissing ligt met andere woorden niet in wat ze denken, maar in wat ze voelen. Door zich tot IS te bekeren, denken ze in een klap van een zero een hero te worden.”* (Coolsaet, 2016b, p. 15).

Tenslotte vatten we nog even samen hoe de professionals verklaringen voor ‘radicalisering’ verbinden met mogelijke oplossingen:

Niveau	Eigen verklaring	Mogelijke oplossingen
Macro	Ongelijke samenleving	<ul style="list-style-type: none"> • Inclusieve samenleving • Rol van autoriteiten en instellingen
Meso	Extremistische organisaties bieden een alternatief	<ul style="list-style-type: none"> • Kanalen voor de expressie van grieven • Meer ruimte voor legitieme rebellie
Micro	Gevoelens van frustratie Identiteitsontwikkeling in moeilijke context	<ul style="list-style-type: none"> • Werken met gevoelens van frustratie • Succeservaringen bieden • Toekomstperspectief bieden

4.2.3 Ambigue weerstand tegen ‘preventie van radicalisering’

Men is binnen de sector van het jeugdwelzijnswerk op zoek gegaan naar een manier om om te gaan met de verwachtingen van de federale, Vlaamse en lokale overheid. Hoewel de organisaties expliciet werken aan deradicalisering niet als hun taak zien, leidde de projectoproep wel tot heel wat discussies binnen en tussen organisaties in de sector. Organisaties kampen immers met besparingen omwille van de systematische besparingen. Sommige zagen de projectoproep als opportuniteit om de basiswerking verder te zetten. Anderen waren principieel niet akkoord omwille van de inherente stigmatisering van kwetsbare jongeren.

“We moeten dat geld niet hebben, want dat stinkt.” (beleidsverantwoordelijke)

“We hebben dat [de projectoproep] gewoon links gelaten, want we hebben dat niet nodig. We willen ook niet in dat daglicht gesteld worden, van: kijk we werken daaraan, want er is nood aan. Nee, er is helemaal geen nood aan. Waarom moeten we daaraan werken? Je moet niet iets creëren dat er niet is he? En we zijn sowieso dagdagelijks bezig in in onze job om ervoor te zorgen dat iedereen zich goed voelt, en dat stukje herkenning te geven dat ze zoeken: je maakt deel uit van de maatschappij, participeert en geniet van uw leven. We gaan ze niet gaan opsporen en zien van ‘ja is er iets waar je mee zit’, zo blijf je zoeken naar iets dat er niet is, maar het gaat er op den duur wel komen.”

Die kritische houding in het jeugdwelzijnswerk wortelt in een al langer bestaande weerstand tegen een inschakeling van jeugdwerk voor specifieke, probleemgerichte preventie, nu specifiek ingevuld als preventie van radicalisering.

4.2.3.1 Algemene weerstand tegen probleemgerichte preventie

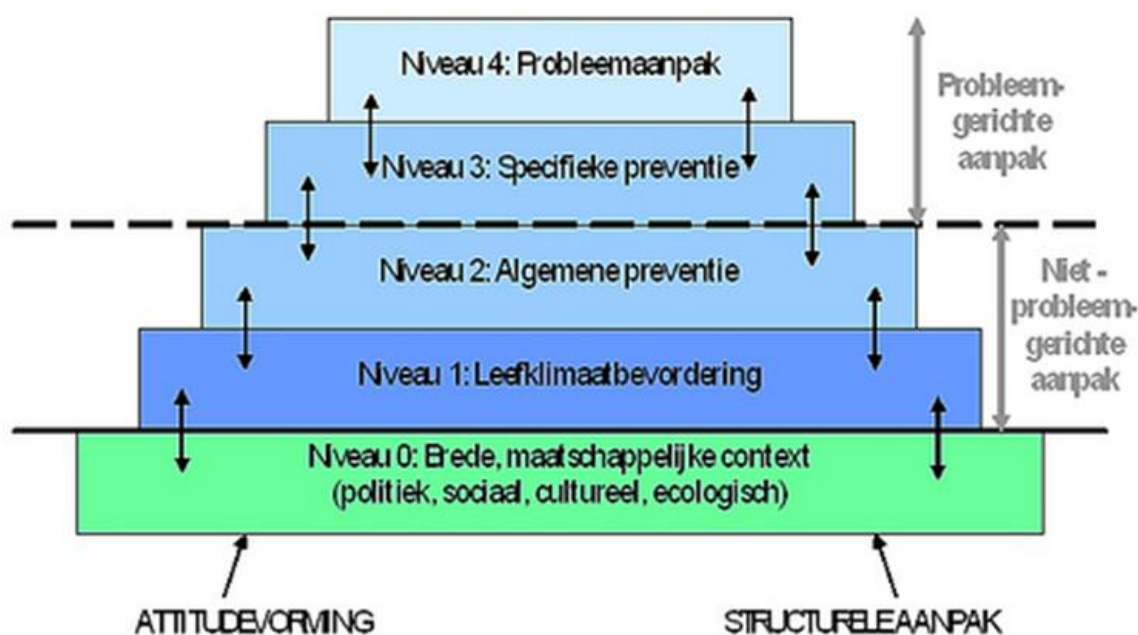

De specifieke problemen met het huidige deradicaliseringsbeleid wortelen in een reeds lang bestaande kritiek tegen de instrumentalisering van jeugdwerk voor de preventie van allerlei specifieke problemen. Jeugdwerk deelt de overtuiging dat dit werk zinvol is op zich, als een ‘bevredigende vorm van samenleven’ zonder dat dit werk moet ingezet worden voor de strijd tegen specifieke problemen bij jongeren. Het jeugdwerk vreest dat die kern van het eigen pedagogische project zou worden uitgehold en uiteindelijk vernietigd als de finaliteit van het werk te veel verschuift naar probleemgerichte preventie. Het jeugdwelzijnswerk dat binnen het jeugdwerk specifiek werkt met maatschappelijk kwetsbare jongeren deelt die algemene visie, maar komt in de praktijk wel meer in aanraking met allerlei vragen en problemen waarvoor hun preventieve bijdrage wordt gevraagd. Daar zijn verschillende redenen voor: sommige problemen worden vanuit de eigen jeugd en werkingen aangekaart (bijvoorbeeld seksuele intimidatie, of gokverslaving, of...) waaruit preventieprojecten ontstaan; het gedachtegoed in dit werk komt niet louter uit de jeugdwerksfeer van vrije tijd maar ook uit de sfeer van (on)welzijn; de sturing en subsidiëring van dit werk verschuift van welzijn en cultuur naar veiligheid...

Volgens de preventiepiramide (Deklerck, 2006) kunnen we het jeugdwelzijnswerk situeren binnen ‘welzijn’ op (1) **leefklimaatbevordering** omdat ze eerder impliciet aan preventie werken, ze bieden ontspanning en recreatie aan kwetsbare jongeren en (2) op **algemene preventie** omdat ze werken met jongeren, in hun vrije tijd, rond hun emancipatie en ter verbetering van hun situatie in de samenleving. Het jeugdwelzijnswerk is niet-probleemgericht en positief georiënteerd in tegenstelling tot andere diensten die eerder via specifieke preventie en probleemaanpak op ‘curatie’ werken in plaats van ‘welzijn’.

Schema: de preventiepiramide (Johan Deklerck)

Schema: Preventiepiramide (Declarck, 2006)

Dit verschil tussen algemene preventie en specifieke preventie is een breuklijn voor vele jeugdwelzijnswerkorganisaties. Vele organisaties willen absoluut positief meewerken aan een positieve maatschappelijke context, en ze leveren ook graag een bijdrage aan de verbetering van het leefklimaat. Dat zien we in hun dagelijkse inzet binnen het stedelijk weefsel.

Maar ze hebben een grote weerstand tegen een inschakeling in probleemgerichte preventie, omdat dit hun positief pedagogisch project dreigt te ondermijnen, niet in het minst omdat hun doelgroep dan tot een 'probleemgroep' wordt gereduceerd.

4.2.3.2 Specifieke weerstand tegen preventie van radicalisering

Die algemene kritiek op probleemgerichte preventie komt zeer duidelijk tot uiting in de weerstand tegen 'preventie van radicalisering'. Organisaties in het jeugdwelzijnswerk wensen niet in het veiligheidsverhaal te stappen, maar zien voor zichzelf wel een rol in het werken aan algemene preventie.

Een beleidsverantwoordelijke vat dit samen in volgende metafoor:

"Je hebt de boze vader, maar ook de zachte moeder nodig om een kind te kunnen opvoeden. De boze vader moet in de vorm van de preventiedienst en de politie de veiligheid garanderen en misdrijven bestraffen. Onze mobiele jeugdwerkers moeten echter als zachte moeder vooral fungeren als aanspreekpunt voor hun doelgroep."

Het jeugdwelzijnswerk ziet zichzelf geen rol te vervullen in het waken over de veiligheid van de samenleving: "Het jeugdwerk mag zijn opdracht niet vermengen met de controlerende, sanctionerende en repressieve opdracht van o.a. de politie. Dat is niet enkel in het belang van de jeugdwerker en de jongeren, maar vooral ook in het belang van de samenleving" (Kastit & Henkens,

2017). Ingeschakeld worden in een veiligheidsverhaal tegen radicalisering ziet men niet als zijn opdracht.

“Ik zeg het, wij zijn echt niet bezig met radicalisering als thema. We kijken meer naar de problemen van jongeren en we zijn geen specialisten in radicalisering, niemand van ons. Het is iets nieuws, de politiek weet ook niet wat ze moeten doen. Er zijn bepaalde professors [...] die bezig zijn met iets te ontwikkelen daarvoor. Maar een specifieke rol? Wij? Neen. Maar als er iets [dat je jongens aanbelangt] is zijn we er wel mee bezig natuurlijk.” (jongerenwerker)

De preventiemaatregelen worden binnen het jeugdwelzijnswerk eerder gepercipieerd als de vroegdetectie van potentieel gevaarlijke jongeren ten dienste van de overheid en de veiligheidsdiensten. Jeugdwelzijnswerkers zijn zich bewust van de grote risico's van de specifieke, probleemgerichte preventie van radicalisering. Ze vrezen een sterke negatieve invloed zowel op de beeldvorming over als op het zelfbeeld van 'hun' jongeren. Dit komt tot uiting in twee bezorgdheden:

- Enerzijds helpt dit discours jongeren niet om zich thuis te voelen in de samenleving. Ze worden integendeel opnieuw - weliswaar in andere termen dan vroeger - met de vinger gewezen voor extreme daden van enkelingen. Specifiek voor maatschappelijk kwetsbare jongeren is dit een groot risico.
- Anderzijds leeft de bezorgdheid dat dit discours een *selffulfilling prophecy* kan veroorzaken. Door de stigmatisering kunnen jongeren net meer vatbaar worden voor extremistisch gedachtegoed.

Daarnaast wijzen de jeugdwelzijnswerkers op het centrale belang van de vertrouwensrelatie tussen jongeren en werkers en het noodzakelijk vertrouwen van jongeren in de organisatie, als noodzakelijke basis voor het pedagogisch project van het jeugdwelzijnswerk. Meewerken aan 'deradicalisering' ondermijnt in die optiek de basis van het jeugdwelzijnswerk.

Hoewel de projectoproep expliciet inzet op positieve identiteit, klaagt men binnen de sector aan dat het preventiebeleid vooral betrekking heeft op moslimgemeenschappen en nog specifieker op moslimjongeren. Politici gebruiken de termen 'radicalisering' en 'geradicaliseerd' op zo'n manier dat moslimjongeren anders bekeken worden door de rest van de samenleving. Bovendien wordt, om escalatie te vermijden, door de politiek gekeken in de richting van het jeugdwelzijnswerk om tot oplossingen te komen. Zij zouden via 'preventie' en 'positieve identiteitsontwikkeling' zorgen dat jongeren niet zouden ontsporen.

Omwille van de contraproductieve effecten van het deradicaliseringsbeleid, zowel voor de jongeren als voor de organisaties, tekenden verschillende organisaties bewust niet in op projectmiddelen van de Vlaamse overheid. Gezien hun precaire financiële situatie moet dit als een ernstig maatschappelijk signaal worden beschouwd.

4.2.4 Preventie van ‘radicalisering’ in de praktijk van het jeugdwelzijnswerk

---

Geen enkele van de onderzochte organisaties had een aparte, specifieke aanpak tegen radicalisering. Zoals hierboven reeds aangehaald verwerpen ze het radicaliseringsverhaal en dat straalt zeker ook af op hun aanpak, die eerder algemeen preventiewerk is. In die zin is er wel degelijk sprake van een soort ‘koudwatervrees’ en in het huidige klimaat zou dit gemakkelijk weggezet kunnen worden als een gebrek aan maatschappelijke verantwoordelijkheid. De vraag is of dit terecht is. Het is niet altijd sterk geëxpliciteerd, maar de meeste jeugdwerkers en organisaties houden zich echt in om die grens te overschrijden. Ze willen namelijk vermijden om in *troebel* water terecht te komen. Eerder dan een onverantwoorde ‘koudwatervrees’ lijkt hun houding dus eerder een te verdedigen ‘**troebelwatervrees**’. Er is wellicht een terechte reden om vrees te hebben bij het springen in dit onbekende water.

4.2.4.1 Algemene preventie via inclusie

De jeugdwelzijnswerkorganisaties willen in de eerste plaats een **vertrouwde plek** bieden aan de jongeren. Hierdoor kunnen de jongeren op een positieve manier een identiteit opbouwen. Volgens jongerenwerkers komen een aantal jongeren in een identiteitscrisis terecht omdat ze een dubbel negatief beeld verinnerlijken: enerzijds krijgen ze een negatief beeld in Marokko als ‘buitenlander’, anderzijds krijgen ze een negatief beeld in België als jongeren die behoren tot een ‘vreemde, achterlijke cultuur’. Jongeren lopen het risico om die negatieve etiketten in zich op te nemen en een negatief zelfbeeld te ontwikkelen. Jeugdwerkers willen hieraan verhelpen door jongeren een context te bieden die nodig is om hun **identiteit** op te bouwen. Jongerenwerkers gaven in de interviews de centrale *essentials* aan om vanuit het jeugdwelzijnswerk te werken met kwetsbare jongeren: een positieve band opbouwen, een open houding naar de jongeren, ze serieus nemen, in hen geloven, niet-controlerend handelen en discretie bewaren.

“Dat positieve missen veel van onze gasten, eens een schouderklopje, zo van die dingen. Simpele dingen eigenlijk.”

De organisaties zetten zich duidelijk allemaal expliciet in voor het **versterken van de maatschappelijke positie** van de jongeren op cruciale domeinen zoals huisvesting, onderwijs en tewerkstelling. Ze doen dit door specifieke projecten en trajecten zoals school- en werkbegeleiding. Op die manier willen ze de jongeren de kansen bieden om hun leven in handen te nemen en hun leven in de maatschappij positief te bevorderen. Men probeert hun kansen te bieden en mogelijkheden aan te reiken om hun zo toekomstperspectieven te bieden. Dit heeft dan ook weer een enorme invloed op hun identiteitsvorming.

Een organisatie stelt een duidelijke spanning vast. Ze willen werken aan een sterkere maatschappelijke positie van hun jongeren, ze willen problemen van achterstelling en uitsluiting agenderen om tot **structurele veranderingen** te komen. Individuele hulpverlening en doorverwijzing maken echter een groot deel van de activiteiten uit: uit een overzicht blijkt dat tot 90% van de activiteiten op het vlak van **ontwikkelen van individuele competenties** zit. In interne beleidsplannen wordt die discrepantie erkend. Maar eigenlijk wil men naast ‘Youth development’ meer inzetten op ‘Youth leadership’ om zo tot meer structurele resultaten te komen.

Organisaties geven aan dat er nood is aan **structureel werken**. Ze willen werken rond achterstelling op het gebied van werken, wonen en leren. Ze willen lobbywerk en belangenbehartiging leveren voor kwetsbare doelgroepen bij scholen, stadsbestuur en politie. Ze willen werken aan een positieve identiteitsontwikkeling met meervoudige fierheid als stadsbewoner. Ze willen publiek protest tegen terreur met alle burgers en verenigingen. Maar dit alles blijft al te veel beperkt tot een ambitie waarvoor geen tijd is.

Er is in de interviews wat dubbelheid te lezen rond 'beleidswerk'. Enerzijds ontkent men het belang van die zaak niet en wil men eigenlijk een extra kracht inzetten die zich met deze zaak zou bezig houden.

“Moesten we één of twee beleidsmedewerkers meer hebben, dan zou je ons veel meer horen. Het is jammer want je moet echt keuzes maken op wat je meer gaat inzetten. Welke gevechten kies je? We kiezen meestal om zoveel als mogelijk met de gasten zelf te werken. Dat het andere dan wat minder sterk uit de verf komt, ja dat zijn dan de keuzes die je maakt.”

Anderzijds is het ook op verschillende plaatsen duidelijk dat men niet veel (meer) verwacht van het structureel werken in het huidige klimaat, dat meer gericht is op probleemgerichte preventie en een instrumentele inschakeling van organisaties. Structureel werken gaat immers traag en is niet direct oplossingsgericht. Jongeren die worden ingeschakeld zijn vaak teleurgesteld omdat ze niet worden gehoord, er in de feiten niets gebeurt met hun 'actie'. Hierdoor heeft het structureel werken soms een tegenovergesteld effect.

Het is niet duidelijk welke zichtbare, legale kanalen van publieke actie de organisaties aan de jongeren zelf bieden om op te komen tegen racisme, achterstelling en discriminatie. In het activistische verleden van sommige organisaties in het jeugdwelzijnswerk was dit een uitdrukkelijke keuze. Nu wordt er vooral gewerkt door de professionals via lobbying en overleg, maar dit gebeurt vooral voor, minder met en door de jongeren, en die methodes zijn ook minder zichtbaar. Een aantal jongerenwerkers zijn er van overtuigd dat het (opnieuw) belangrijk(er) zal worden om **politisierend** te werken, om op een meer zichtbare, concrete wijze kanalen te bieden aan jongeren zodat ze zelf en met een zekere trots terechte grieven kunnen omzetten in concrete claims.

Voor die brede preventieve werking is een **laagdrempelige aanpak** een absolute noodzaak. Vaak rekruteren de organisaties daarom jongerenwerkers die zelf opgegroeid zijn in de stad, wijk of werking. Dat verkleint de afstand voor de jongeren om in vertrouwen naar de jongerenwerkers te stappen. Ze zijn bekend bij de jongeren, hebben een sterke link met de gezinnen en met de gemeenschappen uit migratie.

4.2.4.2 Specifieke, probleemgerichte preventie

Er leeft bij de onderzochte organisaties een sterke overtuiging dat het 'radicaliseringsproces' vrij onvoorspelbaar is. Jongerenwerkers geloven niet in een checklist en in haarscherpe 'profilering' maar er zijn anderzijds wel post hoc schaarse ervaringen met 'vertrekkers'. In die schaarse gevallen wijzen ze vooral op de onzekerheid, op de bijna verrassing bij jongerenwerkers over 'het niet zien aankomen': “ze zijn plots weg” versus “er was achteraf gezien toch enige communicatie”. Dat laatste zou volgens jeugdwerkers dan wijzen op een moment van twijfel bij de 'radicaliserende'. Bij jongerenwerkers is er een grote twijfel dat er een duidelijk radicaliseringsproces is. Ze geven vooral indrukken weer:

“Men ziet het achteraf.”

“Het is een stil proces.”

“Je kan het niet weten.”

“Het gaat soms snel.”

Niettemin wijzen ze erop dat als er zichtbare indicaties zijn, dat eigenlijk een vorm van communicatie is van de jongeren die op twijfel duidt. Als er al iets belangrijk zou zijn op dat moment, is het de mogelijkheid van communicatie in vertrouwen, discretie, veiligheid. De omstandigheden en de druk op jeugdwerk riskeren die schaarse momenten onmogelijk te maken.

4.2.4.2.1 ‘Signalen van radicalisering’

Binnen die onduidelijkheid over ‘signalen’ en voorspelbaarheid geven jongerenwerkers aan welke signalen ze zien en hoe ze omgaan met ‘signalen van radicalisering’ in de praktijk.

“We zijn er ons wel nog altijd bewust van dat we dingen moeten opmerken. Zeker door het feit dat we dingen meegemaakt hebben met een jongere die eigenlijk fout gelopen zijn, denk ik dat we, als we signalen zien, dat we toch wel harder gaan op tafel slaan van: ‘doe toch iets met een signaal’.”

“Ja, het is eigenlijk de afgelopen twee jaar dat het iets meer in de aandacht gekomen is in ons werkveld, terwijl dat dat daarvoor ook al aanwezig was. [...] Jaren geleden kregen we in één van de gebieden waar wij aan het werken zijn ook ongewenst bezoek van de mannen van Sharia4Belgium. Dus eigenlijk spreek ik over 4, 5 of zelfs 6 jaar geleden, allé dan merk je toch dat dat niet in één keer nieuw is, dat was al aanwezig. Gelukkig, die jongeren van toen hadden het verstand om die mannen weg te sturen en te zeggen van ‘Gast, je hebt hier niets te zoeken laat ons met rust’. De laatste twee jaar is dat [...] zichtbaarder geworden. Ook bij ons in onze werkingen. Ook met als risico dat sommige van ons collega’s jeugdwerkers, waarschijnlijk met de beste bedoeling, dat toch wel harder in de gaten begonnen houden, en echt wel op basis van ook uiterlijke kenmerken. Bijvoorbeeld als een gast even niet naar de werking kwam, dan sloeg men toch sneller in paniek, om het in die termen te zeggen van: ‘Ja die is niet meer gekomen, we maken ons daar zorgen over’.”

Omdat jongerenwerkers weinig ervaring hebben met ‘geradicaliseerde’ jongeren, is het voor hen moeilijk om enkele verklaringen op individueel niveau aan te geven. Ze zien wel enkele kenmerken die ervoor zorgen dat hun waakzaamheid wordt aangescherpt, maar niet per definitie willen zeggen dat een jongere geradicaliseerd is. **Plotse afwezigheid** of **veranderingen in het uiterlijk** zijn dan enkele signalen. Uiterlijke veranderingen die benoemd zijn, zijn plots de baard laten groeien, een korte broek en sandalen dragen, geen hand of kus geven aan medejongeren of de begeleiders van het andere geslacht,... Dit wordt geduid als “typisch **islamitisch gedrag**”. Soms is het gedrag niet uiterlijk zichtbaar, maar voelt de jongerenwerker ‘intuïtief’ aan dat er iets veranderd is op korte tijd. Een ander signaal is **wit-zwartdenken**. Jongerenwerkers nuanceren dit signaal wel meteen door aan te geven dat veel jongeren moeite hebben met genuanceerd en kritisch denken. Sommige jongeren zijn meer vatbaar voor bepaalde grote verhalen en complottheorieën. Dit is, volgens hen, bijna nooit een teken van radicalisering van de jongeren terwijl we bij alle geradicaliseerden dit kenmerk wel terugvinden.

Geen of moeizame communicatie werd ook als een belangrijk signaal voor een problematische situatie gegeven. Dit toont zich in het feit dat er geen dialoog meer mogelijk is met de jongere.

“De gesprekken zijn dan ook kort, omdat je constant wordt afgeblokt door die jongere, dus een goed gesprek voeren, dat gaat echt niet.”

Het is dan moeilijk om een gesprek aan te knopen met die jongeren omdat ze vaak met verzen uit de Koran antwoorden. Ze staan niet meer open voor kritiek. Dit waren geen discussies maar monologen over hun groot gelijk. Na enige tijd werden geen gesprekken meer gevoerd en was de jongere bijzonder stil. Deze jongeren werden afstandelijker naar de groep en de jongerenwerkers, ze mijden oogcontact.

Jongerenwerkers worden ook verontrust als jongeren zich **isoleren** van hun directe vriendenomgeving en thuismilieu en meer en meer optrekken met mensen waarvan geweten is dat ze radicale ideeën hebben. Indien er nog een cognitieve opening is bij de jongere, kan de directe omgeving nog van grote betekenis zijn om het proces van radicalisering te stoppen. Een jongerenwerker vertelde over een case waar de jongere een netwerk van vrienden had die met succes weerwerk boden tegen zijn radicale ideeën.

Vaak zou het ook gaan over jongeren met een eerder **delinquente voorgeschiedenis**. Het gaat over jongeren die reeds een radicaal discours hadden, ze deden aan straatcriminaliteit en/of droegen haatgevoelens jegens de maatschappij. Dit discours past binnen een doctrine van extremistische groeperingen zoals IS.

“Beetje bij beetje groeit het haatgevoel en plots zijn het allemaal slechten. En als ze daarna richting religieuze radicalisering glijden, zijn het allemaal ongelovigen, daar zien we die delinquente haat door frustratie. Ik noem dat ‘moefiti cocotte minute’ [snelkookpan]. Daarmee bedoel ik dat een jongere die delinquent gedrag vertoont plots de volgende dag religieus kan radicaliseren. Het is zoals een iemand die nooit gestudeerd heeft en plots medicinale adviezen begint te geven. Je bent dan ‘cocotte minute’ apotheker geworden. Jongeren radicaliseren dan, zoals wij noemen, tot moefiti ‘cocotte minute’. Een moefiti geeft religieus advies – dat heet een Fatwa – net zoals wij hier juristen hebben, die wetten schrijven. Die ‘cocotte minute moefiti’ zijn jongeren die in de straat drugs verkochten en de volgende dag predikers worden, door je te gaan zeggen wat je wel en niet mag. Het gaat vaak zo.”

In de interviews zien we hoe mogelijke ‘signalen’ bij individuen worden beschouwd als expliciete risico’s om te ‘radicaliseren’. De invloed van het maatschappelijke discours waarin het denken in termen van risicofactoren *mainstream* is, lijkt doorgedrongen tot in de eigen werking. Toch staan enkele jongerenwerkers duidelijk kritisch tegen deze manier van kijken naar jongeren.

“We hebben geen gasten die radicaliseren. Er is één jongere op alle 120 of 130 gasten die wij bereiken, die praktiseert, die is islamitisch, die heeft een langere baard. Als je mag luisteren naar al de grote theoretici die zeggen van ‘Ja, gasten die radicaliseren dat zijn mensen die plots een baard laten, mensen die een korte broek dragen, salafistische ideeën beginnen hebben, is dat heel simplistisch.’ [...] Die gast is sinds hetgeen hier allemaal gaande is al vaker slachtoffer geweest van al hetgeen dat er gebeurd is buiten België maar waar dat België plots iets aan wil doen. Die gast is daar meer slachtoffer van geweest dan dat die daardoor geholpen is geweest”

4.2.4.2.2 Procedures in het intern omgaan met verontrustende signalen

Er leeft spanning en onzekerheid in het jeugdwereldzijnsmerk over ‘signalen van radicalisering’. Die onduidelijkheid is er ook over de mogelijkheid tot detectie en aanpak. Er is enkel **impliciete ervaringskennis** over het omgaan met signalen van radicalisering. Geen enkele organisatie had tijdens de duur van voorliggend onderzoeksproject procedures op papier. De professionalisering via het systematiseren, inventariseren en het delen van de aanwezige kennis is gebrekkig (UitdeMarge, 2016).

Als jeugdwerkers ‘tekenen’ van ‘radicalisering’ zien, dan roept dit bij hen twijfels op. Direct contact zoeken met de jongere om vermoedens af te toetsen is de eerste stap in de zoektocht naar de graad van verontrusting. Meestal wordt een gesprek aangegaan door de jeugdwerker die een goede vertrouwensband heeft met de jongere. Het discreet omgaan met de twijfel en de informatie uit het gesprek met de jongere, komt zeer duidelijk naar boven in de interviews. Men vindt dat hun collega’s niet op de hoogte moeten gebracht worden of details moeten krijgen, tenzij dit echt nodig is. Deze **interne discretieplicht** is een bescherming van de privacy van de jongere, een in stand houden van de vertrouwelijkheid en een bescherming van het team jongerenwerkers tegen mogelijke externe druk om informatie vrij te geven. Enkele jongerenwerkers gaven aan dat het blijvend in gesprek gaan met de jongere, ondanks het vertoonde gedrag, bijzonder belangrijk is.

Er zijn jongerenwerkers die zich omwille van de geopolitieke en religieuze complexiteit van de thematiek onzeker voelen om hierover in gesprek te gaan met de jongeren. Sommige jongerenwerkers schakelen daarom **interne experts** in, meestal collega’s die enkele specifieke vormingen over de thematiek hebben gevolgd:

“Binnen onze organisatie zijn er een aantal mensen die kennis hebben over deze kwesties. Ik spreek nu alleen voor mezelf, maar ik weet van een collega, die is veel dieper bezig met het geloof en hij heeft ook enorm veel kennis. Hij kan die mensen ook veel gemakkelijker gaan helpen, in de zin van tegenargumenten gaan bieden, een tegendiscours voeren.”

Sommigen gaan op zoek naar een **externe expert** zoals bijvoorbeeld een imam om informatie met betrekking tot de islam te controleren en te kunnen weerleggen in gesprek met jongeren.

Bij jeugdwerkorganisaties waar er aandacht is voor ‘signalen van radicalisering’, wordt in een verontrustende situatie een **persoonlijk traject** opgezet met de jongere. Dit kan enerzijds expliciet worden gelinkt aan een ‘deradicaliseringsdoelstelling’ om de jongere opnieuw binding te doen krijgen met zijn omgeving, of anderzijds worden opgenomen binnen de algemene pedagogische werking, zonder dit te linken met ‘deradicalisering’.

Wanneer er geen aandacht is voor ‘signalen van radicalisering’ in de organisatie, dan wordt dit gekaderd omdat dit niet wordt gezien als een opdracht voor het jeugdwerk, maar evenzeer vanuit een sterk gevoel van **onmacht**. Het jeugdwereldzijnsmerk heeft geen aanpak omtrent ‘radicalisering’ omdat er geen aanpak mogelijk is volgens hen:

“Experten bestaan niet, er is geen handleiding, babbelen met die gasten is de enige tool.”

Als ‘radicalisering’ een proces is dat onder de radar gebeurt, dan zijn er wellicht geen duidelijke signalen, waardoor ingrijpen onmogelijk wordt. Zo bleek uit de ervaring van de jeugdwerkers dat jongeren niet communiceren over hun vertrek als Syriëstrijder. In een individueel geval gebeurde dat wel, wat er eigenlijk op wees dat deze jongere twijfelde. Het is al erg moeilijk om

via het gedrag te lezen of iemand zal vertrekken of niet, dus is er zeker geen checklist om te concluderen dat iemand ‘geradicaliseerd’ is.

4.2.4.2.3 Procedures bij externe vragen: vroegdetectie, samenwerking en beroepsgeheim

Sommige organisaties, werkingen, werkers krijgen vragen naar info over jongeren uit hun werking of wijken. Er is een druk voelbaar, verschillend volgens de lokale context en de aanpak vanuit de stedelijke autoriteiten. De meeste jeugdwerkers en verantwoordelijken blijven aangeven dat **vroegdetectie in opdracht van veiligheidsdiensten** niet tot hun opdracht behoort en ook niet kan horen. Vandaar dat er niet zoiets bestaat als een draaiboek voor ‘ingeval’. Niettemin zitten ze zelf ook met de vraag naar ‘kunnen we het zien aankomen’, stellen ze de vraag of ze het hadden kunnen weten. Intern en niet uitgesproken zit er wel een wens naar ‘vroegdetectie’, maar dan met een andere finaliteit dan het overheidsdiscours. De jongerenwerkers vertrekken eerder vanuit het perspectief van zorg dan van risicopreventie.

In sommige jeugdwelzijnswerkorganisaties wordt **een bufferfiguur** of **centraal aanspreekpunt** aangeduid om externe vragen om informatie over radicalisering of over jongeren te behandelen. Dit gebeurt op basis van de algemene, maar vaak impliciete, deontologische code over discretieplicht. Medewerkers kunnen, tot nader order, geen persoonlijke informatie over de doelgroep delen met stadsdiensten, politie of parket. Het centraal aanspreekpunt vangt alle vragen van externen op, waardoor de jongerenwerkers beschermd worden tegen vragen van buitenaf. Zo proberen de organisaties de vertrouwensrelatie met de jongeren te vrijwaren.

“Dan heb ik op een bepaald moment beslist om eigenlijk alles te bundelen [bij mij] en te verzamelen omdat ik niet wou dat men op basis van een beetje paniekvoetbal [te snel zou reageren], maar wou toch wel stappen daar in ondernemen”.

“Een stafmedewerker is de filter daarin en geeft dat dan door. We hebben ook al met de politie samengezeten, maar ik zeg dan dat hij de filter is. Hij bepaalt.”

Een heikel punt is de samenwerking met andere diensten. Hier zien we verschillende mogelijkheden, formele of informele samenwerking tot helemaal geen samenwerking.

Bij een **formele samenwerking** wordt op geregelde basis formeel overleg georganiseerd om signalen met betrekking tot radicalisering in de eigen stad te bespreken. Indien er signalen van verontrusting komen over een jongere uit de werking, wordt de jongere hiervan op de hoogte gebracht en wordt hij opgevolgd via het opzetten van een persoonlijk traject. Bij het opzetten van een traject wordt dit gemeld aan de externe partner, zonder in detail te treden. Indien er geen reden is tot verontrusting, wordt dit extern ook zo gecommuniceerd. Een formele samenwerking is enkel mogelijk in een context van een gedeelde visie tussen het jeugdwelzijnswerk en de betrokken diensten en binnen een kader van duidelijk afgesproken procedures rond beroepsgeheim.

Er zijn ook contexten waar geen formeel overleg is gevraagd aan het jeugdwelzijnswerk en/ of het gebrek aan duidelijke afspraken over het beroepsgeheim een formele samenwerking in de weg staat voor het jeugdwelzijnswerk. In die context is er eerder **informeel** overleg. De angst om het beroepsgeheim te schenden en de argwaan voor de controle vanuit de overheid is groot.

“Stel dat ik de vraag formeel zou krijgen of wij als organisatie in een LIVC te zitten. Dan heb ik heel veel vragen bij waarom wordt ons die vraag gesteld, wat wordt er van ons verwacht, hoe zit het rond beroepsgeheim, hoe zit het rond casebesprekingen. Al die zaken zou ik op voorhand zeer goed moeten weten, nog voor we zeggen: gaan we ervoor of niet. Als het zou gaan over effectieve casebesprekingen, dan zouden we er niet inzitten. Ik vind dat we dat niet kunnen maken, zeker niet zonder het medeweten van de gasten. Ik vrees, ik weet het niet of zoiets volgens de wetgeving kan.”

Het beroepsgeheim vormt vaak de ‘no go’ voor een mogelijke samenwerking met lokaal beleid, politie en parket. Dit vanuit het idee dat het vertrouwen van jongeren fundamenteel is en daar niet mee kan gerommeld worden. In het bovenstaande citaat wordt duidelijk aangegeven dat men eigenlijk niet weet wat wel en niet kan en men op dit moment vanuit de cases defensief reageert op het idee van een **gedeeld beroepsgeheim**. Toch wordt overleg gepleegd omdat het nodig is in uitzonderlijke gevallen. Het jeugdwelzijnswerk voelt de hete adem van de overheid om te zetelen in het LIVC en hierbinnen een gedeeld beroepsgeheim te hanteren. Er is in de sector zowel bij jongerenwerkers als beleidsverantwoordelijken een sterk pleidooi voor ‘elk zijn job’. Politie en veiligheidsdiensten mogen hun werk verrichten naar eigen vermogen, maar moeten ook de specifieke maatschappelijke opdracht van het jeugdwelzijnswerk erkennen.

Indien er geen wederzijds vertrouwen is, dan wordt geopteerd voor **niet-samenwerking**. Het jeugdwelzijnswerk, lokaal beleid, politie en parket blijven dan gescheiden werelden waar veel wederzijds onbegrip aanwezig is. Men negeert elkaar. Vaak is het onbegrip en de afstand te verklaren vanuit een wantrouwen van het jeugdwerk ten aanzien van de negatieve beeldvorming en een politionele en repressieve opstelling van de lokale autoriteiten.

4.2.4.3 Omgaan met concrete situaties van politiek geweld

Acute gebeurtenissen kunnen het onderwerp van radicalisering onverwacht naar het voorplan dwingen. Indien er jongeren uit de werking naar Syrië trokken en niet meer terugkwamen, doet dit de gehele jeugdwelzijnswerkorganisatie op haar grondvesten daveren. Dit is extra confronterend voor de betrokken jeugdwerkers. Ze voelen zich gefaald. Dit vormt ook aanleiding om verder na te denken over ‘radicalisering’ en samen te zitten. Niet in het minst vanuit een therapeutische nood bij de jeugdwerkers. Maar ook uit nood aan een concrete acties. Er werd bijvoorbeeld een open brief naar de jongeren geschreven en de nood aan vorming voor de jeugdwerkers werd gedetecteerd.

“Bij ons zijn er gasten waarmee we acht jaar gewerkt hebben en die we aan die domme oorlog verloren zijn. En dat is een persoonlijke motivatie van mij. Ik zeg ja, dat kan niet dat die mannen die die keuze gemaakt hebben, voor niets die keuze gemaakt hebben. Dat kan niet. Het is ook dankzij hen dat er vandaag naar de jeugdsector geluisterd wordt.”

Onmiddellijk na de aanslagen in Brussel in maart 2016, besliste een stadsbestuur om op te roepen tot een mars tegen terreur. De lokale organisatie voor jeugdwelzijnswerk besloot meteen om voluit mee te werken aan deze mars. Specifiek in de actuele context van een stad waar met vallen en opstaan wordt gewerkt aan een meer inclusieve stad, vonden de werkers het uiterst belangrijk om heel zichtbaar mee te stappen met de mars. De jongerenwerkers beschouwden dit als “*een algemene opvoedende functie*” die ze hebben, naast hun preventief werk om jongeren vooruit te helpen op cruciale domeinen in hun leven zoals werk, huisvesting en onderwijs.

4.2.4.4 *Verhouding ten aanzien van het lokale bestuur*

Wat verschillend is van organisatie tot organisatie, is de **focus van het lokale stadsbestuur** omtrent radicalisering en, breder, de inrichting van de samenleving. Dit speelt een grote rol in de perceptie van het jeugdwelzijnswerk van het gevoerde lokale 'deradicaliseringsbeleid'. We zien in de cases dat de perceptie van de organisaties het meest positief is bij een lokaal gevoerd beleid dat eerder preventief is in tegenstelling tot cases in een context van een eerder 'prepressief' of repressief beleid. De positieve percepties hangen samen met aandacht voor de maatschappelijke context van 'inclusie en sociale mobiliteit' en het werken aan structurele uitsluiting. De negatieve percepties zijn het resultaat van een kritiek op de lokale overheid omwille van een de eenzijdige focus op vroegdetectie, een gebrek aan beleid door een fragmentarische aanpak of een zware nadruk op repressie.

Die focus bepaalt sterk of er een voldoende vertrouwensbasis is tussen het jeugdwelzijnswerk en de lokale overheid om samen te werken. Die samenwerking heeft voor de organisaties twee doelen: de aanpak van samenlevingsproblemen (racisme, uitsluiting, polarisering,...) bespreken en het lokaal overheidsbeleid beïnvloeden via activisme of lobbywerk. Een beleidsverantwoordelijke wijst op het belang van lokaal welzijnsoverleg waar verschillende organisaties samenwerken om concrete signalen te geven aan de lokale overheid.

“...die putten die signalen in binnen een database, waar alle partners in kunnen die in de cel van lokaal welzijnsbeleid zitten. En die signalen die daar allemaal in komen, worden op die bundelingsdagen bekeken. Blijken er dan signalen te zijn die gedeeld worden door de partners, dan gaan we die signalen ook in onze bundeling steken. Jaarlijks is er een signalement, die in duizenden exemplaren overal verspreid wordt. En nu is het ondertussen zo dat ze op stadsniveau ook regisseurs hebben aangesteld die werken bij de kabinetten, die dan eigenlijk gedwongen worden om feedback te geven op die signalen en ermee aan de slag te gaan. Een signaal dat gegeven wordt door 11 of 13 organisaties heeft veel meer slagkracht...”

De organisaties denken dat de lokale overheden in elk geval interesse hebben voor het jeugdwelzijnswerk. Soms is dit vanuit een eerder offensieve visie: het jeugdwelzijnswerk als een noodzakelijke partner in de evolutie naar een meer inclusieve lokale samenleving. Maar soms, en zeker in tijden van terreur, is die interesse eerder defensief. Lokale besturen kijken dan naar het jeugdwelzijnswerk zoals “*konijnen naar een lichtbak*”. “*Daar zitten de gevaarlijke jongeren.*”

Organisaties die formeel samenwerken met het stadsbestuur gaan uit van een (impliciete) **consensus** over de visie op oorzaken en processen van 'radicalisering', op het risico van stigmatisering van het versterken van de wij-zijkloof en op het belang van het werken naar een meer inclusieve samenleving. Er is voorts een gedeelde positieve betekenis van een jeugdorganisatie als kanaal voor de expressie van frustraties en problemen.

Als een organisatie echter, vanuit een machteloze positie, veel wantrouwen voelt en argwaan heeft ten aanzien van de lokale overheid, dan is samenwerking niet mogelijk. Dat leidt op de lange termijn tot versnippering van acties, geen erkenning van het beleid of het belang van het jeugdwelzijnswerk en dus frustratie en negatieve beeldvorming.

We kunnen de mogelijke houdingen tegenover de lokale overheid samenvatten in volgend schema

	Geen samenwerking	Informele samenwerking	Formele samenwerking
Gedeelde beleidsvisie		Samenwerking en lobbywerk achter de schermen + ontkenbaarheid - intransparant	Multi-actoren samenwerking + structureel - traag en consensusgericht
Geen gedeelde beleidsvisie	Wederzijds wantrouwen + vrijheid - Machteloosheid		

4.3 Besluiten en discussie

4.3.1 Kritiek op het dominante discours maar geen tegendiscours?

In de projectoproep wordt opgeroepen om via positieve identiteitsvorming te bewaken dat jongeren niet ‘ontsporen’. Beleidsmakers willen deradicaliseringsprogramma’s uitwerken die zich richten op moslims en verwachten dat het jeugdwerkinstap in de veiligheidslogica, zelfs als dit de vertrouwensband met jongeren onder druk zet. Jeugdwerkinstaporganisaties reageren echter ambigu op het **deradicaliseringsdiscours**. Mocht ‘deradicalisering’ in de organisatie een expliciete doelstelling worden, dan zou dit stigmatiserend zijn voor moslimjongeren en een bedreiging vormen voor de cruciale vertrouwensrelatie tussen jeugdwerkers en deze jongeren. Gemeenschappelijk is de stelling dat radicale ideeën niet per definitie gelijk zijn aan of uitmonden in radicaal geweld. Jongeren experimenteren met ideeën (en identiteit) en radicaal zijn is ook te bekijken als een vorm van engagement.

Ondanks die weerstand tegen het concept bij de jeugdwerkers, is de ‘**taal van radicalisering**’ duidelijk aanwezig. Jeugdwerkers uiten kritiek op dit dominante discours maar gebruiken er tegelijkertijd elementen uit als ze spreken over ‘risicofactoren voor radicalisering’, ‘een geradicaliseerde jongere’, ‘het radicaliseringsproces’. In de ene organisatie is het binnendringen van het dominante discours explicieter aanwezig dan in de andere, maar voor het jeugdwerkinstap is het bijzonder lastig om onafhankelijk te kunnen functioneren van het alomtegenwoordige radicaliseringsdiscours. Er worden weinig actieve stappen gezet naar het opzetten van een alternatief discours.

Niet alleen is het common sense discours zeer moeilijk te vermijden, ook zijn de in het jeugdwerkinstap gangbare theorieën misschien niet robuust genoeg om een tegendiscours te ontwikkelen. Dit blijkt ook uit de gangbare verklaringsmodellen in de sector.

4.3.2 Macroverklaringen versus individuele aanpak

In hun verklaringen verbinden professionals mogelijke oorzaken voor ‘radicalisering’ op **verschillende niveaus** zeer duidelijk met elkaar. Discriminatie en racisme zijn structurele problemen maar de reactie erop kan individueel sterk verschillen. Jongeren zoeken plekken waar ze respect en erkenning voor hun frustraties kunnen krijgen en haatpredikers spelen hierop in.

Jongerenwerkers leggen vooral de klemtoon op **macroverklaringen van radicalisering** en zetten zich duidelijk af van het individueel-religieus verklaringsmodel. Ze pleiten voor een structurele maatschappelijke analyse van de problematiek en voor de erkenning van de grieven van jongeren over hun maatschappelijke positie.

Dit staat echter in schril contrast met het concreet werk dat men levert in de sector. Dit is vaak een **individuele aanpak** waar het accent vooral gelegd wordt op de ontwikkeling van individuele competenties en het uitwerken van individuele trajecten voor jongeren. Ook rond radicalisering zien we dat de aanpak in de sector eerder individueel gericht is op de ontwikkeling van een positieve identiteit, of het inschakelen van een imam om individuele vragen van jongeren over geloof te beantwoorden. Men benoemt dit spanningsveld tussen analyse en

aanpak niet, terwijl men wel een duidelijke algemene zorg uit over de contraproductieve effecten van het radicaliseringsbeleid, maar toch impliciet meegezogen wordt door de vertrouwde focus op positieve identiteitsvorming. De nadruk op 'positieve identiteitsontwikkeling' binnen het Vlaamse deradicaliseringsbeleid convergeert met de 'gewone' door inzichten uit de ontwikkelingspsychologie en pedagogie geïnspireerde aanpak. In de zoektocht naar verklaringen voor 'radicalisering' worden de professionals – wellicht vooral impliciet – geïnspireerd door een aantal in het jeugdwelzijnswerk sterk aanwezig **theoretische concepten**:

- Klassieke **ontwikkelingspsychologische modellen** over identiteitsontwikkeling en puberteitscrisis leiden tot een duiding in termen van 'pubergedrag' en wijzen ook op het gebrek aan experimenteer ruimte.
- Soms wordt teruggerepen naar een zeer oude theorie over identiteit en het 'tussen **twee culturen**' zitten. Jongeren hebben volgens jongerenwerkers slechts keuze tussen twee kwaden: assimilatie of ronselaars omdat ze zich terugplooiën op hun eigen cultuur en religie. Deze hypothese heeft stand gehouden tot eind de jaren 1980, de tijd waar men dacht dat een migrant of zijn cultuur kan behouden of zich volledig kan assimileren (cfr. theorie van Gordon in de jaren '20 en Kincaid in '88). Door de globalisering, de verhoogde mobiliteit van mensen en het internet is dit simpel of/of-denken vervangen door een en/en-verhaal. Vandaag kunnen migranten perfect hun cultuur en geloof behouden en zich perfect aanpassen en thuisvoelen in de nieuwe context (Berry, 1997). In het radicaliseringsdiscours en zelfs bij jeugdwerkers grijpt men echter terug naar ideeën van meer dan 40 jaar geleden dat jongeren als het ware of zich mooi aanpassen of een zeer extremistische weg opgaan. Met deze assumpties zitten jongerenwerkers dicht bij ideeën van aangeboren vaste identiteiten, selflabeling en een eendimensionale moslimidentiteit. Dit terwijl hedendaagse migranten vele complementaire sociale identiteiten hebben, het is de context waarin ze zich bevinden die maakt dat een of ander identiteit wordt geactiveerd (Eriksen, 2010). Zicht krijgen op de werking van de contexten op de identiteit van jongeren is noodzakelijk voor jongerenwerkers.
- De meest 'maatschappelijke theorie' in het jeugdwelzijnswerk is wellicht de theorie van de **maatschappelijke kwetsbaarheid**. In aansluiting met die theorie zien we dat vooral negatieve ervaringen op school met ervaringen van sterke 'cultuurverschillen' veel worden vermeld. Deze theorie veronderstelt de mogelijkheid van een betere, herstelde aansluiting bij de instituties van een inclusieve welvaartsstaat. Het is sterk de vraag of die premisse nog altijd opgaat wanneer die welvaartsstaat onder druk van neoliberalisering opschuift in de richting van een exclusieve samenleving waar securitaire politiek manifest aanwezig is (Young, 1999).

Slechts hier en daar duiken er echo's op vanuit studie van de '**nieuwe marginaliteit**' en wat Wacquant 'mentale structuren ten aanzien van stigmatisering', 'othering' en essentialisering noemt. Door de zwakke kennis van dergelijke kritische theorie riskeert het jeugdwelzijnswerk – ondanks de kritische intenties - mee het proces van '**othering**' te versterken. Doorheen de discussie over individuele keuzes versus gevolgen van bredere processen, verschijnt 'de geradicaliseerde' als een gevaarlijke figuur die diametraal tegenover de westerse, universele waarden staat. Ook een aantal professionals in het jeugdwelzijnswerk ontsnappen in het denken over mogelijke verklaringen niet aan die 'essentialisering' (Young, 1999, p. 96 e.v.).

4.3.3 Ambigu effect van het pedagogisch project?

Het sociaalpedagogisch project van het jeugdwelzijnswerk wordt door de vraag om mee te werken aan ‘deradicalisering’ sterk onder druk gezet. In een hoorzitting van de ‘Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering’ in het Vlaams Parlement verwees Sahd Jaballah (coördinator van ROJM) uitdrukkelijk naar de structurele problemen waar de jongeren mee geconfronteerd worden: *“We zien vandaag dat een bepaalde groep van de jongeren afstand neemt van onze maatschappij. Jongeren keren zich tegen onze maatschappij, ze radicaliseren. Er wordt veel tijd gestoken in debatten en studiedagen over de aanpak van radicalisering. Maar als jeugdwerker zie ik dat de jongeren met de perceptie zitten dat de politiek enkel aan repressie denkt en niet aan het oplossen van de problemen die aan de basis liggen van de radicaliseringsproblematiek. Dat is wat de jongeren vandaag denken in ons jeugdhuis.”*

Omwille van de sterke grieven en frustraties bij een aantal jongeren, benadrukken de jongerenwerkers het belang van de organisaties, sociale netwerken en omgevingen op mesoniveau. Ze benadrukken vooral dat jongeren nood hebben aan veilige ruimte om op een legale manier rebels te zijn.

Professionals tonen weerstand en kritiek, pleiten voor het behoud van vertrouwensrelaties met hun jongeren. De pedagogische benadering, gebaseerd op het opbouwen van vertrouwen, warme relaties en het bouwen aan positieve identiteit, werkt enerzijds als een **beschermend schild** voor gestigmatiseerde jongeren met een migratieachtergrond.

Maar tegelijk sluit het hedendaags pedagogisch project met veel nadruk op individuele identiteitsontwikkeling, individuele competenties... nauw aan bij de ratio achter ‘preventie van radicalisering via positieve identiteitsontwikkeling’. De vraag is dus of dit pedagogisch project zelf niet aan de orde moet gesteld worden om **meer structureel en politiserend werk** over racisme, discriminatie... mogelijk te maken. Opvallend was dat structureel werk weliswaar als noodzakelijk werd beschouwd, maar dat er ‘geen specifieke medewerker’ of ‘geen tijd in de organisatie’ voor beschikbaar was. Dit betekent dat dit werk niet als een kerntaak in het pedagogisch project en dus een verantwoordelijkheid voor de hele organisatie en alle professionals wordt beschouwd. Meer specifiek kunnen we ons afvragen of het sociaalpedagogisch project van jeugdwelzijnswerk vandaag het politiserend werk toelaat dat nodig lijkt als er meer ruimte en legitieme kanalen moet worden ontwikkeld voor de expressie van grieven van jongeren en voor het claimen van meer gelijke rechten.

4.3.4 Voor algemene preventie en tegen vroegdetectie

De specifieke problemen met het huidige deradicaliseringsbeleid wortelen in een reeds lang bestaande kritiek op de instrumentalisering van jeugdwerk. Binnen het jeugdwerk leeft sterk de overtuiging dat dit werk zinvol is op zich, als een ‘bevredigende vorm van samenleven’ zonder dat dit werk moet ingezet worden voor de strijd tegen specifieke problemen bij jongeren. Het jeugdwerk vreest dat die kern van het eigen pedagogische project zou worden uitgehouden en uiteindelijk vernietigd als de finaliteit van het werk te sterk verschuift naar probleemgerichte preventie. Uit de Marge vzw omschrijft het zo in een kranteninterview: *“Ook in tijden van terreur blijft de opdracht van het jeugdwerk behouden: vanuit de vrije tijd, en vrijwillig, aan de slag gaan*

met kinderen en jongeren op de volgende sporen: groepsgerichte vrijetijdsactiviteiten, individuele welzijnsvragen en signaal- en brugfunctie uitoefenen wat betreft de maatschappelijke positie van de doelgroep. Het jeugdwerk situeert zich dus in de brede en algemene preventie: zorgen dat jongeren zich goed voelen en hun plaats vinden in de samenleving, en ondertussen werken aan de structuren die de kwetsbaarheid van kinderen en jongeren in de hand werken, liefst met hen.” (Kastit & Henkens, 2017)

Jeugd welzijns werkers zijn zich bewust van de grote **risico's van de specifieke, probleemgerichte preventie van radicalisering**. Dit wordt eerder gepercipieerd als de vroegdetectie van potentieel gevaarlijke jongeren ten dienste van de overheid en de veiligheidsdiensten. Ze vrezen een sterke negatieve invloed zowel op de beeldvorming over als op het zelfbeeld van 'hun' jongeren. Verder wijzen ze op het centrale belang van de vertrouwensrelatie tussen jongeren en werkers, en het noodzakelijk vertrouwen van jongeren in de organisatie, als noodzakelijke basis voor het pedagogisch project van het jeugd welzijns werk. Meewerken aan 'deradicalisering' ondermijnt in die optiek de basis van het jeugd welzijns werk.

Het jeugd welzijns werk voelt de hete adem van de overheid om te zetelen in het LIVC en hierbinnen een gedeeld beroepsgeheim te hanteren. Het **beroepsgeheim** en de **discretieplicht** vormen vaak de 'no go' voor een mogelijke samenwerking met lokaal beleid, politie en parket. Toch wordt overlegd gepleegd omdat het nodig is in uitzonderlijke gevallen. In een opiniestuk van de koepelorganisatie Uit de Marge wordt dit ook bevestigd: *“De beweringen dat er in deze gekozen moeten worden tussen veiligheid en vertrouwen en dat de vertrouwensrelatie van jeugd werkers opgeofferd moet worden omwille van de veiligheid is een fabel en een valse discussie. Het is de jeugd werker deontologisch via zijn discretieplicht perfect toegestaan om in te grijpen - en dus informatie te delen met de politie - in situaties waarin hij of zij oordeelt dat de integriteit van jongeren of anderen in gevaar is.”*

4.3.5 Overheid en werkveld: erkenning en discrepantie

Eigenlijk doet het jeugd welzijns werk al sinds de jaren 1980 aan individuele begeleiding van jongeren die opeenvolgende labels kregen als 'maatschappelijk kwetsbaar', 'randgroep', 'risico' ... en vandaag dus mogelijks radicaliserende jongeren. Men weigert die smalle en eenzijdige lens te gebruiken in de individuele begeleiding. De organisaties vinden het integendeel hun taak om met een open geest allerlei mogelijke risico's op de levensweg van de jongeren aan te pakken als jongeren "het spoor bijster raken". Vroeger en vandaag kan het dan gaan over afhaken van school, middelenmisbruik, criminaliteit, vereenzaming,... Wat de paniek over mogelijke 'radicalisering' bij andere organisaties en diensten wel heeft veroorzaakt - paradoxaal genoeg - is een **toenemende aandacht voor en erkenning van dit werk**:

“Ze zijn vooral beter beginnen luisteren omdat de jongeren als gevaarlijk worden beschouwd.”

Tegelijk signaleren jongerenwerkers een **'pijnlijke discrepantie tussen beleid en werkveld'**. Het bredere klimaat van wantrouwen en stigmatisering van moslims bedreigt volgens jongerenwerkers de pedagogische relatie verder en maakt dat deze jongeren meer en meer geïsoleerd raken van de samenleving. Die discrepantie bestaat vermoedelijk al langer maar wordt nu via 'radicalisering' op de spits gedreven en wordt pijnlijk zichtbaar. De expertise van de

jeugdwerkers wordt volgens hen genegeerd. Een hypothese zou kunnen zijn dat hun diagnose niet in het analysekader van het Vlaamse en federale beleid past. Is een groot deel van dat beleid niet eerder symboolpolitiek? Door geld vrij te maken onder de noemer van 'radicalisering', verspreidt men ook de boodschap dat er veel radicalisering is.

Het is maar de vraag of de kloof tussen beleid en werkveld terug te voeren is tot een onbedoeld effect van dit beleid. Misschien is er wel politiek garen mee te spinnen? Terwijl structurele reguliere middelen voor het jeugd(welzijns)werk met de jaren slinken, zien we dat er beleidsmatig meer en meer geld vrij wordt gemaakt in de vorm van tijdelijke projecten. Deze tijdelijke middelen worden dan meer sturend en instrumenteel ingevuld. De jeugdsector kan niet anders dan zich hierop beroepen om de eigen werking te garanderen maar is door deze tendens meer en meer kwetsbaar en afhankelijk als sector.

5 Besluiten

Zoals aangegeven in de probleemstelling, was het opzet van dit onderzoeksproject zelf gevat in een paradox: ‘radicalisering’ is een ambigu en controversieel concept dat ondanks theoretische twijfel en gebrek aan empirische evidentie een sterke bijval heeft gekregen bij de media, beleidsmakers en veiligheidsdiensten. Een hele industrie van onderzoekers en preventieadviseurs heeft zich in het zog van het dominante individueel-religieuze radicaliseringsmodel ontwikkeld en draagt bij tot de versterking van dit dominante discours en meteen ook van de contraproductieve effecten. Een onderzoeksproject dat methodische handvatten wenst te ontwikkelen voor het jeugdwelzijnswerk – hoe goedbedoeld ook – kan moeilijk aan die paradox ontsnappen en wordt mogelijk een deel van het probleem van stigmatisering en polarisering. Alleen al het hanteren van het begrip, het introduceren van het onderzoek in een werking, het stellen van interviewvragen... kan bijdragen tot het injecteren en versterken van het dominante radicaliseringsdiscours. Ook al lag de focus in het onderzoek niet op de ‘geradicaliseerde’ maar op hoe jeugdwerk omgaat met het radicaliseringsdiscours, geoperationaliseerd in de vraag van hun houding ten aanzien van de oproep, toch blijft de valkuil dat dit onderzoek een stuk meegaat in het verhaal van de vroeg detecteerbare radicaliserende. De onderzoeksploeg heeft gepoogd om deze paradox op te vangen door de mogelijke contraproductieve effecten van het eigen onderzoek expliciet te thematiseren en met de professionals in de onderzochte cases ter discussie te stellen. Vooral bij de vraag om in de organisaties het onderzoek te voeren werd dit expliciet aan de orde gebracht. Dit heeft geleid tot de uitdrukkelijke keuze om ‘radicalisering’ en ‘deradicalisering’ niet zozeer als een omljnd empirisch fenomeen maar wel als een vrij problematisch construct te behandelen en ook tegenover de eigen onderzoeksdata en analyses een kritisch-reflexieve houding aan te nemen.

In deze besluiten formuleren we een aantal risico’s die het beleid gericht op de preventie van radicalisering, inhoudt, op basis van onze literatuurstudie en analyse van het beleidsdiscours (deel 2 en 3 van dit rapport). Vervolgens geven we telkens aan hoe met deze risico’s wordt omgegaan in het jeugdwelzijnswerk op basis van onze case studies (deel 4 van ons rapport).

Radicaliserings-beleid	Contraproductieve effecten in het jeugdwelzijnswerk
Problematisering van radicale opinies	<ul style="list-style-type: none"> • Expressie van grieven wordt beschouwd als signaal van radicalisering • Kanalen om rechten te claimen worden vernauwd • Problematiseren van normaal pubergedrag
Problematisering van moslim-radicalisering	<ul style="list-style-type: none"> • ‘Slecht geïntegreerde groepen’ worden doelwit • Moslimgemeenschappen zijn verdacht en onder toezicht • Maatschappelijke grondoorzaken verdwijnen naar de achtergrond
Interne dreiging van moslimjongeren	<ul style="list-style-type: none"> • Stigmatisering van moslimjongeren • Meer polarisering in samenleving: ‘wij’ tegen ‘zij’ • Weinig aandacht voor het gedrag van statelijke actoren en van maatschappelijke instellingen
Vroegdetectie van het risico om te radicaliseren	<ul style="list-style-type: none"> • Preventie wordt vernauwd tot vroegdetectie • Radicaliseringsrisico is ongedefinieerd en oneindig • Druk op beroepsgeheim en discretieplicht ondermijnt vertrouwensrelatie

5.1 Problematiseren van radicale opinies

De term ‘radicaliseringsproces’ veronderstelt dat er een domein bestaat van overtuigingen die radicaal zijn en dus de eerste stap vormen op de weg naar geweld en terreur. Wie zich op dit pad begeeft, moet niet noodzakelijk tot het uiterste gaan maar is in principe al op weg. Er zijn in die voorstelling met andere woorden radicale overtuigingen die de kiem van gewelddadigheid in zich dragen en daar ook zullen toe leiden, als niet tijdig wordt ingegrepen of externe factoren dat proces niet tegenhouden. In de literatuur is er veel controverse over het onderscheid tussen *violent* en *non-violent extremism*: is het ene een roltrap voor het andere of vormt het net een beveiligingsmuur?

In de Vlaamse beleidsdocumenten speelt diezelfde verwarring: het blijft onduidelijk wat radicalisme betekent, wanneer een mening radicaal is en wanneer deze radicale beschouwing als een stap naar politiek geweld wordt beschouwd.

RISICO

Minder tolerantie voor maatschappelijke opinies die afwijken van de mainstream en het status quo verstoren. Met deze onduidelijke term van gevaarlijk 'radicalisme' is de weg open voor gratuite verdachtmakingen en beperkingen van radicale meningsuitingen. Legitieme kanalen voor het uiten van grieven kunnen hierdoor makkelijker worden aangetast.

Dit risico wordt voluit erkend in het jeugdwelzijnswerk. Professionals zetten zich sterk af tegen de framing van ‘radicale moslimjongeren’. Opgroeivende jongeren kunnen inderdaad opinies ontwikkelen die veraf liggen van de gangbare, zich radicaal uiten en positioneren. Maar een duiding in termen van ‘radicalisering’ waarin die radicale opvattingen gekoppeld worden aan de beangstigende dreiging van terreur, duwt die jongeren meteen in de hoek. Als hun radicale opinies als gevaarlijk worden bestempeld en verbonden worden met terreur, dan wordt het bijzonder moeilijk voor jongeren om op te komen voor gelijke rechten. Grieven uiten wordt immers al vlug beschouwd als radicaal en gevaarlijk.

Jongerenwerkers duiden radicale opvattingen vaak in relatie tot ontwikkelingspsychologische concepten als ‘normaal gedrag tijdens de puberteit’. Jongerengedrag wordt dan door de professionals gecategoriseerd vanuit een psycho-pedagogische invalshoek. Ook die benadering is een objectiverende benadering van jongeren die de ruimte voor jongeren als subject dreigt te verkleinen: in welke mate hebben jongeren met een migratie-achtergrond zélf een stem in het maatschappelijk debat? ‘Radicaal zijn getuigt van een engagement’, stellen een aantal jongerenwerkers. Engagement is wenselijk.

Jongerenwerkers wijzen de veronderstelling af dat radicale ideeën per definitie tot geweld leiden. Maar om die mogelijkheid kleiner te maken, vragen ze de uitbreiding – en dus niet de dreigende inperking – van de ruimte voor de jongeren om publiek hun grieven over gekleurde armoede, discriminatie, achterstand in het onderwijs en op de arbeidsmarkt... op een geweldloze wijze te uiten. Tegelijk merken ze dat ze als organisaties zelf deze kwesties weliswaar signaleren en bemiddelen of lobbyen om hieraan te verhelpen, maar zelf jongeren weinig ondersteunen om hun claims zichtbaar te uiten. Deze uitspraken sluiten aan bij het hedendaagse debat in Nederland. Zo ontwikkelt pedagoog Stijn Sieckelink in tijden van terreurdreiging de gedachte

van re-radicalisering: radicale idealen van jongeren ombuigen naar iets positiefs, zonder dat ze hun bevoegenheid verliezen (Kennisplatform Integratie & Samenleving, 2016).

5.2 Moslimradicalisering: islam als oorzaak

Een assumptie in het courante onderzoek is dat er een fundamenteel onderscheid is tussen islamitisch, religieus gemotiveerd terrorisme en andere vormen van terrorisme. Hierdoor zouden inzichten uit terrorismestudies die het belang van de maatschappelijke voedingsbodem benadrukken, niet langer relevant zijn. Een radicale, islamistische ideologie zou de kern zijn van het radicaliseringsproces – hoewel er de empirische vaststelling is dat er een gebrek is aan theologische motieven (knip-en-plak-islam).

In de Vlaamse beleidsteksten zien we een verwarring tussen radicalisering en moslimradicalisering. In elk geval wordt ook daar het gewelddadig terrorisme in naam van de islam verklaard vanuit een ‘radicalisering van de islam’, wat betekent dat de islam zonder meer al gevaarlijk is en dat gevaar zich alleen maar manifesteert bij radicalisering. Met andere woorden: de oorzaak ligt in wezen in de islam en enkele bijkomende factoren zetten het proces van radicalisering in gang. Hoewel de beleidsdocumenten uitdrukkelijk de maatschappelijke voedingsbodem benoemen (sociaal-economische achterstelling, discriminatie) en nadrukkelijk oproepen niet te culturaliseren en uiterst voorzichtig te zijn met de term moslimfundamentalisme, wordt er toch uitdrukkelijk ingezet op een ideologiserende aanpak (tegendiscours, betrouwbare islam).

RISICO

Overbeklemtoning van religie en deradicalisering als het aanbrengen van een gematigd narratief, ten nadele van andere motieven. Dit leidt tot ‘risk assessment’ en controle gericht op moslims met een voortdurende poging om ze te verdelen in gematigden en gevaarlijke extremisten.

Jongerenwerkers gaven aan dat jongeren met migratieachtergrond het label ‘moslim’ als een stigma ervaren. De stigmatisering van jongeren met een migratie-achtergrond is oud, kreeg verschillende namen (Marokkaan, allochtoon...) maar krijgt vandaag het nieuwe label ‘moslim’.

Minder eensgezindheid is er in het werkveld over de omgang met religie. Binnen het jeugdwelzijnswerk is er een debat over de noodzaak van vormingen over islam, van een grotere theologische kennis bij jongerenwerkers om de jongeren beter te kunnen ondersteunen, over de ondersteuning van islamleerkrachten. Hier voelen we de worsteling van jongerenwerkers met deze kwestie. De kwestie religie is in elk geval belangrijk voor de ontwikkeling en maatschappelijke integratie van moslimjongeren op zich. Maar precies de dominante associatie met ‘gevaar voor radicalisering’ als externe druk om uitdrukkelijk bezig te zijn met islam in het jeugdwelzijnswerk, werkt zeer contraproductief. Het maakt immers een normale, ontspannen omgang met levensbeschouwelijke kwesties in de werking veel moeilijker. Toch volgen sommige jongerenwerkers het beleidsdiscours waarin het bieden van islamitisch tegendiscours als een mogelijke preventieve aanpak wordt voorgesteld. Deze kwestie leidt dus tot heel wat discussie en controverse in het werkveld.

5.3 De interne dreiging vanuit groepen moslimjongeren

De dominante focus in radicaliseringsonderzoek op de dreiging door een ‘interne vijand’ van de bestaande samenleving koppelt die dreiging los van dynamieken van uitsluiting en polarisering in die samenleving, van het functioneren van maatschappelijke instellingen en van het gedrag en geweld van statelijke actoren. Een meer relationele benadering van politiek geweld zou het gedrag van instellingen en autoriteiten beter in beeld kunnen brengen. In de huidige benadering blijven de maatschappelijke verhoudingen en het gevoerde overheidsbeleid grotendeels buiten het bereik van het preventiewerk.

In de Vlaamse beleidsdocumenten heerst hierover dubbelzinnigheid. Expliciet uitgangspunt is de inclusieve samenleving die staat tegenover polarisering. Dit houdt dus een uitdrukkelijk pleidooi in voor een open samenleving waarin een diversiteit aan overtuigingen en levensstijlen mogelijk is. Tegelijkertijd echter wordt er impliciet van uitgegaan dat er een duidelijke opdeling zou zijn tussen ‘wij met onze gedeelde waarden’ en anderen die deze waarden zouden afwijzen.

RISICO

Versterking van de maatschappelijke polarisering: het groeiende wij/zij-denken stigmatiseert moslims, allochtonen en mensen met niet-blanke huidskleur. De interventies zijn gericht op bedreigingen die als het ware komen ‘van buiten de samenleving’ of van ‘niet-aangepasten’ waarbij de tekorten in de bestaande samenleving en vanuit de autoriteiten buiten beeld blijven.

Jeugdwerkers wijzen vooral op het stigmatiserend en polariserend effect van het radicaliseringsdiscours. ‘Radicalisering’ is immers een verwijt geworden dat verknoopt is geraakt met de mislukking van de integratie en zo wordt het probleem verbreed naar de hele groep ‘allochtonen’. Na de terreur(dreiging) komen hele wijken en doelgroepen van het jeugdwelzijnswerk in een zeer kwalijk daglicht te staan. Wijken krijgen een ‘territoriaal stigma’ en er zijn klachten over meer *ethnic profiling*. Vermoedelijk werkt dit stigma ook in op het zelfbeeld van bewoners en vooral moslimjongeren.

Volgens de professionals wordt hierdoor de polarisering in onze samenleving tussen de dominante wij-groep en de minderwaardige ‘zij’-minderheden, versterkt. Het door extreemrechts gekoesterde vijandbeeld in de eigen samenleving en in de geopolitieke strijd tussen beschavingen wordt dan versterkt door het radicaliseringsdiscours. Wanneer dit bovenop jarenlange verwaarlozing van wijken en groepen komt, dan kan dit soort preventie van radicalisering zeer averechtse effecten hebben, want leiden tot ‘desidentificatie van Belg zijn’, een slechte relatie met de overheden en veiligheidsdiensten, nog minder vertrouwen in maatschappelijke instellingen... en dus de voedingsbodem voor politiek geweld vergroten.

Een inclusieve samenleving drijft hiermee verder af. Hoe meer de klemtoon ligt op de gevaarlijke groepen moslimjongeren in onze samenleving, hoe meer die samenleving zelf buiten beeld blijft. Meer bepaald verdwijnt de aandacht voor processen van achterstelling en discriminatie in cruciale levensdomeinen als wonen, werken en leren. Ook de impact van het gedrag van de veiligheidsdiensten wordt niet langer beschouwd als een mogelijk deel van het probleem.

Daarom wordt het radicaliseringsdiscours in sommige organisaties zelf compleet geweerd. Een aantal jeugdwerkers en organisaties zien het als een nieuwe taak om bewust tegengas te geven

tegen dit discours. Dit past in de strijd tegen discriminatie en racisme en voor een meer inclusieve samenleving. Die meer politiserende benadering is niet enkel een reactie, maar sluit ook aan bij een activistische traditie in sommige vormen van jeugdwelzijnswerk.

5.4 Preventie wordt individuele vroegdetectie

De cultureel-psychologische benadering van het radicaliseringsproces heeft ondanks de academische onzekerheid en controversen toch heel wat invloed gekregen in een benadering van preventie waarin de vroegdetectie van 'radicaliserende moslimjongeren' centraal staat. Ook in de Vlaamse beleidsdocumenten stelden we vast dat het accent ligt op het zo snel mogelijk detecteren van jongeren die het 'risico lopen om te radicaliseren' - een oneindige categorie. Dit is een zeer benauwende interpretatie van preventie.

RISICO

Preventie zal hele bevolkingsgroepen of woongebieden bestempelen als potentieel gevaarlijk. Preventiemodellen zijn vooral gericht op individuele opsporing en bijsturing van radicaliserende individuen, ten nadele van een mogelijke aanpak van een maatschappelijke voedingsbodem voor vatbaarheid voor dergelijke verleiding

Er leeft bijzonder veel ongerustheid en weerstand in het jeugdwelzijnswerk tegenover een probleemgerichte, specifieke benadering van preventie. De beleidsverschuiving van een welzijns- naar een veiligheidsbenadering wordt met lede ogen bekeken. Het jeugdwelzijnswerk ziet zichzelf wel een rol opnemen in algemene preventie, in het bevorderen van het leefklimaat, maar huivert voor een inschakeling in de specifieke, probleemgerichte vroegdetectie. Dit is eenvoudigweg niet de job van een jongerenwerker. De hele focus op 'signalen detecteren van radicalisering' zorgt daarom voor onrust, verwarring, interne discussies en handelingsverlegenheid. We zien dit vertaald in (te) veel impliciete procedures, zowel intern als extern, en werken 'onder de radar'.

In elk geval vrezen jeugdwelzijnswerkers een sterke negatieve invloed van vroegdetectie. Zowel de beeldvorming over als het zelfbeeld van 'hun' jongeren evolueert negatief en de vertrouwensrelatie met de jongeren wordt aangetast. De angst om het beroepsgeheim te schenden en de argwaan voor de controle vanuit de overheid is groot. Toch wordt overleg gepleegd omdat het nodig is in uitzonderlijke gevallen. De professionals en hun koepelorganisatie zetten zich (voorlopig?) af tegen de sterke druk vanuit de overheid om te zetelen in het LIVC en hierbinnen een 'gedeeld beroepsgeheim' te hanteren. Het beroepsgeheim en de discretieplicht is een bescherming van de privacy van de jongere, een instandhouden van de vertrouwelijkheid en een bescherming van het team jongerenwerkers tegen mogelijke externe druk om informatie vrij te geven.

Omwille van de sterke grieven en frustraties bij een aantal jongeren, benadrukken de jongerenwerkers het belang van de sociale netwerken en organisaties op mesoniveau. Ze benadrukken vooral dat jongeren nood hebben aan ruimte om op een legale manier rebels te zijn. Tegelijk zien we dat in de praktijk van het jeugdwelzijnswerk een grote nadruk leeft op het individueel werken aan weerbaarheid, individuele competenties, trajectbegeleiding, individuele hulverlening en doorverwijzing.... Ook rond 'radicalisering' zien we soms een aanpak in de sector

die eerder individueel gericht is op de ontwikkeling van een positieve identiteit, of het inschakelen van een imam om individuele vragen van jongeren over geloof te beantwoorden. Men benoemt dit spanningsveld tussen analyse en aanpak niet: professionals uiten een duidelijke algemene zorg over de contraproductieve effecten van het radicaliseringsbeleid, maar worden impliciet toch meegezogen door de vertrouwde focus op positieve identiteitsvorming.

6 Aanbevelingen

6.1 Impact van het (de)radicaliseringsbeleid en -discours op het jeugdwelzijnswerk: aanbevelingen voor overheden

---

Jeugdwelzijnswerkers zijn zich bewust van de sterke en negatieve invloed van het heersende radicaliseringsdiscours zowel op de beeldvorming over als op het zelfbeeld van 'hun' jongeren. Daarnaast wijzen de jeugdwelzijnswerkers op het centrale belang van de vertrouwensrelatie tussen jongeren en werkers en het noodzakelijk vertrouwen van jongeren in de organisatie, als noodzakelijke basis voor het pedagogisch project van het jeugdwelzijnswerk. Daarom tekenen verschillende organisaties – ondanks hun precaire financiële situatie – bewust niet in op projectmiddelen van de Vlaamse overheid.

We stellen vast dat deze algemene, negatieve inschatting van het radicaliseringsdiscours en het Vlaamse deradicaliseringsbeleid gematigd wordt door de specifieke opstelling van en samenwerking met lokale stadsbesturen.

- De persoonlijke opstelling en het discours van een 'burgervader' werken hier sterk op in. Dit is van bijzonder belang omdat radicalisering als 'lege betekenaar' met zeer verschillende betekenissen kan worden ingevuld. We zitten hier dus vooral in de symbolische orde, meer dan in de reële orde (het verschil tussen de reële dreiging van terreur en de symbolische dreiging voor de samenleving is enorm) en de sterkste symboolfiguren in onze samenleving zoals burgemeesters nemen net daarom een sleutelrol op.
- Wanneer stadsbesturen het verhogen van de sociale mobiliteit en het creëren van een positiever toekomstbeeld voor jongeren met migratieroots centraal stellen, is een positieve samenwerking mogelijk. Verder is een ondubbelzinnig stedelijk discours tegen racisme en discriminatie, consequent verbonden met acties, een absolute voorwaarde voor die samenwerking. De gedeelde finaliteit van die samenwerking is de algemene sociale preventie gericht naar de groep van maatschappelijk kwetsbare jongeren in de stad. Die preventie is niet louter defensief tegen het gevaar van politiek geweld in de stad, maar kadert in een offensief streven naar een meer inclusieve stad waar sociale mobiliteit geen holle belofte blijft.

6.1.1 Algemene aanbevelingen voor overheden

Uit ons onderzoek volgen enkele **algemene aanbevelingen** naar de overheden:

- Maak niet langer gebruik van de mistige en contraproductieve concepten 'radicalisering' en 'extremisme' en vervang die door het concept '**politiek geweld**' (waarvan terreur een bijzondere vorm is). Vervang het 'deradicaliseringsbeleid' door een beleid gericht op '**preventie van politiek geweld**'.
- Maak een duidelijk **onderscheid** tussen het debat en het beleid over de strijd tegen politiek geweld en andere debatten over de rol van religie (islam), over integratie...
- Leg meer klemtoon op het belang van de **maatschappelijke context** als voedingsbodem

voor dit politiek geweld. Werk actief aan een inclusieve samenleving en voer de strijd tegen discriminatie en racisme zichtbaar op. Schroef de besparingen op middelen voor welzijn terug want die inzet is cruciaal voor de aanpak van de maatschappelijke voedingsbodem.

6.1.2 Specifieke aanbevelingen voor overheden in hun relatie met het jeugdwelzijnswerk

---

Hierop aansluitend hebben we een aantal meer **specifieke aanbevelingen** voor de overheden in hun verhouding met het **jeugdwelzijnswerk** (aansturing, ondersteuning, samenwerking...)

- Erken en versterk de kernopdracht van het jeugdwelzijnswerk. Hun prioriteit is en blijft **algemene preventie** en niet het werken aan specifieke, probleemgerichte preventie. Jeugdwelzijnswerk werkt aan de sociale mobiliteit van maatschappelijk kwetsbare jongeren en aan een meer inclusieve stedelijke samenleving.
- Werk vanuit een gedeelde visie samen in een **lokaal netwerk** rond het jeugdwelzijnswerk, gericht op een meer inclusieve samenleving en op de collectieve afwijzing van politiek geweld in het (stedelijke) samenleven.
- Erken dat terechte grieven over onrecht, discriminatie... neerslaan in de persoonlijke beleving van maatschappelijk kwetsbare jongeren. Voorzie **meer ruimte voor de expressie van die grieven en voor het claimen van gelijke rechten**. Erken voluit dat organisaties in het jeugdwelzijnswerk een belangrijke, actieve rol te spelen hebben in het ondersteunen van jongeren in deze expressie.
- Erken dat de mogelijkheden van het jeugdwelzijnswerk in de specifieke, probleemgerichte preventie beperkt zijn, en dat het inschakelen van jongerenwerkers in vroegdetectie vaak contraproductief is. Hun rol in **vroegdetectie** moet afgelijnd blijven tot het onmiddellijk gevaar van geweld. In alle andere situaties staat de vertrouwensrelatie tussen jeugdwerkers en jongeren voorop.
- Dit betekent dat het **beroepsgeheim** voluit erkend en beschermd moet worden. Als het beroepsgeheim relatief en/of gedeeld wordt, dan ondermijnt dit de vertrouwensrelatie die de basis vormt voor jeugdwelzijnswerk, en dus de mogelijkheid voor jeugdwelzijnswerk zelf.

6.2 Houding van het jeugdwelzijnswerk tegenover deradicalisering: aanbevelingen voor het jeugdwelzijnswerk

---

6.2.1 Bestrijd actief het (de)radicaliseringsdiscours

Het discours over radicalisering zoals het nu bestaat en in de beleidsteksten nog naar voor komt, vormt zelf een probleem. Het discours over 'radicalisering', over de gevaarlijke interpretatie van de islam of de gevaarlijke islam tout court, het beleid tegen 'radicalisering': dat is intussen een feit, dat aan het jeugdwelzijnswerk nieuwe opdrachten geeft of de jongeren op een nieuwe manier bedreigt/uitsluit. Het bestaande radicaliseringsdiscours is verhevigd identitair en culturalistisch. De dreiging is dat het een selffulfilling prophecy wordt. Het heeft geen zin daar

de ogen voor te sluiten, ook niet in de werking zelf. Het jeugdwelzijnswerk moet er dus een houding tegenover aannemen

Het jeugdwelzijnswerk heeft zeker een taak in verband met vorming van radicale of vooral ontoelaatbare meningen, maar niet in de zin van er rechtstreeks tegen ingaan en al zeker niet als uitsluitings- of opsluitingsgrond. De associatie met Syriëstrijders en bommenleggers is echter heilloos, werkt verduisterend.

Natuurlijk mag/moet het jeugdwelzijnswerk achter een democratiserende ideologie staan en die proberen te bevorderen. Racistische en seksistische opvattingen zijn niet zonder meer aanvaardbaar. Dat hoeft daarom geen pleidooi te zijn voor een 'tegendiscours' maar wel voor een eerder punctuele aanpak, zoveel mogelijk los van een identitair discours. Dit behoort immers tot de normale werking van het jeugdwelzijnswerk en dus is elke referentie naar deradicalisering overbodig, zelfs schadelijk.

Uit deze aanbeveling volgen enkele concrete aandachtspunten:

- Weiger 'radicalisering' als betekenaar. Dit betekent het niet (meer) hanteren, niet verspreiden, niet meewerken aan activiteiten, vergaderingen,... onder de vlag van deze 'betekenaar'.
- Problematiseer actief de contraproductieve effecten van dit discours voor jongeren en voor het jeugdwelzijnswerk.
- Besteed meer aandacht aan de vaak onbewuste overname van dit discours (concept, individueel-religieus verklaringmodel, procesbenadering, ...) in de eigen organisatie en in de sector.
- Meng de terechte aandacht voor kwesties van religie, integratie... in de eigen werking niet met 'radicalisering'. Behoud de focus op persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke positie van de jongeren bij de vorming in deze kwesties.

Een sterk alternatief discours voor 'radicalisering' vraagt meer aandacht voor theorievorming in de sector. Oppervlakkige ontwikkelingspsychologische en 'tussen twee culturen' theorieën kunnen geen alternatief discours onderbouwen. Zelfs de gangbare theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid is wellicht problematisch. Deze theorie gaat immers nog uit van mogelijke aansluiting bij instituties in een welvaartsstaat die steeds inclusiever wil werken. Maar in een welvaartsstaat in crisis die evolueert naar een polariserende, exclusieve samenleving hebben professionals en organisaties in het jeugdwelzijnswerk nood aan andere theorieën en verklaringmodellen. Dat tegenverhaal is moeilijk alleen te ontwikkelen maar vraagt een leerplatform met andere partners op stedelijk en/of bovenstedelijk niveau.

En dit 'tegenverhaal' is wel degelijk iets anders dan het verhaal van een Europese islam, die zou moeten worden ingezet tegen een onaangepaste, verouderde islam of een van de pot gerukte versie ervan. Dat is immers alleen maar een vorm van aanbieden van een alternatieve waarheid, die jongeren te aanvaarden hebben. Bovendien wordt in die benadering 'islam' enkel gezien als een ideologie met aansluitende moraal, zonder dat rekening wordt gehouden met het hele sociale kader. Dat is dus alweer een zeer idealistische benadering (in de filosofische betekenis van die terminologie), die reëel gedrag ziet als resultaat van een overtuiging, zonder de voedingsbodem voor het aannemen en interpreteren van die overtuiging in rekening te brengen.

Uiteraard betekent dat niet dat er geen 'islamitisch spreken' zou kunnen bestaan dat zich verhoudt tegenover onze samenleving of dat op vragen die in een islamitische spreekwijze worden gesteld niet op een ernstige manier zou kunnen worden ingegaan, waarbij men die manier van spreken eerbiedigt. Alleen is het niet mogelijk noch wenselijk een alternatieve waarheid op te dringen.

6.2.2 Focus op algemene preventie en hou afstand van vroegdetectie

---

De focus van het jeugdwelzijnswerk blijft best op algemene preventie. Goed jeugdwelzijnswerk werkt aan een positief leefklimaat, aan een betere maatschappelijke positie en aan meer kansen voor sociale mobiliteit op cruciale levensdomeinen. Dit werk gebeurt in een sfeer van vertrouwelijkheid, vanuit een open sfeer van vrije tijd, met bruggen naar andere domeinen. Goed welzijnswerk zal onrechtstreeks bijdragen aan meer leefbare, veiliger en inclusieve steden. Dit betekent dat het jeugdwelzijnswerk (zoals het ruimere welzijnswerk) niet in dienst mag staan of het verlengstuk mag zijn van het veiligheidsapparaat (voor een ruimere situering, zie onder meer Geldof (2006)).

De rol van het jeugdwelzijnswerk op het vlak van specifieke preventie van 'radicalisering' is dus uiterst beperkt, vooral omdat die preventie wordt vernauwd tot vroegdetectie. Dat is een taak voor de veiligheidsdiensten in onze samenleving: elk zijn rol. Zolang de samenleving erkent dat het jeugdwelzijnswerk op een waardevolle, specifieke manier mee helpt mensen hun plaats te vinden in de samenleving, dan moet men die specifieke manier ook respecteren en voldoende armslag geven.

Dat neemt niet weg dat het jeugdwelzijnswerk misschien wel signalen kan opvangen over haatpredikers, ronselaars en dergelijke. Dat dergelijke gevaarlijke situaties gemeld worden is deontologisch te verantwoorden, maar uiteraard is dit uitzonderlijk en moet daarmee zeer omzichtig worden omgegaan. Het is dus redelijk dat het jeugdwelzijnswerk dat op de hoogte is van de activiteit van ronselaars, die informatie niet voor zich houdt. Hier stelt zich in elk geval de problematiek van het beroepsgeheim en de vertrouwensrelatie. Het jeugdwelzijnswerk kan hier hoogstens een passieve rol in spelen, omdat het uiteraard geen onderafdeling van de veiligheidsdiensten of een opsporingsbrigade is.

Want typisch aan vroegdetectie en preventiewerk is dat men uiteraard nooit kan hard maken of de 'interventie' in dit geval al dan niet 'gewerkt' heeft. Niettemin lijkt het ons verdedigbaar in geval van vermoedens, twijfel,... die deur open te houden. Ook oudere studies rond radicaliseringsprocessen wijzen er op hoe moeilijk het is, eenmaal men op een spoor zit, terug te keren. De maatschappelijk reacties en de reacties van de peer groep zorgen er voor dat dit niet voor de hand ligt. Onrustwekkend is dat de nieuwe voorstellen rond beroepsgeheim en 'vermoedens' deze deur wel eens zouden kunnen sluiten. Het pedagogisch principe waarbij jongeren zich op een veilige plaats mogen blijven uiten, praten over gevoelens en gedachten en vertrouwelijkheid is essentieel voor deze werkers. De werking staat of valt daarmee. Het is maar de vraag in welke mate zij die zullen behouden.

In dat verband is het niet geruststellend dat de grondidee achter de oprichting van LIVC's om de sociale preventie lokaal te versterken door belangrijke beleidsmakers lijkt te worden verlaten. Sociale preventie verschuift dan naar vroegdetectie. Vandaar dat jeugdwelzijnswerkers het

zetelen in die structuur gelijkstellen met het installeren van een 'klikcultuur'. Kastit en Henkens (2017) verwoorden het als “*Het spreekt echter voor zich dat de jeugdwerker de enige is die deze inschatting mag en kan maken, en dat het zetelen in een LIVC wel degelijk een schending inhoudt van de deontologische code*”. Er is in de sector zowel bij jongerenwerkers als beleidsverantwoordelijken een sterk pleidooi voor ‘elk zijn job’. Politie en veiligheidsdiensten mogen hun werk verrichten naar eigen vermogen, maar moeten ook de specifieke maatschappelijke opdracht van het jeugdwelzijnswerk erkennen.

Toch wordt het zetelen van het jeugdwelzijnswerk in de LIVC's meer en meer een onontkoombare realiteit voor het jeugdwelzijnswerk. Het wordt in enkele steden als voorwaarde gesteld om subsidies te bekomen en men beroept zich op het artikel 458 ter van het strafwetboek om de medewerking te eisen van onder andere het jeugdwelzijnswerk. Het artikel luidt als volgt:

“Art. 458ter. Eenieder die uit hoofde van zijn staat of beroep houder is van geheimen en hierdoor vermoedt dat het gevaar voor een misdrijf zoals omschreven in Boek II, Titel I ter, groot is, kan, onverminderd de verplichtingen hem opgelegd door artikel 422bis, de federaal procureur, de onderzoeksrechter of de burgemeester van zijn gemeente daar in kennis van stellen. Dat vermoeden moet berusten op ernstige en reële aanwijzingen. De aldus verzamelde gegevens mogen alleen worden onthuld om een terroristisch misdrijf te voorkomen en mogen alleen daartoe worden gedeeld.”

Het kan waarde hebben dat het jeugdwelzijnswerk zetelt in een LIVC op voorwaarde dat er geen specifieke dossierbesprekingen zijn waardoor ze informatie dienen te geven over individuele jongeren. Om het jeugdwelzijnswerk niet louter te beschouwen als preventie in onderaanneming van de veiligheidsdiensten, dienen er duidelijke afspraken gemaakt te worden over het doel van de LIVC, het omgaan met concrete dossiers en het gedeeld beroepsgeheim.

6.2.3 Repolitisering van het sociaalpedagogisch project

In de kwestie ‘radicalisering’ merken we een paradox in het sociaalpedagogisch project van het jeugdwelzijnswerk. Enerzijds werkt een pedagogische aanpak gebaseerd op het opbouwen van vertrouwen, warme relaties en positieve identiteitsopbouw als een soort beschermingsschild voor gestigmatiseerde jongeren met een migratieachtergrond tegenover de harde kanten van het radicaliseringsdiscours. Maar anderzijds verdringt die pedagogische aanpak ook een meer structureel jeugdopbouwwerk waarin discriminatie, racisme, ... worden aangepakt. In het onderzoek werd vaak verwezen naar ‘geen tijd’ of ‘geen medewerkers’ voor dit werk, maar volgens de onderzoekers duidt dit eerder op (misschien niet echt bewuste en expliciete) keuzes voor het pedagogisch project binnen het jeugdwelzijnswerk.

Voor de onderzoekers is het duidelijk dat de voedingsbodem voor de problematiek die hardnekkig met de term ‘radicalisering’ wordt aangeduid, ligt in de maatschappelijke realiteit: discriminatie, racisme, schooluitval, werkloosheid, huisvesting, woonomgeving, geopolitiek... Het is duidelijk dat het jeugdwelzijnswerk weinig middelen en macht heeft om rechtstreeks in die voedingsbodem in te grijpen: het zit niet aan het roer van de samenleving, heeft geen invloed op de economische processen, kan geen beslissingen nemen over onderwijs, sociale politiek, internationale politiek... Het jeugdwelzijnswerk heeft hier ongetwijfeld een belangrijke signaal- en lobbyfunctie, maar daarmee is nog niets gezegd over zijn eigenlijke werking met de jongeren.

Daarom is het begrijpelijk en plausibel dat organisaties inzetten op positieve identiteitsvorming. Dat hebben ze trouwens al altijd gedaan en daar is zeker niets mis mee. Het blijft echter zeer belangrijk hoe men identiteit en identiteitsvorming begrijpt.

Dat bepaalde individuele karaktereigenschappen (uithoudingsvermogen, weerbaarheid, taakgericht werken, kunnen focussen op een doel, geduld, zelfbeheersing...) belangrijk zijn in de uitbouw van een identiteit en getraind kunnen worden door bv. bergbeklimming of *outward bound*, moet niet worden betwijfeld. Dergelijke eigenschappen zijn echter abstract of neutraal: Syriëstrijders, SS'ers, verantwoordelijke ouders, monniken, kleuterleiders en wellicht elke volwassene die naam waardig is erdoor getekend. Het is overigens zeer de vraag of jongeren in het jeugdwerk op dat vlak ook maar iets problematischer zijn dan de doorsnee middenklasse-jongere.

Identiteit is echter geen conglomeraat van individuele eigenschappen en is zelfs – merkwaardig genoeg – geen individueel gegeven. De mens is immers een sociaal wezen, wat betekent dat hij maar een zelf of identiteit krijgt/creëert/ontwikkelt/verwerft in verhouding tot anderen, tot zijn omgeving. Identiteit is een weg en een plaats vinden in een bestaande gegeven wereld en is dus altijd een verhouding tot die wereld van mensen. Die verhouding is er geen van complete aanvaarding noch van complete afwijzing, ze is altijd tegelijkertijd actief en passief, conform en vernieuwend. Dat veronderstelt natuurlijk ook dat de bestaande wereld de mogelijkheid daarvoor open laat of stimuleert.

In het radicalismediscours zien we echter dat gewild of ongewild, bewust of onbewust bepaalde jongeren een identiteit wordt aangemeten, van buitenaf wordt opgelegd. Ze worden door anderen gedefinieerd, ze krijgen een plaats toegewezen, ze worden gelabeld op basis van woonwijk/vermeende afkomst/vermeende religie... en worden dus niet als gelijken beschouwd. Het is begrijpelijk dat dit tot onaanvaardbaar gedrag kan leiden en de verleiding stimuleert om te vallen voor compleet alternatieve, met de bestaande maatschappij onverzoenbare vormen van identiteit.

Positieve identiteitsvorming in de zin van een identiteit verwerven tegenover de samenleving (een identiteit die aanvaard wordt of botst, maar in elk geval betekenis heeft) is dus een maatschappelijke problematiek en zeker niet een louter individuele. Nu is kenmerkend voor de moderne maatschappij dat ze op een bewuste manier wordt georganiseerd (dus niet als een automatisme door een onwrikbare traditie wordt gereguleerd). Met andere woorden: ze wordt politiek vormgegeven. Die politiek kenmerkt zich door zichzelf democratisch te noemen, en die democratie voert de principiële gelijkheid van iedereen hoog in het vaandel.

Hier kunnen de inzichten van Jacques Rancière (1987, 1990, 1995, 2005) wellicht inspirerend werken. Tegenover de labelende identificatie, waarin deze jongeren voorwerp zijn van een maatschappelijk spreken zonder dat ze zelf kunnen spreken, zou hij wellicht politisering en subjectivering inzetten. Dat betekent dat die jongeren er inderdaad kunnen/moeten toe bewogen worden zelf het woord te nemen. Die politiserende subjectivering houdt in dat enerzijds de toegewezen identiteit wordt opgenomen om ze tegelijkertijd ook af te wijzen. Het gaat om een vorm van identificatie en desidentificatie. 'Inderdaad, wij zijn moslims, of: wij wonen in die wijk, of: wij zijn allochtoon, of: wij zijn jong, of: wij zijn werkloos, of: wij zijn vluchteling... maar wij zijn ook Belg, wij zijn ook mens, wij zijn ook sprekende wezens, wij hebben ook een idee over de samenleving, wij hebben hier ook iets over te zeggen, kortom wij

nemen het ernstig dat alle mensen gelijk zijn en wij willen minstens dat er naar ons als gelijken wordt geluisterd.'

Er is dus, naast het werken aan individuele competenties van jongeren, ook nood aan **structureel of politiserend werken** rond maatschappelijke thema's als stigmatisering, discriminatie en racisme. Voor het werken rond de werkelijke preventie van politiek geweld, is er meer nodig dan vroegdetectie of werken aan een positieve identiteit van elke jongere. De mogelijke sociaalpedagogische aanpak om samen met kwetsbare jongeren te werken aan maatschappelijke verandering krijgt weinig concrete aandacht in het jeugdwelzijnswerk. Er lijkt een belangrijke rol weggelegd voor het jeugdwelzijnswerk om kwetsbare jongeren te ondersteunen om op een legitieme manier hun verzuchtingen over onrechtvaardigheden aan te geven en claims te ontwikkelen als gelijkwaardige burgers. Jongerenwerkers kunnen zich in deze context onmogelijk neutraal opstellen. Integendeel, zij dienen te reageren op de effecten van het discours op de leefwereld van jongeren en hun werk met deze kwetsbare (moslim)jongeren.

7 Bibliografie

- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (2004). *Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Bartlett, J., & Miller, C. (2012). The edge of violence: Towards telling the difference between violent and non-violent radicalisation. *Terrorism and Political Violence*, 24 (1), 1-21.
- Bartlett, J., Birdwell, J., & King, M. (2010). *The Edge of Violence*. London: Demos.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaption. *Applied Psychology: An International Review*, 5-68.
- Bjorgo, T. (Red.). (2005). *Root Causes of Terrorism. Myths, reality and ways forward*. Londen: Routledge.
- Borum, R. (2003). Understanding the terrorist mindset. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 72 (7), 7-10.
- Coolsaet, R. (2011). *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge: European and American Experience* (2e ed.). Farnham: Ashgate.
- Coolsaet, R. (2015). *What drives Europeans to Syria, and to IS? Insights from the Belgian case*. Gent: Academia Press.
- Coolsaet, R. (2016a). Radicalisation, the origins and impact of a contested concept. *Radicalisation in/and the Low Countries*. Leuven.
- Coolsaet, R. (2016b). Deradicaliseringsbeleid en de IS-generatie. *Politiejournaal*, 14-19.
- Crenshaw, M. (2016). Coreferaat: reflectie op concept radicalisering. *Radicalisation in/and the Low Countries*. Leuven.
- Dalgaard-Nielsen, A. (2010). Violent Radicalization in Europe: What we know and what we do not know. *Studies in Conflict & Terrorism*, 33, 797-814.
- Davydov, D. (2015). The Causes of Youth Extremism and Ways to Prevent It in the Educational Environment. *Russian Education & Society*, 57 (3), 146-162.
- De Graaf, B. (2012). *Gevaarlijke vrouwen. Tien militante vrouwen in het vizier*. Amsterdam: Boom.
- Debruyne, P. (2015). Jeugdwerk en radicalisme. Dromen van een andere wereld. Opgehaald van: <https://sociaal.net/opinie/jeugdwerk-en-radicalisme>
- Deklerck, J. (2006). Onveiligheid integraal aanpakken: de 'preventiepiramide'. *Tijdschrift voor veiligheid*, 19-37.
- Della Porta, D. (2009). *Social Movement Studies And Political Violence*. Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalisation. Department of Political Science Aarhus University.
- Della Porta, D., & Lafree, G. (2012). Processes of Radicalisation and De-radicalisation. *International Journal of Conflict and Violence* (6), 4-10.
- Departement onderwijs en vorming (2016). *Handvatten voor het onderwijs*. <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/deradicalisering>
- Eriksen, T. H. (2010). *Small Places, Large Issues*. London: Pluto Press.

- Expert Group. (2008). *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism: A Concise Report prepared by the European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation*. Brussel: Europese Commissie.
- Fadil, N. (2016). Translating 'radicalisation' into science. *Radicalisation in/and the Low Countries*. Leuven.
- Geldof, D. (2006). Welzijn in dienst van veiligheid. *Alert*, 32 (1), 12-24.
- Gielen, A. (2008). *Radicalisering en identiteit: Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Githens-Mazer, J. & Lambert, R. (2010). Why conventional wisdom on radicalization fails: the persistence of a failed discourse. *International Affairs*, 86(4), 889-901.
- Hasan, M. (2012). Understanding Drivers of Violent Extremism: The Case of Al-shabab and Somali Youth. *CTC Sentinel*.
- Henkens, N., Kastit, I., & Debruyne, P. (2015). *Deradicaliseringsbeleid moet radicaal anders*. Opgehaald van: Mo. <https://www.mo.be/opinie/deradicaliseringsbeleid-moet-radicaal-anders>
- Homans, L. (2015). [www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten](http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g317-1.pdf). Opgehaald van: [www.vlaamsparlement.be: http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g317-1.pdf](http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g317-1.pdf)
- Horgan, J. (2011). *START conference*. University of Maryland, College Park.
- Institute for Strategic Dialogue (2012). *Tackling Extremism: De-radicalisation and Disengagement*. Copenhagen: ISD.
- Kastit, I., & Henkens, N. (2017). Het is niet de taak van het jeugdwerk om te waken over de veiligheid van de samenleving. *Knack*.
- Kennisplatform Integratie & Samenleving (2016) *Stijn Sieckelinck: 'Ga met jongeren het gesprek over hun idealen aan'*. Opgehaald van www.kis.nl/artikel/stijn-sieckelinck-ga-met-jongeren-het-gesprek-over-hun-idealens-aan
- Kundnani, A. (2012). Radicalisation: the journey of a concept. *Race & Class*, 54 (2), 3-25.
- Kundnani, A. (2015). *A Decade Lost. Rethinking Radicalisation and Extremism*. London: Claystone.
- Kundnani, A. (2016). Kritische reflectie bij het concept radicalisering. *Radicalisation in/and the Low Countries*. Leuven.
- Lamrabet, R. (2014). *50 jaar migratie. Valt er iets te vieren?* De Redactie. Opgehaald van: <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1879035>
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). Individual and Group Mechanisms of Radicalisation. In S. Canna (Red.), *Protecting the Homeland from International and Domestic Terrorism Threats: Current Multi-Disciplinary Perspectives on Root Causes, the Role of Ideology, and Programs for Counter-radicalisation and Disengagement*. College Park: START.
- Midlarsky, M. (2011). *Origins of Political Extremism: Mass Violence in the Twentieth Century and Beyond*. Cambridge: University Press.
- Minerva, N.-E., Garnham, B., Agostino, K., & Caluya, G. (2011). *Countering Violent Extremism (CVE) Literature Review*. Canberra: Australian Government, Department of Defence.

- Moghaddam, F. (2009). Deradicalisation and the Staircase from Terrorism. In D. Canter, *The Faces of Terrorism: Multidisciplinary Perspectives*. New York: John Wiley & Sons.
- Moskalenko, S., & McCauley, C. (2010). Measuring Political Mobilisation: The Distinction Between Activism and Radicalism. *Terrorism and Political Violence* (21), 240.
- Neumann, P. (2008). Introduction. In P. Neumann, M. Stoil, & D. Esfandiary, *Perspectives on radicalisation and political violence: papers from the first International Conference on Radicalisation and Political Violence* (p. 4). London: ICSR.
- Ponsaers, P., De Ruyver, B., Easton, M., Noppe, J., Hellinckx, J., & Vande Velde, M. (2010). *Onderzoeksrapport Polarisering en radicalisering: een integrale preventieve aanpak*. Gent: Associatieonderzoeksgroep Governance of Security UGent.
- Projectoproep Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren in het kader van de preventie van radicalisering (2015) Afdeling Gelijke kansen, integratie en Inburgering & Afdeling Jeugd. Opgehaald van: http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/projectenVO/projectoproep_pos_id-ontwikkeling2015_toelichting.pdf
- Rancière, J. (1987). *Le Maître ignorant. Cinq Leçons sur l'émancipation intellectuelle*. Paris: Librairie Arthème Fayard.
- Rancière, J. (1990) *Aux bords du politique*. Paris: Editions Osiris.
- Rancière, J. (1995) *La Méésentente. Politique et philosophie*. Paris: éditions Galilée.
- Rancière, J. (2005). *La haine de la Démocratie*. Paris: La Fabrique éditions.
- Richardson, L. (2007). *What terrorists want: Understanding the enemy, containing the threat*. Random House Incorporated.
- Romaniuk, P., & Chowdhury Fink, N. (2012). *From Input to Impact: Evaluating Terrorism Prevention Programs*. Washington: Center on Global Counterterrorism Cooperation.
- Schils, N. (2015). *Determinants of Violent Extremism. An integrated model*. Gent: UGent.
- Schmid, A. (2011). Glossary and Abbreviations of Terms and Concepts Relating to Terrorism and Counter-Terrorism. In A. Schmid, *The Routledge Handbook of Terrorism Research* (pp. 630, 678-679). London: Routledge.
- Schmid, A. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Den Haag: International Centre for Counter-Terrorism.
- Sedgwick, M. (2010). The Concept of Radicalisation as a Source of Confusion. *Terrorism and Political Violence* (22), 480-483.
- Sinai, J. (2012). Radicalisation into Extremism and Terrorism: A Conceptual Model. *The Intelligence*, 19 (2), 22-23.
- Sminate, N., Kennes, W., Somers, B., & Meuleman, E. (2015). *Voorstel van resolutie betreffende de bestrijding van gewelddadige radicalisering*, <https://docs.vlaamsparlament.be/docs/stukken/2014-2015/g366-1.pdf>
- Tretheway, A., Corman, S., & Goodall, B. (2009). Consortium for Strategic Communication. *Out of Their Heads and Into Their Conversation: Countering Extremist Ideology*. Arizona State University.
- UitdeMarge (2016) *Fusion Teams*, www.uitdemarge.be/dossiers-downloads/fusion-teams
- Veldhuis, T., & Straun, J. (2009). *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. Den Haag: Clingendael Instituut.

- Vidino, L. (2010). Countering Radicalisation in America. *USIP Special Report* (262), 6-8.
- Vidino, L. (2010). Toward a Radical Solution. *Foreign Policy*, 20.
- Vlaamse Overheid (2015) *Toelichting bij de projectoproep "Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren" in het kader van de preventie van radicalisering*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Wacquant, L. (2012). *Paria's van de stad? Nieuwe marginaliteit in tijden van neoliberalisme*. Berchem: EPO.
- Wikström, P. (2014). Why crime happens: A situational action theory. In G. Manzo (Red.), *Analytical sociology: Actions and Networks*. John Wiley & Sons.
- Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam rising: Muslim extremism in the West*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Young, J. (1999). *The exclusive society*. Londen: Sage.

CASE STUDIES

'(DE)RADICALISERING

ALS UITDAGING VOOR HET JEUGDWELZIJNSWERK'

Projectomschrijving en deontologisch kader voor de casestudies

Bart Van Bouchaute, Raf Debaene, Reyhan Görgöz, Denoix Kerger & Tim Vanhove
Academiejaar 2016-2017

Dit document is bestemd voor de organisaties in het jeugdwelzijnswerk die gevraagd worden om mee te werken in het kader van drie voorziene casestudies. Dit document bevat

- *een korte projectomschrijving: situering, probleemstelling en methodologie*
- *een deontologisch afsprakenkader.*

Projectomschrijving

Deze casestudies kaderen in een projectmatig onderzoeksproject van de Arteveldehogeschool dat is ingediend door docenten van de opleiding sociaal werk en de lerarenopleiding met als werktitel 'Preventie van radicalisering' via 'positieve identiteitsontwikkeling' in het jeugdwelzijnswerk.

Situering

Sinds de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) kantelde de publieke en politieke perceptie van terrorisme: dit werd plots niet langer gezien als een buitenlandse bedreiging maar ook als een binnenlands proces van radicalisering. Door het vertrek van Vlaamse jongeren als Syriëstrijders en zeker na de recente aanslagen in Frankrijk en België is onze samenleving nog sterker in de ban van de potentiële '**radicalisering van moslimjongeren**'.

De hypothese dat religieuze radicalisering aan de wortel kan liggen van het gewelddadig extremisme komt ook deels terug in de projectoproep 'Positieve identiteitsontwikkeling bij jongeren in het kader van de preventie van radicalisering' (2015) van de Vlaamse Ministers Homans en Gatz, waarbij jeugdwerkingen projectsubsidies kunnen krijgen om mogelijke radicalisering tegen te gaan via een aanpak gericht op positieve identiteitsontwikkeling.

Hoewel de preventie van radicalisering via het jeugdwelzijnswerk een heldere invalshoek lijkt, is er heel wat wetenschappelijk debat over het concept 'radicalisering' en breder over verklaringsmodellen voor gewelddadig extremisme. Het concept radicalisering blijkt

wetenschappelijk slecht gedefinieerd, zeer diffuus en controversieel. Als verklaringsmodel voor gewelddadig extremisme legt 'radicalisering' vooral de klemtoon op het microniveau van de 'ideologische radicalisering' bij individuen, terwijl verklaringsmechanismen in de bredere context zoals een gebrek aan sociale binding (mesoniveau) of ervaringen van onrecht en discriminatie in de samenleving (macroniveau) worden verwaarloosd. 'Radicalisering' is bij uitstek een politieke constructie die vooral door beleidsverantwoordelijken vlot kan worden gehanteerd. Een onkritische toepassing leidt tot oversimplificatie en individualisering, en biedt een eenvoudige legitimatie voor een toenemende selectieve controle op moslimjongeren en – gemeenschappen. Kritische wetenschappelijke stemmen pleiten dan ook voor een omzichtig omspringen met dit concept en voor een meer gelaagd verklaringsmodel.

Deze wetenschappelijke discussie zien we ook weerspiegeld in de houding van het jeugdwelzijnswerk tegenover het deradicaliseringsbeleid. Enerzijds wordt de erkenning van het belang van positieve identiteitsvorming in het beleid verwelkomd, zoals dit tot uiting komt in de projectoproep. Anderzijds dreigt net de inschakeling hiervan in een deradicaliseringsbeleid omgekeerde effecten te veroorzaken. En dit om twee redenen:

(1) De **vertrouwensrelatie** tussen jongerenwerkers met jongeren in de sfeer van vrije tijd komt onder druk. Net die vertrouwensrelatie geeft jongerenwerkers de kans en het mandaat om die jongeren te ondersteunen op levensdomeinen waarin zij maatschappelijke uitsluiting ondervinden door schooluitval, werkloosheid, armoede en discriminatie.

(2) Door de focus op één groep van praktiserende moslimjongeren als risicogroep drijft de aandacht weg voor andere potentiële vormen van gewelddadig extremisme en dreigt de **stigmatisering** toe te nemen.

Meer dan de reële radicalisering, heeft het discours en het beleid *over* radicalisering dus mogelijk een grote invloed in de organisaties voor jeugdwelzijnswerk. Hun kritische verhouding tegenover het federaal, Vlaams en/of lokaal deradicaliseringsbeleid neemt niet weg dat er binnen het jeugdwelzijnswerk een reële bezorgdheid leeft over alle potentiële vormen van gewelddadig extremisme, ongeacht hun ideologische wortels (zoals religieus fundamentalisme, extreemrechts nationalisme, fascisme). Jongerenwerkers zijn vragende partij om nieuwe handvatten te ontwikkelen om hier beter mee te kunnen omgaan.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Steunend op kritische wetenschappelijke inzichten over (de)radicalisering wil dit onderzoeksproject detecteren en analyseren welke impact het radicaliseringsdiscours en deradicaliseringsbeleid heeft binnen organisaties van het jeugdwelzijnswerk (top down) en welke probleemdefinities en methodische aanpak over 'radicalisering' de jongerenwerkers en hun organisaties zelf ontwikkelen (bottom up).

- **Top down: welke impact heeft het radicaliseringsdiscours en het deradicaliseringsbeleid op het jeugdwelzijnswerk?**

We onderzoeken met name mogelijke bedreigingen die vanuit het jeugdwelzijnswerk werden gesignaleerd: verhoogde stigmatisering en discriminatie van 'moslimjongeren' en de aantasting van de vertrouwensrelatie met jongerenwerkers.

- **Bottom up: hoe definiëren organisaties in het jeugdwelzijnswerk zelf het 'probleem radicalisering' en hoe pakken ze dit aan?**

We bekijken die aanpak vanuit twee perspectieven: enerzijds vanuit de directe pedagogische relatie tussen jongeren en jongerenwerkers en anderzijds vanuit de maatschappelijke relatie van de organisaties met andere relevante voorzieningen, overheden en met de bredere publieke opinie.

Hierbij krijgt de betekenis en hanteerbaarheid van door het jeugdwelzijnswerk aangebrachte concepten als 'het ondersteunen van de positieve identiteitsvorming', 'het versterken van maatschappelijke binding' en 'het bevorderen van democratisch burgerschap' een bijzondere aandacht.

Op basis van deze analyse wordt onderzocht welke kansen en bedreigingen er zijn in deze context voor de politiserende opdracht van het jeugdwelzijnswerk, een opdracht gericht op het versterken van de politieke plaats van 'moslimjongeren'.

Dit onderzoek moet uiteindelijk leiden tot een handleiding met strategieën en werkwijzen voor het jeugdwelzijnswerk. Tenslotte zal ook worden onderzocht welke inspiratie de gesystematiseerde praktijken uit het jeugdwelzijnswerk kunnen bieden aan de onderwijswereld. Daar leven immers gelijkaardige vragen en bezorgdheden over deze kwestie.

Onderzoeksmethoden

Het onderzoek start met een literatuurstudie over de wetenschappelijke stand van zaken over 'radicalisering', 'gewelddadig extremisme', 'terrorisme',... en over verklaringsmodellen voor radicalisering. In deze fase wordt ook het maatschappelijk debat en het beleid over (de)radicalisering geanalyseerd en worden een aantal gehanteerde methodieken in het jeugdwelzijnswerk geïnventariseerd.

In een tweede fase worden drie casestudies verricht in het Vlaamse jeugdwelzijnswerk. Deze casestudies moeten toelaten om te detecteren en te analyseren welke impact het radicaliseringsdiscours en deradicaliseringsbeleid heeft op het jeugdwelzijnswerk en welke probleemdefinities en aanpak het jeugdwelzijnswerk zelf ontwikkelt.

Elke case-analyse bestaat uit:

- (1) deskresearch van organisatiedocumenten omtrent hun methodische aanpak, en van beleidsdocumenten van de lokale overheid
- (2) observaties van teamvergaderingen van jongerenwerkers (minstens 2 per case),
- (3) analyse van de methodiek in de pedagogische relatie: per case minstens 10 interviews met basiswerkers en 1 interview met een stafmedewerker,
- (4) analyse van de methodiek in de maatschappelijke relatie: per case minstens 3 interviews met sleutelfiguren binnen de organisatie en 3 interviews met sleutelfiguren uit andere voorzieningen en de lokale overheid.

Deze case-analyses zullen leiden tot 3 case-rapporten, waarin steeds een aanzet tot methodische aanbevelingen wordt opgenomen.

De casestudies zullen worden gebruikt voor de opmaak van een handleiding met voorstellen voor strategieën en werkwijzen vanuit het jeugdwelzijnswerk. Deze handleiding zal worden voorgelegd aan sleutelfiguren van de caseorganisaties en Uit de marge vzw en andere experts.

In dit onderzoeksproject is de medewerking van studenten uit het laatste jaar van de afstudeerrichting sociaal beleid van de opleiding sociaal werk voorzien. In het kader van de opleidingsonderdelen 'Beleids casus' en 'Toegepaste onderzoeksmethoden' (najaarssemester) worden deze studenten betrokken bij (1) de wetenschappelijke literatuurstudie en de analyse van het discours en het beleid over (de)radicalisering; (2) documentanalyses en interviews met jongerenwerkers binnen de casestudies. Daarbij moeten ze onder begeleiding tot een eindpresentatie komen met beleidsaanbevelingen.

Deontologisch afsprakenkader

Informed consent:

Er wordt een formulier omtrent informed consent ondertekend voorafgaand aan de dataverzameling door de directie (op het niveau van de organisatie) en door de respondenten (op het niveau van de medewerkers). Medewerkers ondertekenen hierbij met hun naam, maar de ingevulde formulieren worden niet gedeeld met derden. In het informed consent staan onderstaande afspraken verduidelijkt:

1. **Doel:** het doel van het onderzoek wordt helder gecommuniceerd naar de organisatie en naar de geïnterviewden.
2. **Vrijwilligheid:** Voorliggende samenwerking gebeurt volledig op vrijwillige basis voor de betrokken organisaties, alsook voor de betrokken medewerkers. Ieder kan op gelijk welk moment de samenwerking stopzetten.
3. **Omgaan met herkenbaarheid:** Er wordt volledige anonimiteit gegarandeerd van alle betrokken personen (medewerkers en jongeren). Er worden geen persoonsnamen of contactgegevens bekendgemaakt in de publicaties. Indien nodig, wordt er gewerkt met pseudoniemen. De casusrapporten worden niet bekendgemaakt, maar de casusresultaten kunnen wel voor wetenschappelijke doeleinden worden gebruikt (wetenschappelijke studiedagen). De namen van de betrokken organisaties worden NIET bekendgemaakt in de publicaties, tenzij de organisaties daartoe expliciet toestemming geven.
4. **Discretie naar andere voorzieningen en overheden:** Binnen de casestudies wordt informatie uit het onderzoek in de organisatie niet doorgegeven aan andere voorzieningen en overheden, tenzij na uitdrukkelijke goedkeuring van de organisatie.
5. **Contact met de jongeren:** Er is geen rechtstreeks contact met de doelgroepjongeren door de onderzoekers en studenten in de vorm van gesprekken of interviews.
6. **Zorgvuldige uitvoering van het onderzoek:** Er worden studenten sociaal werk ingeschakeld in dit project. Deze studenten worden sterk ondersteund door de docenten, maar zullen zelfstandig observeren, interviews afnemen en documenten verzamelen. Ondanks de grote zorg voor de kwaliteit van het onderzoek en de intensieve begeleiding van de studenten, kunnen we niet garanderen dat de studenten steeds voldoen aan de vereisten. Ook deze studenten ondertekenen het deontologisch kader waarin deze casestudies plaatsvinden.

